

**UNIVERSITATEA „BABEȘ–BOLYAI”
CLUJ–NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ROMANO–CATOLICĂ**

TEZĂ DE DOCTORAT

**Conducător de doctorat
PROF. UNIV.
DR. MARTON JÓZSEF**

**Doctorand
GYÖRGY FRANCISC ELEMÉR**

2017

**UNIVERSITATEA „BABEȘ–BOLYAI”
CLUJ–NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ROMANO–CATOLICĂ**

**Istoria Bisericii Romano-Catolice
și relațiile interconfesionale și interetnice din Turda
în secolele XIX. și XX.**

**Conducător de doctorat
PROF. UNIV.
DR. MARTON JÓZSEF**

**Doctorand
GYÖRGY FRANCISC ELEMÉR**

2017

Rezumat

A fost evident pentru mine, ca în zonele cu populație maghiară, scrierile monografice de la sfârșitul secolului 19, referitoare la sărbătorile milenare, au devenit acel gen literar, care din punct de vedere al istoriei regionale, au dorit și evidențierea stimei și aprecierii locale de sine. Pe lângă multiplele monografii orașenești și județene, între cele două războaie mondiale, au apărut și alte studii locale, ale istoriei regionale. Începând de atunci, cei care sunt interesați de istoria locală, se pot informa fie din documentele adunate de aceștia, fie din documentele de natură monografică, deja publicate. Datorită acestor publicații monografice, a început să mă intereseze modul de viață, comportamentul, cultura, manifestările religioase ale societății civile din aceea vreme, primind prin aceste documente o perspectivă specială asupra acestora. Pe lângă acestea, pe mine personal, m-au interesat, transformările structurale ale societății, relaționat la comunitatea de enoriași din Turda, factorii acestor transformări, și am dorit analizarea acestora.

Cea mai bună sursă de cercetare a istoriei locale, am descoperit-o la etajul sacrestiei bisericii romano-catolică din Torda, documente care, în mod fracționat, dar încă păstrează din materialul arhivelor bisericești. Manuscrisele în limbile latină și maghiară, păstrează o mulțime de informații importante atât din punct de vedere comunitar, cât și religios. Astfel, abordarea de către mine a monografiilor din secolele 18 și 19 nu este deloc întâmplătoare. La început nu am dorit o abordare profesională a scrierii istoriei bisericești, ci am făcut, o structură tematică a acelor părți care fac referire la biserică: căsătorii, căsătorii mixte, avut bisericesc, sărbători, conviețuiri ale cultelor, schimbări politice și culturale, etc.

Celălalt obiectiv al acestei teze de doctorat este, să prezinte istoria acestui prestigios oraș ardelenesc, cu un trecut bogat, prin prisma istoriei bisericești a comunității catolice locale. Astfel am acordat o atenție deosebită aspectelor sociale, economice, culturale, pedagogice și religioase, ale coexistenței dintre culte și etnii. Istoria celor două secole ale orașului Turda, se îngrădește printre dezbaterile antecedentelor și consecințelor, relației schimbătoare de-a lungul timpului dintre tradiție și modernitate. Cea mai bună perspectivă o primim prin prisma narativelor cronologice

Din punct de vedere juridic și demografic, Turda era o localitate privilegiată, oraș nobil (*oppidum nobilium*¹), însă formalitatea statutului său este demistificată de către conținut, de

¹ *Calendarium novum et vetus ad annum bissexilem MDCCCXXXVI. Dierum 366. Exhibens seriem festorum, profestorum, et phases lunae in usum M. principatus Transsilvaniae, et partium adnexarum. Addito schematismo dicasteriorum et officialium status provincialis, militaris, cameralis, et ecclesiastici, in M. principatu Transsilvaniae.* Typis Lycei Regii, Claudiopolis (Kolozsvár) 1836, 174.

către credințele și activitățile diferitelor culte și etnii, prin care și-a dobândit statutul. În același timp, Turda este locul nașterii conștiinței și libertății religioase Transilvănene, iar proclamarea acesteia nu este doar un eveniment emblematic, ci și rezultatul unor procese istorice complexe și punctul lor de pornire.

În prima parte conturez istoria politică și socială a orașului Turda, de la începuturi, adică de la cuceririle romane și până la tratatul din 1867. După perioada relativ scurtă de ocupare romană, au urmat defapt secolele fără apartenență la vreun stat. După fondarea statului ungar, Transilvania ca parte a regatului ungar, a urmat în toate evoluția istorică a acesteia. Încă de la începutul secolului 16, Transilvania a căutat să își păstreze independența, măcinându-se între Imperiile Habsburgice și Otomane. În acest context a luat naștere la Turda legea libertății religioase, unde – ca o ironie a istoriei – practic, comunitatea romano-catolică a încetat să existe. Existența sa Turdeană a reînceput odată cu instalarea în Transilvania a Imperiului Habsburgic, la începutul secolului 17. Perioada de renaștere și reorganizare, care a necesitat aproape un secol, a durat până în anul 1830. Atunci a început defapt perioada de defășurare și de întărire a identității a comunității Romano-Catolice din Turda, care a durat aproximativ până la Tratatul Austro-Ungar.

A doua parte a tezei de doctorat prezintă istoria catolicismului Turdean, de la Tratatul Austro-Ungar și până la sfârșitul celui de al doilea război mondial. În această eră devine mai accentuată conexiunea mai strânsă, dintre unele culte religioase, respectiv conștiințe naționale. Toate acestea desigur, se pot observa și la Turda, referitor atât la viața socială, cât și la istoria bisericii. În același timp, în această perioadă la Turda, catolicismul devine mai puternic, atât din punct de vedere economic, cât și social, împlinindu-se în credință și comunitate. Mari preoți parohi din acea vreme, contribuie la adaptarea fără scindare a comunității Romano-Catolice din Turda, la schimbarea imperiilor de după primul război mondial, găsind oportunități pentru viața religioasă și comunitară și în cadrul Statului Român.

În cea de a treia parte a tezei prezint deceniile pline de dificultăți ale socialismului statal, respectiv perioada de la schimbarea sistemului, până în prezent. Perioadă, în care catolicii Turdeni trebuie să înfrunte provocările unei societăți pluraliste, respectiv cele ale globalizării. Unele dintre provocări nefiind complet noi, căci, legat de antagonismele izvorâte din eterogenismele sociale, periodic s-a ridicat problema felului în care orașul ar putea depăși acestea, recurgând la acte de solidaritate, precum angajamentele caritative și sociale. Dacă ne întrebăm cum au influențat orașul și comunitatea catolică procesele de transformare și modernizare din secolele 19 și 20, răspunsul poate să fie mai reflectant prin prisma unei alte

întrebări. De unde și cum și-a luat puterea comunitatea catolică pentru reorganizare, după Reformare, când pentru o vreme, practic a încetat să existe?

În explorarea și rememorarea trecutului² orașului Turda, dincolo de mediul heterogen prezent și a situațiilor actuale de viață, a apărut evident și întrebarea, cum poate face față catolicitatea, respectiv în mod concret, comunitatea catolică locală, la provocările vieții, la sensul acestora și cât este de capabilă să motiveze la păstrarea integrității sale? Pentru a răspunde la această întrebare, dincolo de aspectele istorice, cultural antropologice și socio-religioase, trebuie să punem accent și pe aspectele teologice (în special pe cele pastorale). Astfel, percepția lui Dumnezeu și însăși credința, devine un factor deosebit de important în modelarea societății.³ Constatarea lui Tabajdi Csaba, conform căreia bisericile Transilvănene au un rol indispensabil în păstrarea credinței și a identității, de asemenea și în situațiile de viață ale comunităților maghiare minoritare,⁴ este și acum de actualitate. Bisericile maghiare, în cazul de față, biserica romano-catolică Turdeană, poate învăța și lua exemplul ortodoxilor, și cel al greco-catolicilor în asumarea rolului lor istoric, care a adus enoriașilor și cetățenilor români beneficii.⁵ Mediul social determină condițiile de viață ale bisericilor, le influențează în profunzime structura, funcționarea, și invers: religia, influențează viața indivizilor, cât și ordinea socială. Chiar dacă, aparent influența acesteia s-a diminuat semnificativ, și forțele sale de acțiune, nu sunt la fel de puternice ca ale unei societăți tradiționale.⁶

Modernizarea în cadrul Bisericii Romano-Catolice mondiale, apare ca problematică a unității interne și a coordonării și duce la eforturi de descentralizare. Aparent, în perioada (post)seculară, diferit de religiozitatea tradițională, calea potrivită în procesul de modernizare, este cea a religiozității care se sprijină pe asumarea deciziilor personale. În sistemul tradițional de valori, bunurile religioase și culturale, nu sunt doar valori inerente, ci se înfiripă în conștiința comună și se interiorizează și în imaginea de sine a individului. În antiteză, comercializarea a dus la prăbușirea valorilor tradiționale,⁷ în procesul de modernizare a

² Despre structurile anamnetice: HALBWACHS, Maurice: *Les cadres sociaux de la mémoire*. Paris 1925; OLICK, Jeffrey K.–ROBBINS, Joyce: *A társadalmi emlékezet tanulmányozása: a „kollektív emlékezettől” a mnemonikus gyakorlat történeti szociológiai vizsgálatáig*. In: *Replika* 37 (1999), 19–43; GYÁNI Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest 2000; BURKE, Peter: *A történelem, mint társadalmi emlékezet*. In: *Regio – Kisebbség, politika, társadalom* 1 (2001), 3–21; S. VARGA Pál–SZÁRAZ Orsolya–TAKÁCS Miklós (szerk.): *A magyar emlékezhelyek kutatásának elméleti és módszertani alapjai*. Debrecen 2013.

³ *Zsinati könyv*. Kolozsvár 2001, 102.

⁴ TABAJDI Csaba: *Az egyházak szerepvállalása a nemzeti kisebbségek közösségépítésében*. Budapest 1998, 11.

⁵ JAKAB Attila: *Az erdélyi magyar történelmi egyházak társadalmi szerepe*. Budapest 2003, 8.

⁶ SZÁNTÓ János: *Vallásosság egy szekularizált társadalomban*. Budapest 1998, 17.

⁷ GERE BEN Ferenc–TOMKA Miklós: *Vallásosság és nemzetudat*. Budapest 2000, 26.

devenit aproape inevitabilă importanța interesului financiar, iar în societatea de consum formată, s-au impus norme noi de conduită.

În această perspectivă, Biserica trebuie să se ocupe și de problematici precum: conștientizarea identității și religiozității; religiozitatea ca identitate; religia ca punct de atracție a valorilor tradiționale și culturale; rolul religiei în menținerea culturală a minorităților național-etnice; rolul în păstrarea diferitelor tradiții, a ateilor precum și a oamenilor nesiguri. Cercetarea acestor problematici este importantă și pentru că analizarea vieții religioase ale enoriașilor, evidențiază faptul că religiozitatea și credința de cele mai multe ori nu coincid. Credincioșii adulți, își asumă identitatea mai degrabă la nivel activ, cât emoțional.⁸ Astfel, schimbările socio-culturale influențează de asemenea natura religiei. Forțarea de decizii și consolidarea individualismului se prezintă și în domeniul religiei și a atras după sine transformarea comunităților și a organizațiilor religioase. Această condiție a necesitat noi criterii și accente în viața religioasă și a atras după sine noi forme de practicare a credinței, respectiv a făcut posibilă implicarea cât mai activă a enoriașilor în munca și deciziile Bisericii. Sunt nenumărate exemple care dovedesc schimbările. Tehnicile moderne sunt folosite și la predici. Putem să amintim ca exemplu tele-evangelizarea, care nu doar din punct de vedere al formei, ci și din punct de vedere al conținutului, s-a dezvoltat ca o ramură individuală. La succesul răsunător în cadrul bisericilor Romano Catolice din nenumăratele țări, ale celui de al II. Conciliu de la Vatican, a contribuit și universalizarea structurilor sociale moderne. Conciliul a avut un rol semnificativ și în crearea la nivel mondial a unor baze religioase și a micilor comunități. Aceste schimbări trebuie recunoscute și de către bisericile transilvănene, inclusiv de comunitatea Romano-Catolică din Turda. Pentru a putea orienta pe alții, este necesară o analiză precedentă.

În metodologia mea de abordare am avut în vedere acele directive formulate de Adriányi Gábor în legătură cu scrierile istoriei bisericești, și în mod specific legate de scrierile istoriei parohiilor: „Istoria bisericilor este o știință teologică. În consecință, cu două chipuri: subiect supranatural (...), cu o metodologie profană. Istoria interioară reală a bisericii, poate fii înțeleasă și abordată doar prin prisma credinței și apoi reprezentată corespunzând realității. Și istoria sa externă se ajustează asemănător. (...) În concluzie scrierea istoriei bisericilor presupune cunoasterea dogmaticii catolice, istoria dogmaticii și a bisericii. Lucrarea noastră trebuie configurată în acest cadru. Cercetarea noastră, scrierea noastră este luminată de credință, aceasta neînsemnând că trebuie să ilustrăm în mod părtinitor sau unilateral. Din potrivă, suntem obligați la obiectivitate deplină. (...) În lucrările

⁸ Ibid., 27.

noastre trebuie să ne străduim la o deschidere deplină, fără să ignorăm nicio problemă, oricât de inconfortabilă ar fi aceasta. (...) Printre criteriile scrierilor moderne ale istoriei bisericești, este inclus și spiritul ecumenic. Acest lucru nu constă doar din faptul că polemizăm împotriva fraților ruși de biserica catolică, ci în primul rând înseamnă că luăm în considerare cercetările lor, părerea lor și le apreciem fără a devenii și noi înșine protestanți sau ortodocși. (...) Luarea în considerare a cercetărilor și a lucrărilor științifice ale celor de altă religie (sau ale necredincioșilor) sunt elemente esențiale ale obiectivității istorice. Acest lucru trebuie să se reflecte și în lucrarea noastră. (...) Istoria bisericii este o parte importantă a istoriei națiunii. Nici una nu se înțelege fără cealaltă. Prin urmare, lucrarea noastră trebuie să o încorporăm și în istoria națională.”⁹

Marton József gândește în mod similar: „Istoria este lucrarea lui Dumnezeu înfăptuită în lume, o serie de lucrări divine.”¹⁰ Și el subliniază de asemenea, realitatea duală aparte, a sfântului și profanului și co-dependența dintre acestea. După părerea sa „Istoria profană asigură materialul Bisericii, care este însuflețită prin har”.¹¹ Referitor la istoria perioadei și a regiunii, care face subiectul acelei teze de doctorat, de asemenea Marton József este cel care formulează una din întrebările centrale: „Cum se poate explica faptul că Transilvania a devenit atât de repede Babel-ul religiilor, și așa numita țară a libertății religioase? Singura explicație plauzibilă asupra acestei metamorfoze rapide, o primim tot în perspectiva socio-economică. Prin luarea la cunostință a unor fapte de genul: secularizare, sechestrarea rezidenței și bunurilor episcopale, exproprierea bunurilor bisericii, iobăgirea satelor mai avute și punerea acestora în posesia moșierilor, interesele și teama cultelor protestante »nou înbogățite« din averea catolică, etc. prin conștientizarea acestor realități putem înțelege schimbarea rapidă a religiilor și atașamentul față de acestea.”¹²

Dezvoltarea subiectului și formularea de răspunsuri la întrebările date, necesită deci, o abordare multi și interdisciplinară, în care pe lângă istoria bisericilor, cercetările micro- și macro-istorice, antropologia și istoria socială, istoria economică și pedagogică își au importanța. Doar prin validarea unei abordări ale cercetării schimbărilor de perspectivă actuale sau mai îndepărtate, face posibilă, urmărirea îndeaproape a tuturor funcțiilor religioase – de la păstrarea integrității identității individuale, până la organizarea normelor de comportament colectiv. Religiozitatea în mediul burghez turdean este un model socio-

⁹ ADRIÁNYI Gábor: *Az egyháztörténetírás mai igényei és módszertana*. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 1 (1989), 325–326.

¹⁰ MARTON József: *Egyháztörténelem-szemlélet*. In: Studia Theologica Transsylvaniensia 5 (2003), 7.

¹¹ Ibid., 13.

¹² Ibid., 25.

cultural, care este un obiect de exprimare a nenumăratelor nevoi individuale și sociale. Astfel devine practicarea credinței, folosind expresia lui Tomka Miklós „purtătoarea funcțiilor relevante”.¹³ Ordinea repetitivă a vieții rituale, creează și intensifică factorii de dobândire a tradițiilor verbale și scrise. În același timp această tradiție, joacă un rol semnificativ în crearea și menținerea solidarității sociale. Viața religioasă este un element determinant al mecanismelor practice ale controlului social. În cazul diferitelor culte religioase din oraș, simbolurile noastre atrag atenția nu doar asupra problematicii sistemelor de concepții ale existenței umane, ci și asupra vieții cotidiene.

La scrierea lucrării de doctorat am folosit documentele și resursele pe care le-am găsit în Arhivele de stat din Cluj, în Biblioteca Națională, în arhivele istorice ale bisericilor din Turda, respectiv în biblioteca Parohiei Romano-Catolice din Turda și în arhiva acesteia.¹⁴ Am analizat și folosit documentele referitoare la Turda, găsite în Arhiva Arhiepiscopiei din Alba-Iulia, și am învercat să procesez de asemenea literatura de specialitate disponibilă în Biblioteca Centrală Universitară din Cluj, respectiv cea din cadrul Bibliotecii Naționale Széchényi, din Budapesta, și a Facultății Romano-Catolice din cadrul Universității Eötvös Loránd din Budapesta, cât și în Biblioteca Institutului de Istorie. Aceasta din urmă punându-mi la dispoziție foarte mult material de cercetare.¹⁵ Importanță deosebită a avut Arhiva Parohiei Romano-Catolice din Turda, care mi-a pus la dispoziție surse semnificative de documentare, începând cu perioada reorganizării parohiei din anul 1721. Documentația din arhivă, mult timp considerată pierdută, am descoperit-o în anul 1999, cu ocazia restaturării bisericii, în încăperea aflată în stare de ruină de deasupra sacristiei, fiind acoperită cu gunoaie de decenii, molozi și excremente de păsări. Din cauza umezelii datorate infiltrațiilor, documentația din arhivă în multe locuri este atât de distrusă încât unele legături s-au îmbinat în totalitate. Acestea putând fi făcute utilizabile pentru posteritate doar de către conservatorii experți. Pentru moment aceste documente au fost plasate într-o încăpere uscată și corespunzătoare pentru păstrarea acestora. Materialul utilizabil, între timp studiat și fotografiat, a fost integrat pe deplin în această teză. Astfel, în studierea șirului vieții parohilor Turdeni dintre secolele 18-20, nu au ajutat doar directoarele (șematismele) din anii 1882, 1903 sau 1913, ci și materialul din arhiva turdeană, care s-a menținut și a fost utilizabil. În această lucrare am încercat să reconstitui documentația din arhivă, respectiv din bibliotecă, începând cu secolul 18, cu ajutorul inventarelor, a *Historia Domus-urilor*, cât și a documentelor legate de vizitele protopopale sau episcopale. În documentele din arhivă s-au

¹³ TOMKA Miklós: *Vallás és vallásosság*. In: *Társadalmi riport*. Budapest 1996, 592–616.

¹⁴ 2004, în luna ianuarie, am descoperit deasupra sacristiei documente de arhivă de mare valoare.

¹⁵ E de remarcat cu câtă grijă au fost îngrijite aceste documente.

înregistrat informații referitoare la clădirile bisericesti, la fundații, la sacramentele deferite de parohi, și cele legate se școlile confesionale. Inventarul certificatelor conține registrul celor botezați, căsătoriți, miruiți, respectiv a decedaților. Registrele diecezane și civile se pot găsi aproape complete. Certificate și alte protocoale din perioada 1722–1805, 1805–1857, 1857–1872; registrul certificatelor de botez începând cu 1872; certificatele de deces începând din anul 1876, cartea istoriei parohiei, cartea bilanțurilor financiare, procesele-verbale ale ședințelor adunării județene, circulare (legate), Protocollum ordinationum dintre anii 1798–1810, 1810–1829, 1829–1859, 1859. Procesele verbale privind bilanțurile sunt incomplete și pe alocuri greu descifrabile. În anul 1996, vicarul Lestyán Ferenc a atras atenția asupra documentelor care au fost ascunse dinaintea războiului, la etajul secretei (la solicitarea protopopului Botár Gáspár), documentație care mai poate fi găsit doar parțial.¹⁶ Documentația rămasă doar parțial intactă, conține procesele verbale ale închirierilor pământurilor, magazinelor, a așanumitelor case cu taxe, registrul veniturilor etolare și a taxelor pe slujbe.

În reconstrucția arhivei mi-au fost de mare ajutor notițele și manuscrisele privind ordonarea bibliotecii ale lui Rass Károly, din anul 1935, respectiv dintre anii 1949-1950, precum și notițele cu privire la inventarierea din momentul predării parohiei. În procesul de ordonare a documentelor, am separat mai întâi certificatele și am alcătuit o serie a acestora. După acestea au urmat documentele înregistrate ale parohiei, am separat cele cu privire la căsătorii, cele privind situația economică, cea a construcțiilor, respectiv a reparațiilor, și actele cu privire la școlile confesionale. Volumele din secolele 18 și 19, care pe lângă procesele verbale ale ședințelor consiliilor bisericesti, conțin și Historia Domus-uri și protocoale, le-am separat. Conținutul volumelor în urma separării, în conformitate cu cerințele, se pot deosebi și din punct de vedere al formei. În conformitate cu cerințele de conservare ale fișierelor, le-am pus în cutii pe care am trecut anii corespunzători. Procesul de denumire din punct de vedere tematic al documentele este în curs, urmând să fie notat pe etichete indicații cu privire la conținutul cutiilor cu volume. Este important să menționez faptul că în secolele 19 și 20, pe parcursul vizitelor episcopale, una din sarcinile persoanei din clerul bisericesc, care însoțea episcopul, era verificarea arhivelor și bibliotecilor. Realitatea însă este că, parohii din acea vreme, completau doar rubricile cu privire la arhive, ale decretelor proceselor verbale privind

¹⁶ În 1950 prin ordonața guvernamentală 153 au fost confiscate următoarele documente: *Tabelul parohilor romano catolice de pe raza Diezezei rom. cat. de Alba-Iulia, de la care au fost ridicate registrele matricole ale botezatilor, căsătorilor și morților precum și convertiți, conform decretului Prezidențial nr. 153/1950.* Torda Registrul al Bot.: 1732–1784, 1784–1805, 1805–1857, 1788–1870, Cas.: 1722–1784, 1784–1805, 1805–1857. TRKPL, 76–1950.

vizitele episcopale și nu detaliau conținutul documentelor. La preluarea parohiei, atunci când un nou paroh era desemnat, la Turda, anexele proceselor verbale de predare-primire conțin într-un procent ridicat notițe cu privire la actele parohiale, lista cărților arhivate și oferă detalii și privind conținutul acestora. Încă de la începutul secolului 19, un document al episcopiei solicita centralizarea la episcopie a conținutului actelor parohiale.

Condițiile de război din secolul 20, respectiv cele din perioada dictaturii comuniste, au dăunat mult documentelor din arhivă. Condițiile vitrage de păstrare a documentelor ascunse, au dus la deteriorarea documentelor. În cazul actelor din Turda, am putea să vorbim chiar de noroc, deoarece condițiile jalnice ale sacristiei bisericii, au păstrat ascunse de ochii curioșilor documentele parohiale. Materialul de arhivă consistent, al celorlalte biserici istorice Turdene, conform relatărilor unor martori oculari, prin anii 60 au ajuns la groapa de gunoi. Certificatele arhivei Turdene și volumele lipsă ale *Historia Domus*, conform declarației 530/1950 au ajuns pe mâna puterii de stat.

Pe lângă documente din arhivă cercetate, ca urmare a multidisciplinarității, literatura de specialitate referitoare la unele sub-teme, o constituiesc o varietate de surse. Cel mai cuprinzător și voluminos studiu cu privire la Turda și zonele învecinate, este asociat volumului de monografii al lui Orbán Balázs.¹⁷ Privind identitatea locală și pentru strângerea de informații, aceasta este o operă monograficăastră și detaliată, care însă din punct de vedere al cerințelor profesionale actuale, are anumite lipsuri. Datorită religiozității sale părtinitoare, atât profesorul de liceu Rass Károly, cunosător al subiectului, cât și pastorul Unitarian din Turda, i-au criticat munca. Ideologia lui Orbán Balázs, mentalitatea din această regiune, respectiv formarea conștientizării apartenenței religioase ca în cazul vechii generații, încă este actuală. O valoare recunoscută de mulți îl are studiul etnografic publicat în anul 1893, al lui Jankó János, care conține informații valoroase cu privire la Turda, Scaunul Secuiesc al Arieșului și Rimetea. Lucrarea lui Kövendi Weress Sándor intitulată *Familiile strămoșești ale Turdei*, este valoroasă nu doar pentru patrioții locali, ci și pentru familiile catolice din localitate și pentru cercetările cu privire la proprietățile de terenuri ale bisericilor.

Informații foarte utile cu privire la circumstanțele renașterii Bisericii Romano-Catolice din Turda de după reformație, ne oferă Volumul I., publicat în anul 2002, intitulat *Documentele și procesele verbale ale vizitelor bisericesti din Transilvania între anii 1727-1737*, editat de Kovács András și Kovács Zsolt. Circumstanțele restabilirii Episcopiei Romano-Catolice din Transilvania, de la începutul secolului al XVIII-lea, au fost studiate de Magyari András. La sfârșitul secolului 19, Veszely Károly publică documente referitoare la

¹⁷ ORBÁN Balázs: *Torda város és környéke*. Budapest, 1889.

condițiile de viață ale comunității bisericești de la începutul secolului 19 și de asemenea face referire la munca științifică a protopopului din acea perioadă, Bors Márton.¹⁸

Din punct de vedere al istoriei locale și religioase, la cercetarea istoriei bisericii unitariene, am folosit volumul editat de Tözsér János și Uzoni Fosztó István, apărut în anul 2005.¹⁹ Referitor la istoria turdeană și transilvăneană a bisericii reformate, am cercetat publicațiile lui Pokoly József, *Buzogány* Dezső și Sípos Gábor.²⁰

În ceea ce privește investigarea contextului istoric al relației dintre biserica romano-catolică și cea greco-catolică, mi-a fost utilă publicația lui Marton József, în care a cercetat uniunea religioasă²¹ și relația dintre cele două biserici.²² În studierea relațiilor de coabitare din a doua parte a secolului 20, am folosit lucrarea de diplomă a parohului Greco-Catolic din Turda, Bungărdean Călin.

În cercetarea sorții preoților din aceea perioadă, mi-au fost indispensabile publicațiile lui Ferenczi Sándor și Léstyán Ferenc, ajutându-mă să înțeleg cursul vieții preoților Turdeni. În completare la aceste publicații am cercetat manuscrisul din anul 1958, a lui Rass Károly, odată cu adnotările sale cu privire la arhivele Turdene. Referitor la relația preoților locali cu enoriașii lor, în privința tematicii alegerii libere a preoților, am folosit publicația lui Holló László,²³ pe care am cercetat-o în paralel cu analiza făcută de Tamási Zsolt privind fundalul istoric al circumstanțelor materiale ale susținerii comunității bisericești.

Procesul de dezvoltare regional și local al orașului, a fost cercetat inclusiv și de către preoții și parohii din localitate. Dintre aceștia se distinge deja menționatul Rass Károly, profesor de liceu și paroh din Turda,²⁴ care pe lângă cercetările istoriei religioase, istoriei școlilor,²⁵ a cercetat mult și în arhivele cultelor bisericești din Turda. Cunoștințele sale în domeniu și interesul său, este apreciat de toate cultele. El a avut ocazia să citească și manuscrisul foarte cuprinzător, scris în limba latină a franciscanului P. Gold, care era un

¹⁸ Opere remarcabile: *Erdélyi egyháztörténelmi adatok*. 1860–1893; *Gyulafehérvári füzetek*. 1861–1862.

¹⁹ *Az erdélyi Unitárius Egyház története*. Sajtó alá rendezte: Hoffmann Gizella, Kovács Sándor, Molnár B. Lehel, Kolozsvár, 2005.

²⁰ *Az Erdélyi Református Főkonzisztórium kialakulása: 1668–1713–(1736)*. (Erdélyi tudományos füzetek 230), Erdélyi Múzeum-Egyesület – Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2006.

²¹ MARTON József: *A gyulafehérvári vallási unió (1697–1701)*. Apor István és Baranyi Pál László szerepe az unió létrejöttében. In: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Theologia Catholica Latina* 1 (2003), 111–120.

²² MARTON József: *A római katolikus és görög katolikus egyház viszonya Erdélyben 1940-1950 között*. In: *Studia Theologica Transsylvaniae* 11 (2008), 85–99.

²³ HOLLÓ László: *Az egyházközségek papválasztói joga az erdélyi egyházmegyében*. In: *Ezeréves múltunk: tanulmányok az erdélyi egyházmegye történelméről* (Szerk. Marton József–Bodó Márta), Szent István Társulat, Budapest–Verbum, Kolozsvár 2009, 93–113.

²⁴ *Hogy lesz a faluból város?* In: *Magy. Népr.* IV. 44 (1924)

²⁵ RASS Károly: *Elpusztult értékek*. In: *Erdélyi Múzeum* (1933/1-3), 101–104.

studiu detaliat și excelent al istoriei bisericești. Din păcate acestui manuscris i s-a pierdut urma.

De subiectul referitor la dezvoltarea orașului, viața socială și rapoartele juridice s-au ocupat Weress Sándor,²⁶ Entz Géza Antal,²⁷ Kiss András,²⁸ Bicsok Zoltán,²⁹ Wolff Rudolf³⁰ și Hankó József.³¹

Valoare mare au materialele (deja menționate) ale lui Rass Károly, care dezbat întrebări referitoare la învățământ și educație. Înaintea acestuia, deja Velenszky Gyula a scris despre problematica educației în lucrarea *Școlile din Turda și câteva caracteristici ale învățământului județean*, publicată în 1894.³² Istoria celebrului Liceu Unitarian din Turda, a fost publicată în anul 1907, de către Varga Dénes. Ulterior Gaál György și Gál Kelemen cercetează implicarea în istoria culturală a liceului și în soarta școlii. Dintre cercetătorii locali Imreh Lajos cercetează trecutul învățământului Turdean în limba maghiară, din perioada 1557-1985. Valoare similară are și documentul referitor la aceeași perioadă, publicat în *Cultură*, de către Szaniszló Miklós.

Situația socială și religioasă dinaintea secolului 20 a minorității române din Turda și împrejurimi a fost cercetat de mai multe persoane. Dintre aceștia îi amintesc pe Makkai László,³³ Bitay Árpád,³⁴ Lupaș Ioan,³⁵ Moldován Gergely/Grigore Moldovan.³⁶ Date importante referitoare la istoria locală și regională a comunităților evreiești, care au modelat relațiile culturale și sociale, au fost cercetate Eisler Mátyás,³⁷ Carmilly Weinberger,³⁸ Marton Ernő,³⁹ Frenkel Magda.⁴⁰ Minoritatea armeană, după reformație, este asimilată de societatea

²⁶ WERESS Sándor: *Torda őscsaládai*. Közművelődési Nyomda, Kolozsvár 1891.

²⁷ ENTZ Géza Antal *Zwei mittelalterliche Städte in Siebenbürgen: Torda /Torenburg, Turda/ und Dés /Dej*. In: Acta archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 49 (1997) 1–3, 35–38.

²⁸ KISS András: *Ó- és Újtorda viszonya a XVI. század második felében és a XVII. század első évtizedében*. In: Források és értelmezések. Bukarest 1994.

²⁹ BICSOK Zoltán: *Torda város története és statútuma. Csipkés Elek kézírata 1823-ból*. (Erdélyi Tudományos Füzetek 229), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2001.

³⁰ WOLFF Rudolf: *Torda város tanácsi jegyzőkönyve 1603–1678*. (Erdélyi Történelmi Adatok, VI. 1), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 1993.

³¹ HANKÓ József: *Torda városának helyirata*. h. n. 1844.

³² VELENSZKY Gyula: *Torda iskolái és néhány vonás a megye tanügyéből*. Tordai EMKE – Emlékkönyv, Nyomtatott Harmath József könyvnyomdájába Tordán, 1894.

³³ MAKKAI László: *Az erdélyi románok a középkori magyar oklevelekben*. Kolozsvár 1943.

³⁴ BITAY Árpád: *Az erdélyi románok a protestáns fejedelmek alatt*. Dicsőszentmárton 1925.

³⁵ LUPAȘ Ioan: *A román nemzet története*. Cluj 1921.

³⁶ MOLDOVÁN Gergely: *Alsó-fehér vármegye román népe*. Nagy-Enyed 1897.

³⁷ EISLER Mátyás: *A zsidók legrégebbi nyomai Erdélyben*. A kolozsvári Izraelita Felolvasó Egyesület Évkönyve, 1906.

³⁸ WEINBERGER, Carmilly: *A zsidóság története Erdélyben 1623–1944*. Budapest 1995. *Cercul Cultural Evreesc din Turda: statutele*. Tip. Füssy, Turda 1935.

³⁹ MARTON Ernő: *A magyar zsidóság családfája*. Kolozsvár 1941

locală și Transilvăneană și se implică în viața bisericii catolice. Referitor la acest lucru, bazându-mă pe cercetările lui Merza Gyula,⁴¹ Pál Judit,⁴² Avanesian Alex, Szám László,⁴³ Bernád Rita,⁴⁴ Kovács Bálint, am comparat materialele certificatelor din arhivele turdene.

Despre caracteristicile vieții culturale ale societății locale din perioada dintre cele două războaie mondiale, au publicat Harmath Domokos,⁴⁵ Kötő József,⁴⁶ Sebestyén Kálmán,⁴⁷ și Bartha Katalin Ágnes.⁴⁸

Asociațiile care funcționează în localitate, asigură membrilor săi materiale de cercetare de înaltă calitate din colecțiile de cărți.⁴⁹ Transformările vieții sociale, economice ale localnicilor și mișcările demografice din regiune au fost cercetate de către Keszi-Harmath Sándor⁵⁰ și Sebestyén Kálmán.⁵¹ Kárpáti Lajos⁵² și Hunyadi Attila, relatează în mod detaliat în studiile lor, condițiile vieții regioanale de coabitare.

Referitor la cercetările privind acest subiect, publicațiile în limba română dezvăluie de asemenea date importante. Camelia-Maria Chindriș⁵³ publică date valoroase privind legătura dintre cele două orașe industriale Turda și Câmpia Turzii, după cel de al II-lea război mondial.

⁴⁰ FRENKEL Magda: *A tordai zsidó iskola, 1941–44*. In: *Korunk* 3. folyam, 2. évf., (1991. aug.), 8. sz. 1016–1019.

⁴¹ MERZA Gyula: *Az erdélyi örmények statisztikája*. In: *Armenia: Magyar-örmény havi szemle (1904)*, 4 (18), 101–107.

⁴² PÁL Judit: *Az erdélyi örmények és beilleszkedésük a magyar társadalomba*. In: Balogh Béla (szerk.): *Kötődések Erdélyhez*. Tatabánya 1999, 64–73.

⁴³ SZÁM László: *Az örmény egyház története*. Magyarországi Örmény Apostoli Egyház, Budapest 2010.

⁴⁴ BERNÁD Rita: *A Szamosújvári Örmény Katolikus Gyűjtőlevéltár*. Repertórium. Budapest–Gyulafehérvár–Leipzig, 2011.

⁴⁵ HARMATH Domokos: *A tordai Közművelődési Házzól*. In: *Erdélyi Múzeum* (1916), 173–177.

⁴⁶ KÖTŐ József: *Színi mozgalom Tordán a két világháború közötti időszakban*. In: *Művelődés* 33 (1980/12), 43–44; 34 (1981/1), 41–43; 34 (1981/2), 43–45.

⁴⁷ SEBESTYÉN Kálmán: *Torda magyar színjátszása a két világháború között*. In: *Honismeret* 32 (2004/4), 84–86.

⁴⁸ BARTHA Katalin Ágnes: *Tapsos Torda. Torda 19. századi színházi életéről*. In: *Művelődés* (2005), 58.

⁴⁹ Exemplu relevant: *A tordai Erzsébet Jótékony Nőegylet könyvtárának 1927. április hóban összeállított jegyzéke*. Füßy Ny., Turda–Torda 1927.; *Turdai (Tordai) Magyar Iparosok Önképző Egyesülete könyvtárának szabályzata és jegyzéke*. Füßy Ny., Turda 1925. Színvonalával példásan kiemelkedik zsidó közösség kulturális egyesületének a programja: In: *Cercul Cultural Evreesc din Turda: statutele*. Tip. Füßy, Turda 1935.

⁵⁰ KESZI-HARMATH Sándor: *Aranyosvidék demográfiai jelenségei*. In: *Korunk*. 33 (1974/7), 847–850.

⁵¹ SEBESTYÉN Kálmán: *Tájproblémák az Aranyosvidéken*. In: *Korunk* 38 (1979/3), 211–213.

⁵² KÁRPÁTI Lajos: *Aranyosvidék tervei*. In: *Magyar kisebbség*. V. évf., (1934/őszi szám, 3. negyed), 90–92.

⁵³ Camelia-Maria Chindriș prezintă istoria orașului prin prizma românilor: *Industria în bazinul inferior al Arieșului. Impactul social și teritorial*. Cluj-Napoca 2010. http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumat/2010/geografie/CAMELIA_MARIA_KAN_TOR_Ro.pdf 2017. martie 2.

Informații importante despre dezvoltarea orașului, în limba română, ne oferă Vár Paul Niedermaier.⁵⁴

Despre diviziunea cultelor dintre secolele 18 și 19, despre religiozitatea din regiune, despre obiceiurile de aici, a făcut cercetări, deja menționatul Jankó János.⁵⁵ Cartea acestuia, publicată în anul 1893, este interpretată și recenzată (criticată profesional) de Kanyaró Ferenc.⁵⁶ Problematika interacțiunii religioase și lingvistice, este un subiect timpuriu și de asemenea controversat, datorită schimbărilor accelerate demografice de la începutul secolului 20. Turda a fost un subiect investigat de mai mulți, datorită influenței sale de după reformație asupra mediului său înconjurător, respectiv datorită relațiilor religioase și culturale. Studii publicate în anuare, mențin rolul Turdei în cadrul reformației.⁵⁷ Csutak Vilmos în cadrul unei conferințe susținute în anul 1929, la Turda, relatează în detaliu, rolul orașului în istoria bisericii.⁵⁸

În societatea din Turda, constanta amestecare lingvistică și religioasă, este o provocare continuă.⁵⁹ Tót Pál Péter a cercetat situația familiilor mixte din regiunea de Nord a Transilvaniei. Pe același subiect face cercetări și Murádin László, un bun cunoscător mediului din zonă. Acesta explorează impactul limbii române asupra vocabularului maghiar și al dialectului din regiunea Scaunului Secuieci din Arieșeni și le prezintă după standarde profesionale.⁶⁰ Atitudinile familiilor mixte din Turda în alegerea limbii, respectiv al numelor copiilor acestora, este cercetată în detaliu de către Rus Fodor Dóra. Predarea în limba maternă în cadrul unor instituții autonome, a devenit un subiect din ce în ce mai urgent la începutul secolului 21. Despre aceasta face cercetări Bálint Emese, care ne relatează în lucrarea sa publicată în 2009, mediul educațional bilingv din școlile Turdene.⁶¹ Este interesant punctul de

⁵⁴ NIEDERMAIER, Paul: *Dezvoltarea urbanistică a unui centru minier pînă în sec. XVII*. In: Acta Musei Napocensis (1977), 14315–336.

⁵⁵ JANKÓ János: *Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe*. Néprajzi tanulmány. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest 1893.

⁵⁶ KANYARÓ Ferenc: *Jankó János: Torda, Aranyos-szék és Toroczkó magyar népe –bírálat*. In: <http://ehm.ek.szte.hu/ehm?serial&30link=,ehm.epa@100979:isbd>, Erdélyi Múzeum 1894. 11. 1., 39–46.

⁵⁷ Lásd JANCSÓ Sándor: *Torda szerepe a reformációban*. In: Erdélyi egyházkerületi értekezéslet 1902–03. évkönyve.

⁵⁸ CSUTAK Vilmos: *Torda az egyháztörténelemben*. In: A tordai református nagyhét emlékkönyve. Füsy Könyvnyomda, Torda 1929, 166–170.

⁵⁹ TÓTH Pál Péter: *Szórványban. A magyar és a vegyes (magyar-román, román-magyar) családok helyzete Észak-Erdélyben 1942–1944 között*. Püski, Budapest 1999.

⁶⁰ MURÁDIN László: *Román nyelvi hatás az aranyosszéki magyar nyelvjárás szókészletében*. In: *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* (1960), 4. 1–2, 129–134.

⁶¹ BÁLINT Emese–FODOR Dóra–VREMIR Márta: *Iskola és kétnyelvűség viszonya Tordán*. In: Péntek János–Bálint Emese (szerk.): *Oktatás - nyelvek határán. Közelkép és helyzetkép a romániai magyar oktatásról*. Anyanyelvpolitók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár 2009, 11–55.

vedere a Turdeanului Csetri Elek, prezentat în cercetarea sa despre evoluția imaginii maghiarilor în ochii românilor, sub impactul mediului din regiune.⁶²

Printre etnografi a pornit o strângere de date importantă, pentru prezentarea credințelor populare, care au existat în regiune și sunt valori pe cale de dispariție. În această lucrare mă bazez pe datele furnizate de Vetési László, Komáromi Tünde, Keszeg Vilmos,⁶³ Borbély György, Vöő Gabriella.⁶⁴ Pe lângă explorarea valorilor comunității, prezentarea acestora devine și ea importantă. Pentru acest lucru oferă posibilității tot mai multe programe religioase și culturale. Despre ocaziile de sărbătoare și mediul acestora, a publicat Keszeg Vilmos.⁶⁵ Nu doar memoriile și rememorările devenite din ce în ce mai importante, s-au înmulțit, ci și factorii de conservare a identității religioase și culturale. Cele mai multe dintre acestea de la sfârșitul secolului 20, au fost organizate cu tematica: bătălia de la Turda din timpul celui de al II-lea război mondial și a libertății religioase.⁶⁶ Pastorii din zonă încep să adune datele referitoare la sate, pentru a le scrie monografiile. Notabilă este munca lui Pap Gy. László, preot unitarian, despre istoria locală a Plăieștiului și a Bădeniului.

În lucrarea mea am dorit să prezint acele caractere emblematice al orașului Turda, care se deslușesc din cercetarea documentelor catolice ce au servit ca sursă. Am studiat modul de viață al catolicilor în acest mediu multicultural și felul în care au afectat biserica situațiile economice și politice date. Am cercetat efectele conviețuirii, ale influențelor reciproce, respectiv circumstanțele acestora, mai ales din punct de vedere al antropologiei religioase. Am realizat că, trăsăturile reprezentative ale Turdei din timpul reformației, au devenit cunoscute mai degrabă datorită efectelor sale ulterioare, ca fiind leagănul toleranței și al libertății conștiinței. Am analizat cerințele vieții religioase dinaintea, din timpul și de după reformație, acordând atenție în mod deosebit noului mediu religios din secolele 18 și 19, în relația sa cu mediul istoric și economic din acea perioadă.

În paralel cu acestea, am reușit să analizez multe segmenete ale vieții religioase și la celelalte culte Turdene. La analiza specificului vieții bisericești și a istoriei lor, am descoperit personalitățile emblematice ale bisericii și ale societății, care au influențat viețile oamenilor

⁶² CSETRI Elek: *A románok magyarságképe*. In: *Korunk* 14 (2003/10. sz.), 96–103.

⁶³ KESZEG Vilmos: *Aranyosság népköltészet I-II*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2004.

⁶⁴ VÖÖ Gabriella: *Természet - mitológia - kulturális szimbólum. A Tordai-hasadék mitológiája*. In: *Ethnographia* 103 (1992/3–4.) 177–205; Uő.: *Szent László-legendák a Tordai-hasadék környékének magyar népi kultúrájában*. Erdélyi Múzeum 54 (1992/1–4) 66–72.

⁶⁵ KESZEG Vilmos: *Az ünneplő Torda. Az ünneplés alkalmi és terei egy kisvárosban*. In: Pócs Éva (szerk.): *Rítus és ünnep az ezredfordulón*. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2004, 21–42.

⁶⁶ De o importanță deosebită este considerat jubileul de 425 al Deietei Maghiare din 1993. NYIREDY Szabolcs: *A tordai országgyűlés 425 éves jubileuma. 1993*. Magyarországi Unitárius Egyház, Budapest 1994.

din regiune. Mai mulți dintre conducătorii bisericii și-au imprimat numele în viața cotidiană prin cunoștințele lor marcante spirituale, sufletești și prin cunoștințele acumulate din experiențele proprii. Atât în secolul 18, cât și în secolul 19, aceștia se implică în viața culturală regională și locală și rolul lor de formare a societății este extrem de puternic. Nu doar specializările acestora obținute în străinătate, ci și experiențele lor de viață, duc la acele cunoștințe, cu care pot răspunde la provocările erei în mediul orășenesc dat. Subliniez faptul că în perioada respectivă studiile efectuate în străinătate erau limitate, și că ulterior confereau persoanelor un comportament sigur în mediul multicultural Turdean.

Analizând elementele componente ale societății catolice din Turda, mai ales protocoalele, anunțurile parohale, precum și procesele verbale ale asociațiilor, se poate observa că vorbim defapt despre reînnoirea bisericii, în mediul socio-politic dat. Astfel am cercetat viața comunității bisericesti în diferite secole. Anumite secole aduc schimbări mari în viețile celor din comunitatea catolică. Se poate observa în ce direcție îi orientează pe conducătorii comunităților bisericesti sizațiile socio-politice și mișcarea demografică

Relațiile dintre culte și modul de conviețuire al acestora în secolele 18 și 19, sunt subiecte centrale ale acestei teze, în mod special relația cu biserica unitariană, după redobândirea bisericilor, avuturilor, enoriașilor pierduți în timpul reformației

Câțiva preoți parohi și administratori ai bisericilor din secolul 18, s-au străduit ca în mediul predominant protestant să conserve valorile vieții religioase și comunitare ale catolicilor. Sunt în număr mare și acei pastori, care își execută sarcinile desemnate cu un comportament asertiv. În analiza mediului acestora de viață și activitate, i-am evidențiat pe acei preoți care au reabilitat viața cotidiană și cea economică a comunității, prin implicarea lor intelectuală și materială. S-au remarcat în mod deosebit acei preoți și administratori bisericesti, de origine armeană, care au fost conducători marcanți ale comunităților religioase din secolele 18 și 19.

Putem concluziona că, printre factorii de dezvoltare urbană din secolul al 19-lea, condițiile socio-culturale ale orașului Turda, modelează în mod pozitiv viața de credință a catolicilor, în acest secol. Chiar și în viața religioasă își ridică capul uneori, câte o manifestare radicală și naționalistă, care probabil provine dintr-un sentiment de nesiguranță, deoarece procesul de întărire a identității religioase este deja prezent în bisericile române din împrejurimi.

În această perioadă comunitatea minoritară armeană de religie romano-catolică se contopește cu mediul orășenesc, care îi este benefic nu doar din punct de vedere al integrării, ci putem remarca și faptul că totodată, se confruntă cu un proces tipic de asimilare. Armeanul

Turdean, poate trăi în orice mediu socio-politic orășenesc, fără a permite ca elementele naționaliste, de cele mai multe ori negative, să le influențeze calitatea vieții. Se poate vedea în documentarea trecutului celor care au slujit la biserica din centrul orașului, că armenii fie își invită, fie își aleg conducătorii spirituali, pentru așa numita comunitate nobilă a lor. Armenii din conducerea comunității religioase, se străduiau să aibă parte de preoți cu origine armeană.

Am evidențiat că la începutul secolului 19, conform informațiilor din procesele verbale ale cazurilor disciplinare, printre factorii care generează tensiuni, între preoți și comunitate, se numără cele de natură materială, faptul că preotul paroh avea avere proprie. În același timp, conducerea comunității cu precădere de origine armeană, în frunte cu susținătorii modelului specific protestant de conducere, își depășesc de multe ori competențele și iau decizii importante atât financiare, cât și disciplinare, fără consultarea sau aprobarea episcopului. Eliminarea cauzelor ce duc la nemulțumiri, este un proces de durată. Rezolvarea a venit în primul rând prin îmbunătățirea vieții bisericești și reorganizarea școlilor confesionale. Prin aceste măsuri ale parohilor, echilibrul este restabilit și în locul tensiunilor, principalul considerent a devenit sporirea averii comunității ecleziale.

Bunăstarea de până la jumătatea secolului 19, a dus la întărirea identității catolice, ceea ce se poate observa în mod deosebit în mediul familiilor pur catolice. În timpul revoluției din 1848, aceasta stagnează. În spatele acestei opriri, nu sunt doar motive economice și politice. Un alt factor decisiv este transformarea societății, acele obiceiuri în alegerea partenerilor, care slăbesc obiceiurile tradiționale existente de până atunci.

Pe lângă studierea circumstanțelor diminuării moralității religioase, am cercetat în paralel și acele mecanisme ale concepțiilor religioase protestante, care ca niște principii de credință, au influențat viața cotidiană a Turdenilor.

M-au interesat de asemenea, interpretările și explicațiile convingerilor unitariene. De aceea, în studierea convingerilor unitariene din secolele 17 și 18, la citirea documentelor referitoare la acestea, am cercetat și fundalul acestora. Am analizat fazele prin care a trecut interpretarea credinței începând cu secolul 16, în așa fel încât să poată fi interpretat și prin prisma catolică. În acest proces de schimbare, până la mijlocul secolului 20, s-a transformat foarte mult. Această transformare, cel mai probabil s-a întâmplat similar și în comunitatea locală, și în școlile unitariene, și a primit o interpretare proprie și în explicațiile biblice de la amvon. Prima reformă majoră a teologiei, de la mijlocul secolului 19, a cuprins mai ales doctrinele harului.

Pe marginea influenței mediului asupra gândirii și educației, nu am putut să nu cercetez școlile diferitelor culte. Astfel, am analizat statisticile efectuate despre școli în secolul 19,

respectiv am comparat situațiile școlilor dieferitelor culte. Cadrul de funcționare al rețelei școlare din Turda, este una aparte, aflată fiind sub presiune politică. În mod special în privința susținerii materiale și al întreținerii școlilor. O problemă importantă fiind salarizarea adecvată a cadrelor didactice și ale preoților școlilor. Doar în aceste condiții optimale, s-a putut dezvolta sensibilitatea socială. Învățătorii organizau în comunitate, în mediul școlar, colecte, iar banii astfel adunați îi împărțeau elevilor săraci. Pe lângă acestea, organizează activități teoretice și practice, în afara programei școlare

Încă din prima jumătate a secolului 20, transformarea socială a orașului vine cu noi provocări și sarcini pentru cultele religioase în ceea ce privește educația copiilor și al tinerilor. Pe linia catolică, parohul de atunci se îngrijește ca Garda Inimii, Clubul Fetelor Catolice, Apostol-ul să aibă liderii adecvați și o echipă de tineri entuziaști și prin intermediul învățătorilor, să atragă cât mai mulți tineri. Întreaga comunitate este preocupată de educația copiilor și de ameliorarea problemelor sociale.

Transformările spațiului de viață al românilor, pe atunci minoritari în această zonă, le-am introdus în această teză de doctorat, tot prin cercetarea contextului politic, economic și social. Prezența acestora am demonstrat-o prin prezentarea surselor parohiale și prin date demografice. Credința lor, conservarea tradițiilor, naționalismul lor, de multe ori i-a pus în conflict cu concetățeni maghiari, majoritari la acea vreme. Intențiile de scindare ale liderilor lor religioși, în cadrul istoric de atunci, se restrânge în spațiul de viață al maghiarilor din Turda, atât în mediul politic, cât și economic, dar este limitat și în asumarea implicării culturale și religioase. Aceștia au trebuit să trăiască sub influența deciziilor politice luate și date. Pe plan național, instituția Greco-Catolică din Turda, obține competențe favorabile. Prin susținerea primită de biserici și prin unirea forțelor acestora, în domeniul educației, culturii și în viața cotidiană, în decursul a două decenii și-a multiplicat relațiile de putere și și-a întărit poziția. În perioada dintre cele două războaie mondiale, a profitat de această situație favorabilă, împreună cu Biserica Ortodoxă, existentă în minoritate pe atunci. Cu toate acestea, putem spune că în acel mediu social din Turda, viața religioasă a Romano-Catolicilor este echilibrată în cercul cultelor. Motivul este acela că, încă de pe atunci, comunitatea Romano-Catolică a realizat, că nu poate trăi retrasă, într-o rezistență izolată și extremistă.

Studiind destinele preoților Turdeni din secolul 20, am publicat date concrete referitoare la aceștia. Am analizat, cum a influențat mediului în care au trăit soarta acestora, războiul, închisorile, comunismul. Sunt importante valorile spirituale, cu care aceștia au îmbogățit comunitatea. Provocările deiferitelor medii urbane, tensiunile din comunități le-a dat culoare vieții lor. Mijloacele lor de trai nu sunt întotdeauna satisfăcătoare. Analizând soarta acestora,

putem să constatăm că, deși comunitatea parohiei din Turda, era considerată una prosperă, mulți parohi au fost constrânși de sărăcie să plece de la parohie.

Comparând documentele sursă, cu cele ale Bisericii Reformate și cele Unitariene, putem să constatăm că, donațiile pentru susținerea parohiilor, bisericilor și școlilor erau mai generoase. Oamenii lasă ca moștenire prin intermediul unor fundații, pentru scopuri bine determinate, imobilele și terenurile. În aceste condiții, nu doar situația concurențială este specifică între aceste culte, ci și cooperarea și unitatea. Cunoștințe liderilor moniali și religioși, autoritatea lor profesională, competențele acestora, sunt exemple și stimulente. Cu excepția unor cazuri izolate, fiecare biserică, caută în comun, împreună, rezolvări pentru problemele sociale din oraș

Mediul religios și relația cu pastorii celorlalte comunități, era una foarte colorată. Pregătirea și talentul retoric al pastorilor reformați și unitarieni, reprezentau o provocare pentru părintele paroh. În acest sens, episcopii aveau grijă să trimită preoți culți în Turda. În general preoți care au studiat în străinătate și au doctorate sunt numiți să conducă parohiile și protopopiile.

Am reușit să evidențiez și circumstanțele de implementare și funcționare ale rețelelor sociale din comunitatea catolică Turdeană. Ca rezultat al vieții religioase din Turda și a activităților conexe, de pe parcursul mai multor decenii, au avut ca rezultat practicarea credinței nu doar în cadrul restrâns al bisericii sau parohiei, ci și printr-o rețea socială bine funcțională, care se întinde pe tot orașul și chiar în regiune

Adesea, epidemii, boli, catastrofe naturale, inundații și ierni aprige, au îngreunat viața de oraș. În acele timpuri, într-un sistem funcțional din mediul bisericii se crează cadrul conștientizării sociale, pentru sprijinirea familiilor imigrante în zonă, care necesită ajutor. Sprijinul acordat pe aproape toate planurile vieții, sunt exemple de urmat ale unei alianțe comune.

La efectuarea bilanțului și din procesele verbale ale acestora , putem constata, că mai ales în spiritul devoțional al grupurilor economice s-au făcut multe sacrificii pentru a eradica sărăcia. Dintre acestea se evidențiază munca celor de la Tabăra Misiunii sociale, din cadrul comunității Romano-Catolice din Turda, unde au avut posibilitatea să petreacă vacanța de vară peste o sută de copii. Tabăra oferă și programe ecumenice și de formare, pe care pe cât posibil le organizează laolaltă cu celelalte culte. Pentru crearea acestui mediu au muncit mult preoții, călugării și cu atât mai mult acei membrii, care s-au ocupat de organizare și care au fost capabili să sensibilizeze și pe alții. În această instituție a crescut o nouă generație de tineri.

Analizând activitatea Asociației de femei, reformate și unitariene din Turda, putem constata că, prin consolidarea și sprijinirea reciprocă, stima de sine a femeilor Turdene în mediul civil, este una puternică. Mai ales prin intermediul asociației tinerilor, organizează în oraș programe în cooperare și cu Mișcarea tinerelor catolice. Un aspect de subliniat este angajamentul femeilor reformate în viața comunității. Acele asociații de femei, care se bucură de încrederea comunităților religioase, au un regulament de funcționare și au organisme executive, preiau asupra lor mai multe îndatoriri cu privire la viața în cadrul comunității dar și în cea a societății civile locale.

Am atins în cercetarea mea și alte aspecte ale educației din Turda, cât și pericolele acesteia. Între cele două războaie mondiale, în zonele fabricilor apare un fenomen ce poate fi observat și pe plan ideologic și politic, care conturează în mod propriu stratul social. Își fac apariția preoți cu ideologii național socialiste, „fugiți” din Germania, care educă tineretul local. Parohul din localitate a reușit să intervină și să oprească răspândirea acestor valuri ideologice, în mediul deja fragil al vieții urbane.

Prin studierea acestor fenomene, am putut observa și situația educațională a copiilor din oraș și din zonele limitrofe și am constatat că numărul copiilor neînșcriși la școală este mare. În cercetarea mea am prelucrat din sursele avute la dispoziție, statisticile școlare ale diferitelor culte, referitoare la acest lucru. Procentul copiilor care nu frecventează școala este mare, în special în rândul românilor.

Situația vieții religioase din timpul celui de al doilea război mondial, cât și materialele cu privire la situația evreilor din localitate, am prelucrat-o în lucrarea mea și am dezvăluit imaginea vieții din Turda de după cel de al doilea război mondial. Un sistem politic specific, apoi criza economică, îngreunează starea sufletească a cetățenilor care i-au supraviețuit războiului și s-au reântors în oraș. Am dezvăluit „rănile de război” ale cultelor din Turda, care au atins pe de o parte bisericile, școlile și clădirile și pe de altă parte viața comunitară și socială. După bătălia de la Turda, populația din Turda se schimbă din nou, mai ales din punct de vedere etnic.

Circumstanțele vieții bisericești și din mănăstire, au fost descrise amănunțit de către Szöcs Izidor, un călugăr franciscan, cât și de Kimpel Flórián administratorul comunității ecleziale. Seceta din anul 1946 și perioada de foamete care i-a urmat, au fost o mare încercare pentru condițiile de viață de după război. În această perioadă este din ce în ce mai frecvent la părinții săi Eröss Alfréd, ulterior episcop secret, care, ca profesor de teologie, își petrece vacanțele în Turda. Aici își scrie cursurile de teologie și articolele, dintre care multe le-am găsit în arhivele franciscanilor.

Modul de conviețuire dintre bisericile catolice, respectiv celelalte biserici istorice maghiare, cu bisericile greco-catolice și cele ortodoxe, se încadrează în mod interesant în mediul politic de după război. În special la aceștia, mișcările demografice de după războiul mondial, și pe plan economic avântul societății industriale, transformă imaginea internă și structura eparhiilor. În pofida propagandei ideologice deja prezente, acceptă responsabilitatea educației religioase a tinerilor.

În anii dictaturii socialiste de stat, spațiul de trai al greco-catolicilor se restrânge. Și în Turda, preoții lor sunt persecutați și înțemnițați. Am scris depre acest subiect mai în detaliu, pentru că aceștia și-au păstrat credința, iar în cadrul Bisericii Romano-Catolice își găsesc singurul loc pentru practicarea credinței. Astfel structura comunității se schimbă din nou. Urmează anii de frică, de neîncredere, care afectează și comunitatea bisericească care a crescut odată cu industrializarea. Circumstanțele de trai ale preoților eliberați din închisori sunt nesatisfăcătoare, iar starea acestora de sănătate este precară.

Pe linie etnică, relația cu românii este uneori tensionată, datorită relației de fraternitate dintre Romano-Catolici și Greco-Catolici. Este sarcina de suflet a preotului, să se îngrijească și de enoriașii Greco-Catolici, rămași singuri. În acești ani, sunt asimilați de ritul occidental (ritualul sacramentelor).

Pe lângă circumstanțele de trai ale bisericilor minoritare, am cercetat și oportunitățile vieții culturale ale maghiarilor din Turda din timpul comunismului. Am constatat că anumite forme de culturalizare în masă, au avut loc într-un mediu restrâns. Conform notițelor preoților de atunci, viața bisericească și educația religioasă este și ea limitată în acel sistem. Structura ideologică a mișcării tineretului muncitoresc, a avut impactul său educațional, care a influențat de asemenea și viața religioasă în următoarele decenii

După schimbarea sistemului, oportunitățile bisericilor sunt favorabile, și comunitățile sunt reorganizate. Bisericile se implică mult în procesul de recunoaștere a intereselor individuale și comune și în procesul de conștientizare a societății. Inițiativele civice au avut și ele, un rol important în depășirea. neîncrederii, moștenite încă de pe vremea vechiului sistem.

În procesul de salvare al valorilor religioase, unitatea cu identitatea națională minoritară, în conștiința maghiarilor din Scaunul Secuieci al Arieșeniului, a contribuit la conservarea unui anumit grad de toleranță și de acceptanță socială. La toate acestea au fost de ajutor puterea de auto-organizare a bisericilor istorice locale, cu un tercut de sute de ani, și cultura acestora, respectiv tradiția pluralismului etnic și religios.

Reflectând la toate acestea, putem constata că în ultimele decenii societatea de la Scaunul Secuiesc al Arieșeniului a suferit mari transformări. Examinarea sistemului de valori,

care se transformă sub efectul circumstanțelor schimbătoare, este importantă pentru a optine o imagine despre acele resurse de mentalitate, care modifică imaginea de viitor a individului și a societății. Superiorii ecleziali, reбуiau să cerceteze la rîndul lor, în ce măsură și în ce fel, se poate forma o comunitate bazată pe identitatea locală. În paralel cu aceasta am studiat starea sufletească a maghiarilor din Turda. Putem să concluzionăm că, încep să aprecieze mai mult bisericile și instituțiile care le-au rămas, și că încearcă să profite de oportunitățile date pentru construirea comunității.

Am constatat că în această societate multistratificată, comunitatea se adaptează bine și multumită parohilor de atunci, printre straturile scindate ale societății, conducătorii comunității gestionează cu bine tensiunile. În comportamentul comunității religioase, nu se poate sesiza extremismul naționalist, și în relația cu Biserica Greco-Catolică, a reușit să se ridice cu mai multă ușurință asupra problemelor. Azi, probabil cea mai mare provocare a vieții pastorale este păstrarea unită a comunității alcătuită din două națiuni.

Privind asupra secolului 21, analizând problematicile curente, am expus acei factori de întărire a identității Turdene, cu care elita locală maghiară poate funcționa cu succes atât în viața civilă, cât și cea bisericească. Efectele acestora se pot sesiza azi, în viața cotidiană și în mediul educațional. După schimbarea sistemului, ocrotirea tradițiilor devine din nou importantă. Înființarea unei școli independente, cu limba de predare maternă, s-a realizat nu atât cu scop confesional, cât unul ecumenic. Pedagogii de aici, au realizat că elevii turdeni și din împrejurimi, au prea puține cunoștințe despre acele procese istorice, care au modelat identitățile predecesorilor lor. Cu descoperirea și cu publicarea acestora s-a ocupat Keszeg Vilmos, pe parcursul a mai multor ani. Acesta prin publicațiile sale a reușit să modeleze conștiința locală a elevilor și pedagogilor din împrejurimi. Astăzi, comunitatea este ținută laolaltă de interdependență și de existența sa ca minoritate. Relația dintre biserici este din ce în ce mai bună, spre deosebire de spiritul competitiv existent până nu demult, dar practic, fiecare comunitate își trăiește și desfășoară independent viața religioasă.

Ca o concluzie, am putea spune, că secolele de istorie ale orașului Turda ne învață că, cunoașterea trecutului ne ajută fără îndoială să cunoaștem prezentul pe de o parte, iar pe de altă parte ne învață că, situațiile, întâmplările din trecut nu reprezintă în nicio privință vreo garanție în ceea ce privește viitorul. Trecutulului roman i-au rămas doar fragmente de urme, abea există amintiri ale perioadei de tranziție, trecutul socio-cultural glorios catolic am putea spune că a încetat pentru secole, ca mai apoi să reînvie și să se reorganizeze, devenind o forță determinantă în societatea orașului, iar în zilele noastre să se prăbușească iar la starea de marginalizare socială. Oameni, nații și religii au venit și plecat pe parcursul secolelor, și în

esență acestora se datorează permanenta fluctuație și schimbare a societății. În acest context este deosebit de instructivă, istoria bisericească microsocioală a unei comunități eparhiale. Aceasta ne oferă o perspectivă asupra unui segment bine definit, în viața societății locale. Cercetarea atrage atenția asupra unor elemente deosebit de importante, valoarea inestimabilă a materialelor din arhive, asupra importanței istorice ale documentelor păstrate și asupra necesității prelucrării acestora în această teză.

Atât la Turda, cât și în satele din împrejurimi este specifică în primul rând religiozitatea emoțională și conștientizarea identității. Un motiv de mândrie este acela, că singura religie fondată de maghiari (cea unitariană), este prezentă și acum în conștientizarea identității în mod înzecit. Este important să menționăm și faptul că, această religie a dat vieții publice maghiare multe personalități importante, iar acesta este întradevăr un motiv de mândrie. Ca să nu mai vorbim despre faptul că la Turda, deja din secolul al 16-lea școlile confesionale unitariene, au avut un rol deosebit în educația și formarea elevilor.

Privind înapoi în trecut însă, este necesar să subliniem acea constatare, că la dezvoltarea existenței unei comunități religioase date, este esențială pe de o parte asigurarea condițiilor fundamentale, pe de altă parte – chiar și într-un mediu favorabil din punct de vedere al drepturilor și reglementărilor – o mentalitate sănătoasă este absolut necesară. Probabil cel mai bun exemplu este cazul înființării Liceului Teoretic Maghiar Jósika Miklós din Turda, unde cu toate că toate condițiile erau îndeplinite, clădire, susținerea cultelor, număr necesar de elevi, însă părinții și profesorii privesc inițiativa cu scepticism. Acest lucru ridică în mod evident problematica mediului social și comunitar sănătos, al educației și formării. Acolo unde comunitatea locală tradițională este sănătoasă, în mod inevitabil se dezvoltă un mediu educațional necesar. De aceea este important ca oportunitățile de dezvoltare, pe cât posibil să nu vină din exterior, ca o forță coercitivă și astfel să apară în conștiința publică, ci ca standarde, norme proprii, pe care comunitatea socială le fundamentează pe valorile sale particulare.

Conținut

Rezumat.....	3
Bibliografie.....	26
I. Documente de arhivă.....	26
I. 1. Documente referitoare la Turda din Arhiva Arhiepiscopiei din Alba Iulia.....	26
I. 2. Circulare din arhiva parohiei romano-catolice din Turda.....	30
I. 3. Arhiva confesiunilor locale.....	38
I. 3. 1. Ótordai Refomátus Levéltár.....	38
I. 3. 2. Újtordai református Egyház levéltár anyaga.....	38
I. 3. 2. 1. Újtordai református Egyház levéltár anyaga.....	38
I. 3. 2. 2. Az újtordai református templom levéltárának jegyzéke (URLT). ..	38
I. 3. 3. A tordai unitárius egyházközség levéltára.....	42
I. 4. Arhiva parohiilor din protopopiat Turda-Arieș.....	43
I. 4. 1. A Felvinci Plébánia Levéltára.....	43
I. 4. 2. A marosújvári római katolikus plébánia története 1925-től (összeállította Jován Antal plébános).....	43
I. 4. 3. Torockószentgyörgy: Protocollum Orinationum Reg. et Episc. Parochiae R. Cath. Toroczkoszent Györgyensis in Districtu Thorda Aranyos 1856.....	43
I. 4. 4. Aranyosgyéresi Levéltár: Historia Domus 1933-tól (összeállította Salamon Imre plébános).....	43
II. Șematisme.....	43
II. 1. Șematisme ale episcopiei din Transilvania/Alba Iulia.....	43
II. 2. Șematisme greco-catolice.....	44
III. Documente ecleziale.....	44
IV. Bibliografie de specialitate.....	45
V. Studii de specialitate.....	59
VI. Disertații de doctorat.....	75

Bibliografie

I. Documente de arhivă

Arhivă	Abreviere	An/cutie
Gyulafehárvári Érseki Levéltár	GYÉL	I.2/a
A Nemes Torda Városi Romano Catholica Ecclesia Jegyző Könyve 1798. Esztendőtol fogva	NTVJ	1798–1841
Protocollum Ordinationum Diecezanarum Anno (1860–1870) Tordai Plébánia levéltára jegyzőkönyvei.	PODA	1860–1870
A tordai r. k. egyház Megyeegyházi Jegyzőkönyve 1856–1892	TMJ	1859–1892
Protocollum Districtum Torda et Aranyos unitorum ab Anno ad finem vergente 1798 (Főesperesi Jegyzőkönyv 1829-ig)	PrDTA	
Protocollum Regio- Episcopatum Ordinationum Ecclesiae Chatolice Tordensis sub moderamini Rsmi D. Josephi Darnotzi 1830 (Tordai plébánia protocolumai 1830–59 között)	PrRET	1830–1859
Protocollum D. Torda et Aranyos 1860 (Főesperesei p. 900-ig)	PrTA	1860–1900
Protocollum Ordinationum Ministri Generalis Provincialis Anno 1869–1897 (Miniszter Generális Látogatásának a Protokolluma (1869–1897))	POMGFr I	1869–1897
A tordai szent Ferencz rendi Zárda és Templomának Inventárium 1885–1930	TFrTZInv	1885–1930
Protocollum Ordinationum Ministerialum 1897 (Miniszter G. körlevelei és vizitációs protocollumai 1940-ig)	PrOMFr III	1897–1940
Protocollum Ordinationum Ministerialum Anno 1882 (Ferencs Miniszter G. Körlevelei és viz. jegyzőkönyvek 1882–1896 között)	PrOMFr II	1882–1896
Tordai Római Katolikus Levéltár Aktacsomói	TRKLAcs	
Torda Aranyos Főesperesi Levéltár Aktacsomói	TAFÓLA	
Tordai Unitárius Egyházi Levéltár	TUEL	
Ótordai Református Egyházközség Levéltár	ÓTREL	
Újtordai Református Egyházközség Levéltár	ÚjTREL	
Kolozsvári Unitárius Püspökség Levéltár	KUPL	
Kolozsvári Állami Levéltár	KÁL	

I. 1. Documente referitoare la Turda din Arhiva Arhiepiscopiei din Alba Iulia

- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 182/ 1743. *Torda plébániájára Jakó György beiktatása kincstári ajánlásra.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 215/1751. *Tordai hívek levele, mely szerint plébánosukkal elégedettek.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 590/ 1791. *Tordai plébános durvaságaira panaszkodik Zámbo Farkas.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 591/1791. *Tordai hívek panaszlevele Molnár Márton{ XE "Molnár Márton" } plébános ellen.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 592/ 1791. *Tordai plébános elleni panaszok kivizsgálására utasítja a püspök a Consistoriumot.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 658/ 1791. *Tordai plébános Bors Márton{ XE "Bors Márton" } védekezése nagynénje Bocskor Klára panasza ellen.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 715 és 659/ 1791. *Tordai templom restaurációjával kapcsolatos javaslatok.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 680/1791. *Tordai hívek Horváth Pál kinevezését kérik plébánosuként.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 691/1791. *Tordai pap Molnár Márton{ XE "Molnár Márton" } ellen Lendesi Franciska által beküldött panasz, melyet a Gubernium átesz kivizsgálás végett a püspökhöz.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 711,805, 829/1791. *Tordai plébános Molnár Márton{ XE "Molnár Márton" } Consistorium elé idézése.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 774/ 1791. *Tordai üres plébániára kéri kinevezését Mihálys János felvinczi plébános.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 781/1791. *Tordai plébános Molnár Márton{ XE "Molnár Márton" } végrendeletének másolata.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 803/1791. *Tordai hívek köszönik, hogy a püspök Molnár Márton{ XE "Molnár Márton" } plébánostól megszabadította őket, egyben kérik a paulinusok kápolnája rendbetételét.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 823/1791. *Tordai plébániára kinevezett Lászlóffi Gergely jelenti állomása elfoglalását.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 889/1791. *Tordai plébános Molnár Márton{ XE "Molnár Márton" } válasza az elszámolásával kapcsolatos kifogásokat.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 897/1791. *Tordai plébános Molnár Márton{ XE "Molnár Márton" } örökségére igényt emel Darvas Klára{ XE "Darvas Klára" }.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 909/1791. *Tordai plébánossá való kinevezését kéri Lászlóffi Antal kászoni plébános.*

- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 928/1791. *Torda plébánossá való kinevezését Lászlóffi Gergelyt kérik a hívek.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 981/1791, 1041/1792. *Tordai plébános Molnár Márton{ XE "Molnár Márton" } hagyatékából a levéltár tulajdonát képező könyveket visszakéri a Consistorium.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1026, 1059/ 1792. *Tordai Kittner Teréz férje, Budai János ellen a püspöknél panaszt tesz.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1047/1792. *Tordai hívek kérik a plébános által elidegenített monstrancia visszaadását.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1066/1792. *Tordai plébános Lászlóffi Gergely ellen panaszok és ezzel kapcsolatos nyilatkozatok.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1070/1792. *Értesítés, hogy a Tordai plébánia pénzét a Gubernium kiutalta a Szebeni Kincstárból.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1099/1792. *Tordai kerület katolikusainak lélek száma.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1100/1792. *Tordai-aranyosi főesperesség plébániai jövedelmi és vagyoni kimutatása.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1290/1795. *Tordai főesperes véleménye Béder Lidia és Fogarasi Gy. A tordai ref. lelkész általi házasságkötésről.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1351/ 1795. *Tordai plébános panasza Tódor János főgondnok ellen.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1366/1795. *Tordán Karátson Antal és János egy oltár költségeire. ajánlja fel Iriska Pálnál fennálló követeléseit. Hoffmájer Simon doszár oltára körüli bonyodalom.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1446,1568/ 1796. *Tordai plébános utasítást kér Benkő Erzsébet másodszeri férjhez menetele ügyében, ennek férje hadba vonult 12 évvel ezelőtt.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1448/ 1796. *Tordai plébános Lászlóffi Gergely válasza Szócs Annának ellene emelt panaszára.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1475/1796. *Tordai tanács közli az istentiszteleteket zavaró körülmények megszüntetésére tett intézkedéseket.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1549/1796. *Tordai méhészek által megfogadott méhquarta ügyében az ottani kath. és ref. papok által a Guberniumhoz intézett beadványa.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1713/1797. *Tordai templom renoválására szánt összegről jelentést kér a Gubernium.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1750/1797 *Tordai kántor lakása ügyében intézkedik a püspök.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1814/1799. *Tordai plébános Bors Mihály a templom renoválása érdekében a püspök segítségét kéri.*

- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 2092/1800. *Tordai normális iskola számára tűzifa kiutalást kér a kel. egyház elnöke.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 2076/1801. *Tordai plébános Bors Márton{ XE "Bors Márton" } elismervénye a Kolozsvári püspöki levéltárból a Weber Anna perével kapcsolatos iratok kölcsönvételéről.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1796. – 1806., 2107/ 1806. *Tordai plébános számadásai.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 2235/1805.-6. *Tordai Osztrovich József - Rácz Anna{ XE "Rácz Anna" } válási perének iratai.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1808. -09.: 2982/1808., 423/1809. *Tordai plébános 1807.-08. évi számadása.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 2499/1810 *Tordai plébános számadása.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 25478/1811. *Tordai plébánia anyagi helyzetéről jelentés.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 2725/ 1815. *Tordai Zimmer Frigyes kéri fiának árvaházba felvételét.*
- GYFL, P. I.** I.2/a. d. 2793/1815. *Tordai plébános évi jövedelmének kimutatása.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 2834/1816. *Tordára áthelyezett Ferenc András jelenti, csak hónap végén foglalhatja el a helyét.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 2860/1816. *Tordai hívek Botskor Lajos jobbágytelki plébánost kéri plébánosuknak.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 2914/1816. *Tordai plébánosnak utasítás, hogy iskolai helységről, és tanítói lakásról gondoskodják*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 2836/1816 *Torda- Aranyosi főesperes kerület népmozgalmi statisztikája.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 3031/1820 *Tordai templom renoválása céljából a tordaiak igényt tartanak Batzjány püspök hagyatékára.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 3033/1820. *Tordai plébános és Mike József közötti örökösödési egyezség.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 1261/ 1873. április 25. *Kovács Lajos{ XE "Kovács Lajos" } ujmisés Csikszentgyörgyre való kinevezése.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. 3.d. 1866/1847/. *Generalis Populationis Tabella Remano Catholicorum in Transilvania de Anno 1847.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. 37 d. 1866/1867. *Tabella Generalis / Exhibens numerum Ecclesiasticum Romano Catholicorum Episcopae Transilvanis.*
- GYÉL, P. I.** I.2/a. d. 153/ 1950. *Tabelul parohilor romano catolice de pe raza Diezezei rom. cat. de Alba- Iulia, de la care au fost ridicate registrele matricole ale botezatilor, casatorilor si mortilor precum si convertiti, conform decretului Prezidential.*

GYÉL, P. I. I.2/a. 4. d. 9. k., 277 /1777. *Tordi vizitacios beszámoló: Canonica visitatio Ecclesae Tordensis Anno 1777.*

GYÉL, P. I. I.2/a. 37. d. 560 /1867. *Relatio Aecclesiae Torda Aknensis ad Puncta directive de anno 1866. die 4-a Martii sub Numero 560.*

GYÉL, P. I. I.2/a. d. 31/1821. Gyulafehérvár, július 16. *Vizitációs beszámoló.*

GYÉL, P. I. I.2/a. 37 d. 1866/1867. *Az egész egyházmegye összeírása 1867. Tab. Populationis.*

GYÉL, P. I. I.2/a. 3. d. 1866/1847 *Generalis Populationis Tabella Remano Catholicorum in Transilvania de Anno 1847.*

GYÉL, P. I. I.2/a.37 d. 1866/1867 *Tabella Generalis / Exhibens numerum Ecclesiasticum Romano Chatolicorum Episcopo Transilvanis.*

GYÉL, P. I. I.2/a. d. *Tabella Exhibens Ecclesias Catholicas Tordensem.*

GYÉL, P. I. I.2/a. d. 153/1950. *A Román Állam által elkobzott Anyakönyvek listája: Torda.*

GYÉL, P. I. I.2/a. 4.d. 9.k. 1777. *Tordi vizitacios beszámoló. Canonica visitation Ecclesae Tordensis Anno 1777.*

GYÉL, P. I. I.2/a.37 d. 1866/1867. *Relatio Parohaie Rom. Cath Tordensi ad benignus ordianrius Presuleas.*

GYÉL, P. I. I.2/a.37 d. 1866/1867. *Relatio Cclesiae Torda Aknensis ad Puncta directive de anno 1866.*

GYÉL, P. I. I.2/a.31 d. 1820. Gyulaféhefrvár, július 16. *Tordai vizitációs jegyzőkönyv.*

I. 2. Circulare din arhiva parohiei romano-catolice din Turda

TRKPL 1149/1875. Gyulafehérvár, Április 6. *Előírja a püspök a húsvéti gyónást a papoknak.*

TRKPL 1506 /1855. Gyulafehérvár, *A vagyonevallást illetően tett utasítások.*

TRKPL 2092/1862. Gyulafehérvár, szeptember 29. *Az erdélyi megyében főpásztor látogatások alatt tapasztalt nyomasztó szegényeknek felszámolása ügyében.*

TRKPL 284/1862. Gyulafehérvár, böjrothava 13. *Az Erdélyi katolikus tanítók és kántorok yugdijának kimutatását illetően.*

TRKPL 183/1862. Gyulafehérvár, pünkösöd havának 11. *A tanítók erkölcsi tartására vonatkozóan kiadott körlevél.*

TRKPL 1869/220. Gyulafehérvár, aug. 20. *Az egyházközségi tanácsok szervezete és hatáskörét meghatározó meghagyások.*

TRKPL 222/1872.II. sz. Gyulafehérvár, *Egyházi javak kezeléséről. A takarékos gazdálkodás, misedijak kántori részesedése.*

- TRKPL** 162/1870. Gyulafehérvár, szeptember 24. *Az aknai parohia könyvei adassanak át az ótórdai parohiának.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1793. Torda, június 30. *Battyani Ignác Erdélyi püspök Úr ö Excelenciája szánakozván a Tordai R. Catolikum Sz. Templomnak Sanctuariumának kijavítása adományoz.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1822. Torda, augusztus 18. *A tordai római katolikus templom javításához a gyűjtésben a reformátusoknak is kihirdetessék.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1898. Torda, október 29. *Költségbecslés a tordai templomon eszközölnendő javítások ügyében a Gróf Püspök Urnak.*
- TRKPL** 829/1797 Koloszvár, november 7. *Kovács Miklós{ XE "Kovács Miklós" } püspök levele, mert plébános a főkurrátor jelenléte nélkül tart gyűléseket.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1788. október 8. Torda, *Az egyházfalvi templomot átadják a tordai plébániának.*
- TRKPL** 733/1866 Gyulafehérvár, március 27. *Püspöki meghagyás, hogy a tordai plébánia a készpénzét a kolozsvári takarékpénztárba kamatozás végett betenni.*
- TRKPL** 162/1870 Gyulafehérvár, szeptember 24. *Az aknai parohia könyvei adassanak át az ótórdai parohiának.*
- TRKPL** 1149/1875 Gyulafehérvár, április 6. *Püspöki meghagyás papoknak a húsvéti gyónásra vonatkozóan.*
- TRKPL** 187/1870 Torda, december 14. *Hoppé plébános beszámolója, hogy örményekkel való surlódások megszüntek.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1797 Gyulafehérvár, február 17. *Gróf Batthanyi püspök a mostani szent Páli vicze Esperest, Bors Mártont nevezi ki, mert nem akarja tovább pap nélkül hagyni a Nemes Megyét.*
- TRKPL** 829/1797 Gyulafehérvár, november 7. *Kovács Miklós{ XE "Kovács Miklós" } püspök levele a az egyháztanács panaszára.*
- TRKPL** 91/1798 Kolozsvár, február 13. *Gróf Battyahni Ignác Erdélyi püspök Lászlóffi Gergely elleni vádakra.*
- TRKPL** 42/1800. Torda, szeptember 16. *A Thordai Plébános panasza a Qartanak hibás beszolgáltatása végett.*
- TRKPL** 31/1809. Torda, május 13. *Bors Márton{ XE "Bors Márton" } plébános betegsége végett Györffi Adalbert ferences páterhez.*

- TRKPL** 43/1809. Torda, Szent István Hava 12. *Testamentum Borsianum. Bors Márton*{ XE "Bors Márton" } *végrendelete Hitelesítők Rimány József harasztosi plébános és Kökösi Kökösy György főkurrátor.*
- TRKPL** 25/1809. Kolozsvár, július 4. *A plébánosi Választások rendje a Tordai Nemes Megyének Mártonffi József.*
- TRKPL** 148/1772. Kolozsvár, szeptember 16. *Másodszor vádolják papjukat, Lászlóffi Gergelyt, irigységből, s rossz akaratból indítván.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1813. Gyulafehérvár, május 13. *A püspök bejelenti, hogy személyesen jön Tordára rendet teremteni.*
- TRKPL** 134/1822. Torda, október. 4. *Köszönőlevél. Püspök Rudnai Sándor*{ XE "Rudnai Sándor" } *Úr Ő Exja, most pedig magyar Országi Primás és Herceg Ő Hercegsége legnagyobb segedelemmel volt a templom felépítésére.*
- TRKPL** 146/1860. Torda, október 11. *Ferenczi Ignác unit. lelkész levele újraöntött harnag ügyben. A katolikusok az Unitárius harangra gyűjtés.*
- TRKPL** 50/ 1873. Torda, február 17. *Vetési Imre panszoló levele a plébánosnak, hogy a káplán a Rózsa nevű szolgáját bünbe akarta vinni.*
- TRKPL** 17/1877. Torda, május 17. *A plébános a püspöknek panszkodik, hogy a tavasz beáltával a gyerekek a mezei munka miatt kimaradoznak az iskolából.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1814. Torda, december. 13. *Fekete György kántor elleni feljelentés Püspök Urunk Ő Exccelentiájánál.*
- TRKPL** 626/ 1828. Torda, október 20. *A Gubernium segítséget ígér a templom építésre.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1835. Gyulafehérvár, augusztus 23. *Csiktusnádi Kovács Miklós*{ XE "Csiktusnádi Kovács Miklós" } *püspök B.B Jósika Lajost Torda Megye Főispánt Currátornak tenni méltóztatott.*
- TRKPL** 91/ 1798. Gyulafehérvár, február 13. *Lászlóffi Gergelyt vádolják Gróf Battyáni Ignác Erdélyi püspök.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1818. Torda, június 7. *A Tordai Ecclesia Tekintetes Osztrovics József Úrat főkurrátornak propanálja.*
- TRKPL** 822/1824. Torda, április 20. *A tordai Ecclesia Osztrovics József Főhadnagy halála miatt főgondnoknak Darnóczi József*{ XE "Darnóczi József" } *plébános Vajda Józsefet javasolja.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1824. Torda, november 23. *Végrendelet, miszerint Osztrovics József özvegye Rác Anna*{ XE "Rác Anna" } *az Egyházra és a szegény gyerekek megsegítésére tehetős összeget adományoz.*

- TRKPL** 733/1866. Gyulafehérvár, március 27. *Püspöki leirat, hogy mielőtt az iskolaépítkezés megkezdődne, arról a plébános jelentést.*
- TRKPL** 47/1801. Torda, március 28. *A boltok taxájának kifizetése körüli panasz.*
- TRKPL** 46/1806. Torda, május 13. *Bárány és dézsma kártérítés ügye.*
- TRKPL** 1087/1831. Gyulafehérvár, május 7. *Boltok, taxás házak átépítése.*
- TRKPL** 39/ 1849. Torda, augusztus 4. *A forradalom miatt a gazdaság leáll, és kérik a taxák csökkentését a templomtól.*
- TRKPL** 2384/1856. Torda, augusztus 28. *Költsévetés a Városi tanácshoz iskolaépítés ügyében.*
- TRKPL** 219/ 1871. Torda, augusztus 23. *A boltok és a taxás házak árverezése.*
- TRKPL** 21/ 1884. Torda, február 15. *A plébánia 1883. évi számadási jegyzőkönyve.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1798. Torda, augusztus 4. *A tordai templomban lévő mobiliák inventáriuma.*
- TRKPL** 41/1800. Torda, július 18. *Nagyjegesi Szénafünek jártatása ügyében Miklós László{ XE "Miklós László" } főhadnagy az újtordai határon, melyet a parohiától Szép András vesz bérbe.*
- TRKPL** 42/1800. Torda, szeptember 16. *A Thordai Plébános panasza a Qartanak hibás beszoigáztatása végett.*
- TRKPL** 87/ 1805. Torda, október 4. *Molnár Márton{ XE "Molnár Márton" } volt plébános földje körüli perirat új Tordai határban a Rákos pataknál lévő földről.*
- TRKPL** 44/ 1808. Torda, augusztus 22. *Tordai határról való dézsma negyed beszoigáztatása.*
- TRKPL** 32/1809. Torda, március 4. *Jegyzőkönyv, miszerint Lénárd Dániel az egyház földjeit leellenőrizve Sebestyén Istvánnal bejárta.*
- TRKPL** 183/ 1873. Torda, június 4. *Felterjesztés, a tordai templom pénztára hűtlen kezelése.*
- TRKPL** 183/ 1873. Torda, június 4. *Egyházközségi beszámoló iskolaépítés ügyében.*
- TRKPL** 4757/1798. Gyulafehérvár, június 16. *Copia Ordiantionis Gubernalis. Püspöki meghagyás, hogy a megye gyűlésekben legelső személynek a Plbánosnak kell lennie.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1798. Gyulafehérvár, Böjt hava 11. *Demeter Ferencznek, a Thordai Parohiális Templom Curratorának válszol a püspök.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1814. Torda, december 14. *Feljelentés Varga Ferencz atyánkfia a perselypénz ügyében.*
- TRKPL** 183/1873. Torda, június 4. *Beszámoló a tordai plébánia visszaállításának 1723.-ki eseményeiről.*

- TRKPL** 34 /1801. Torda, január 16. *Kovács György katolikus kántortanítóval köt szerződést Molnár Márton{ XE "Molnár Márton" } plébános.*
- TRKPL** 43/ 1824. Torda, április 27. *Kántorunk rossz magaviselete nem csak, sőt szüntelen való részegeskedése miatt való feljelentés.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1871. Torda, január 29. *Magyari tordai kántor érdekében irt level püspöknek.*
- TRKPL** 1876 Torda, november 6. *Hucsek Florián{ XE "Hucsek Florián" } Kántortanító kihágása miatt tett feljelentés, hogy annyira ittas volt, hogy a karzaton aludt.*
- TRKPL** 128/ 1877. Torda, áprilius 2. *Kántori pályázatra Vásárhelyről Trifan Antal, Véczkéről Marton János, Futásfalváról Offek Lajos jelentkeztek.*
- TRKPL** 2/1821. Torda, január 19. *Szepessy püspök látogatásának jegyzőkönyve.*
- TRKPL** 85/ 1872. Torda, április 12. *A főpásztornak miszerint Torda városa a róm. kath. kivek számát illetőleg kiigazítások szükségelvek.*
- TRKPL** 178/1872. Torda, január 9. *Az Aranyospolyáni telek Rom. Kath. Egyházközságnak oskola helyéül van bele könyvelve Nagy Mihály ügyvéd közbenjárásával.*
- TRKPL** 89/1803. Gyulafehérvár, május 29. *Püspöki levél vizitáció ügyében.*
- 328/ 1817. Gyulafehérvár, június 4. *Rudnai Püspök vizitációja október 3.-án a Tordái plébánián, a tordai Ferences Rezidencián, 4.-én a tordai Akna kápolnánál.*
- TRKPL** 1/1821. Gyulaferérvár, január 6. *Tamás József Kanonok levele, melyben Visitatioonis Decretumra mért némely hiányosságokat említi.*
- TRKPL** 690/1849. Gyulafehérvár, december 19. *Püspöki level a Torda Aranyos egyházkerület Kathol. Papságának K. Miklós Er. Püspök Ft. Kovács Ignác{ XE "Kovács Ignác" } Urnak.*
- TRKPL** 166/1871. Torda, július 7. *Ha püspök Tordai látogatásának programja.*
- TRKPL** 2686/1873. Gyulafehérvár, szeptember 4. *A püspök elégedetlen a statisztikai adatok pontosságával az iskolával kapcsolatosan.*
- TRKPL** 2092/1862. szeptember 29. *Püspöki körlevél a templomi kellékek állapotára való odafigyelés ügyében.*
- TRKPL** 119/1801. Torda, augusztus 10. *Felterjesztés a plébániális épületek rossz állapota miatt a főpásztorhoz.*
- TRKPL** 2895/1892. Torda, augusztus 4. *A tordai Városi Tanács leiratában felszólítja a plébánost az egyházi épületek kijavítására.*
- TRKPL** 126/1817. Torda, május 11. *Sz. Péteri Ns. János Currátor proponálja, a plébánosnak a Fiu Iskola kijavítását.*

- TRKPL** 3100/1857. Gyulafehérvár, október 27. *A püspök a tordai iskola épületének kijavításával kapcsolatosan rendelkezik.*
- TRKPL** 531/1858. Gyulafehérvár, február 15. *Püspök Ő Exja. Tordán egy rendes iskola tanítói ház felépítésében intézkedik.*
- TRKPL** 2165/1858. Gyulafehérvár, július 4. *Költségszámítás a tordán épülő új iskola ügyében.*
- TRKPL** 4317/1858. Gyulafehérvár, december 24. *Hajnald püspök levele Horváth József Tordai építészhez egy Lörincz nevű köműveses ügyében.*
- TRKPL** 148/1865. Torda, május 8. *Péterffi János, Bogdánffi Dávid, Osztian Gergely kereskedők felajánlott adományai azon feltételek mellett, hogy bizonyos surlódás kikerülése végett a nyilvános árvers megtartassék.*
- TRKPL** 240/1871. Torda, október 8. *Plébánosi feljelentés az Unitárius Helyintézetéhez és Tanácsához, hogy a helyi unit. hitfelekezetűek tanítézetébe felvett sok kath. fiu tanítása iránt kellő intézkéseket tegyenek.*
- TRKPL** 1871. Koloszvár, november 17. *Kriza János Unitáris Superintendens folyamodványa a tordai Kolozsi János ellen kivizsgálásra áttérés ügyében.*
- TRKPL** 1200/1870. Gyulafehérvár, május 23. *A pk. sz. rendelkezésével Torda megye alsó kerületében alakuló Iskola Tanácsba a tordai plébánost nevezte ki.*
- TRKPL** 188/1871. Torda, október 27. *Jelentés. A torda megyei alkerületi népiskola ügye az 1869-ik évi állásáról előterjesztve.*
- TRKPL** 178/ 1871. július 4. *Nagy Ferenc{ XE "Nagy Ferenc" } ref. tanár vádskodásai a kat. felekezeti iskolák színvonalát illetően.*
- TRKPL** 33/1871. Torda, január 29. *A tordai plébános püspöknél panszol, hogy a többévszázados favám jogát nem tartja tiszteletben a városi vezetés.*
- TRKPL** 57/1871. Torda, február 14. *A tordai Unitárium Collégiumban járó 21 kath. gyerek érdemsorozatát az I. félévőrök a püspöknek felterjeszti.*
- TRKPL** 65/1871. Torda, március. 8. *A tordai plébános városi képviselőhöz favám ügyben és kéri, hogy eddigi joguk gyakorlatában istápolni sziveskejen.*
- TRKPL** 100/1871. Torda, április 10. *A plébános a kerületi tantestülethez az 1872 nyarán tartandó hat hétig tartandó póttanfolyam ügyébenTordán.*
- TRKPL** 134/1870. Torda, január 20. *1870- ben az unitáriusokhoz járatott gyerek körülményét illetőleg, mert a katolikus gyermekeket csoportosan küldenek az unitáriusok iskolájába.*

- TRKPL** 5/1872. Torda, január 4. *Feljelentés a tordai leánytanitónő Szabó Mária{ XE "Szabó Mária" } ellen, mert kimerte mondani, hogy Kátét és Bibiliát nem tanít, mert fáj tőle a torka és a mandulája.*
- TRKPL** Szám nélkül. 1872. Torda, augusztus 5. *A plébános felhívással fordul a tordai római katolikus hívekhez a népiskolai tanítók ügyében.*
- TRKPL** 572/1875. Torda, február 18. *A tanfelügyelőség beszámol arról, hogy Tordán a katolikus oktatás soralams.*
- TRKPL** 246/1876. Torda, szeptember 18. *Felterjesztés a tordai kath. iskola szomorú sorsa Huffer Florián kántortnító hanyagsága és részegessége.*
- TRKPL** 250/1876. Torda, szeptember 21. *Hutsek István kántortanító elleni vádak a püspökhöz.*
- TRKPL** 347/1876. Torda, december 9. *Iskolaköteles katolikus gyerekek ügye a Tordai Tanácshoz a mulasztási napló kivonata szerint akik közül felmentettek.*
- TRKPL** 36/1877. Torda, január 27. *A város a kebelében lévő iskolák részére bizonyos mennyiségű tüzfát adományoz.*
- TRKPL** 50/1877. Torda, január 19. *Tanfelügyelői beszámoló az iskola felszereléséről, a tanköteles gyerekek hiányzásairól.*
- TRKPL** 51/1877. Torda, január 28. *A tordai plébános válasza a felekezeti iskolaiügy vitáiban.*
- TRKPL** 3916/1876. Gyulafehérvár, december 22. *Leiratban kéri a püspök a plébánost, hogy tegyen jelentést a ferences szerzetes atya vezetése alatti tanításról.*
- TRKPL** 14/1877. Torda, február 2. *A plébános a kántortanító elbocsájtását szorgalmazza, mert miatta sok diák elmarad az iskolából.*
- TRKPL** 20311/ 1876. Gyulafehérvár, szeptember. Püspöki megyhygás miniszteri utasítás 20. cikkejének betartása végett
- TRKPL** 85/ 1877. Torda, február 26. *Egy célszerűbb tanterem építésére, vagy bővítésére a leányiskolában a plébános javaslatokat tesz.*
- TRKPL** 506/ 1877. Gyulafehérvár, február 11. *A püspök a tordai leányiskola ügyében foganatosított meghagyásai.*
- TRKPL** 51/1877. Gyulafehérvár, február 6. *A kerületben talált iskolai hiányosságok orvoslására.*
- TRKPL** 196/1877. Torda, június 24. *A plébános megköszöni a püspöknek az intézkedését a tordai iskolák ügyében.*

- TRKPL** 196/1877. Torda, június 24. *Plébánosi jelentés. Torokbaj miatt az iskolát be kellett zárni, mert két áldozata is volt.*
- TRKPL** 170/1881. Torda, október 1. *Vencel Mária a plébános vádaskodásaira hatóságnál szót emel.*
- TRKPL** 74/1881. Torda, június. 29. *Az iskolai naplokat elhanyagolása miatt tett feljelentés.*
- TRKPL** 2507/1883. Gyulaféhevár, szeptember 4. *Püspöki meghagyás, hogy Tordán új tanítónőt válasszanak.*
- TRKPL** 2942/1883. Gyulaféhevár, október 3. *A püspök a református iskolába járók kimutatását kéri a tordai plébánostól.*
- TRKPL** 2687/1883. Torda, október 11. *A tordai Városi tanács az iskola fűtésére fát ad.*
- TRKPL** 36/1884. Torda, március 18. *Kimutatások kántorok és a tanítók fizetésére vonatkozóan az Aranyos Tordai kerületben.*
- TRKPL** 1230/1884. Torda, szeptember 1. *A Városi Tanács jelentést kér az iskolai berendezésekről.*
- TRKPL** 409/1886. Torda, február 12. *A Tordai Városi Tanács főkapitánya bekéri a kat. fiú és lányiskola felvételi naplóinak másolatát az iskolakötelesek ellenőrzése végett.*
- TRKPL** 224/1871. Torda, május 2. *A Bányai igazgatóság a pk. 1387/1871 sz. intézkedésére hivatkozva az aknai kápona részére megállapított fizetésnek kiutalás.*
- TRKPL** 7/ 1871 február 4. *Az aknai hivek leköltözésével Tordára, és a lelki teendők is a plébániára nehezednek.*
- TRKPL** 11/1871. január 10. *A tordai plébános püspöktől azt kéri, hogy rendelkezzen, hogy az anyakönyvek az anyaplébániaára kerüljenek.*
- TRKPL** 32/1871. Torda, január 29. *A plébános beszámol az aknai kápolna állapotáról.*
- TRKPL** 135/1870. Torda. július. 20. *Felsorolt azon körülmények, hogy Torda- Aknárol a K. Sőhivatal és munkások Tordára leköltöztek lényeges változást hozott a lelkeszre nézve.*
- TRKPL** 115/1872. Torda, június 22. *A plébános a kolozsvári Magyar Királyi Bányai igazgatósághoz fordul abban az ügyben, hogy a tordai Igazgatóság nem ért egyet a Kápolna gondviselőjének kinevezése ügyével.*
- TRKPL** 10/1871. Torda, január 4. *Plébánosi jelentés, hogy a katolikus Csonka Ferenc nem jelenkezett jegyesvizsgálatra és az unitárius pap otthonában megeskette őket.*
- TRKPL** 11/1877. Torda, január 9. *P. Páll ferences atya cenzurát tartotatott a felekezeti iskolában.*
- TRKPL** 195/1877. Torda, június 23. *Plébánosi jelentés a püspöknél az Urnapi szentmise beosztása miatti surlódásokról a tordai ferences atyákkal.*

I. 3. Arhiva confesiunilor locale

I. 3. 1. Ótordai Refomátus Levéltár

1. Index: az ótordai református egyház I., II., III., IV. családkönyveihez
2. Halotti anyakönyvek 1896-tól kezdődően 1971-ig (IX. kötet)
3. Ótordai református Egyházközség Halottak anyakönyve 1972-től
4. Konfirmálak Anyakönyve
5. Családkönyv I., II., III., IV. kötetek
6. Ótordai Református Egyházközség Születési anyakönyve 1946-tól 1907-ig (X. kötet)
7. Ótordai Református egyházközség Házassági anyakönyve
8. Ótordai Református Egyházközség Aranykönyve
9. Ótordai Református Egyházközség Historia Domusa 1989-től
10. Matricula Ecclesiae O Tordiensis Reformator Anno 1719
11. Az Ótorodai református egyház határozatainak jegyzőkönyve 1869–1890 (VII.)
12. Directorale Protocollum mely készített tiszteletes tudós Koronkai Kocsis János úr esperességében 1805.-ik esztendejében

I. 3. 2. Újtordai református Egyház levéltár anyaga

I. 3. 2. 1. Újtordai református Egyház levéltár anyaga

1. Protocollum Consistorii 1786–1805 I. kötet
2. Protocollum Consistorii 1806–1816 II. kötet
3. Protocollum Consistorii 1816–1827 III. kötet

I. 3. 2. 2. Az újtordai református templom levéltárának jegyzéke (URLT).⁶⁷

1. Alkurátor választása: 8, 13, 15, 43, 49.
2. Áttérések a református vallásra: 37, 43, 45.
3. Bartha László szentkirályi lelkész válasza újtordai pappá választására vonatkozólag: 115, 116.
4. Bartha László Költöztetéséről határozat: 118.
5. Bartha László tiszteletes megszólítása, amiért úrvacsorát vitt illetéktelen egyéneknek: 301, 310.
6. Bartha László lelkész és segédlelkész közötti egyenetlenkedések: 333, 337.
7. Benkő Dániel beszolgáló pap: 64.
8. Benkő Daniel kisegítő lelkész díjazása: 118, 255.

⁶⁷ Források egybevetve: Consistoriumi Jegyzőkönyv –Protocollum consistorii 1816- 1827, II kötet. Levéltári szám: I/ 40. Az index az 1806. január 26. – 1818. január 29. közötti protokollumi forrásokat rögzíti. (Az akkori lelkész a híres költőpap Gyöngyösi János.)

9. Berki fűzfák ügye: 126.
10. Boldog János superintendes válasza az Ecllészával perben lévő consistoriumi tagok kizárása ügyében: 289- 291.
11. Cinterem kapufeletti kamrájának taxája: 29
12. Collektorok: 8, 15, 23, 34, 50, 107, 229, 232.
13. Consistoriumi tagok: 1, 30, 33, 47, 80, 297.
14. Consitórium Szt. Vizitációnak referált meghagyásainak elintézése: 205
15. Consistorimba rendetlenül jók megintése: 206.
16. Consistoriumból kizárt tagok Püspöktől kéri az ellenük beadott panaszt: 206.
17. Demeter János{ XE "Demeter János" } Harasztosi pap válasza az ide való hívásra: 91.
18. Dobi András Megintése a templomban való kiáltozásért 262.
19. Egyházfiak: 1, 8, 31, 33, 45, 49, 174, 271, 340.
20. Egyházi telek és ház feletti intézkedés: 105.
21. Egyházhoz tartozó cigányok ügye: 37, 247-248.
22. Egyházi földek megdolgozása: 221.
23. Egyházi peres ügyek: 3, 11, 227, 259, 263, 264, 265.
24. Egyházzal szembeni adósságok: 8, 46, 49, 69, 70, 88, 100, 101, 110, 178, 179, 196, 197, 200, 222, 132, 237, 242, 250, 257, 272, 277, 282, 298, 300, 302, 315, 326.
25. Eklészia javainak összeírása: 34.
26. Eklészia kasszájának vizsgálatáról: 45.
27. Eklészia tagok levelére válasz: 118.
28. Eklészia árendásaival való egyezségek: 4, 46, 74, 95, 104, 295, 296, 315.
29. Eklészia megházasodott rektort nem tart: 281, 283, 284.
30. Eklésziának a várostól vásárolt felső malom feletti puszta körüli viták: 13.
31. Eklészia tagok levele Benkő Dániel lp. visszatartásáról: 117.
32. Esperesi sürgetés a számadások elkészítésére: 169.
33. Fejedelmi parancs az erkölcstelen személyek hivatalos megdorgálására: 22.
34. Felsőleges Uralkodónk parancsolatja: házasulandóktól megkérdezni, hogy házassági szándékukban nincs-e küső kényszerítés: 346.
35. Fő Konsztórium kéri az egyházi adóságról hozott határozatot: 183.
36. Füzi György s. l. kérelme a káplánságra: 122.
37. Füzi György s. l. fizetési ügye: 128, 129, 317.
38. Gazdák felszólítása kő és porond hordásra: 226.

39. Gyöngyösi János aláírásával erősíti meg Köpeczi István és felesége kibékülését: 22.
40. Gubernium Rendelkezése a gabonások, kasok felállításáról: 104.
41. Házhely ügye: 34, 209, 316.
42. Harangozói ügy; harangozó kötelességei: 27, 177.
43. Használaton kívüli urasztala terítők szegényebb eklézsiának ajándékozása: 10.
44. Házastársak közötti viszályok intézése: 1, 8, 10, 15, 20, 21, 22, 23, 25, 30, 34, 39, 70, 75, 76, 79, 89, 93, 97, 116, 167, 179, 239, 244, 266, 275, 278, 288, 336, 344.
45. Húsvéti nagyheti szolgálatról intézkedések: 94.
46. Iskolai ügyek: 38, 44, 131, 178, 255, 264, 324, 332, 326.
47. Jegyző választás: 48.
48. Jegyzőkönyvből semmi határozat engedély nélkül ki ne adassék: 283.
49. Kántori fizetés: 240.
50. Kántor figyelmeztetése kötelességeire: 221-222.
51. Kántori kút ügye: 304.
52. Kántori lakás ügye: 328.
53. Kápláni lakás ügye: 286.
54. Kepéről intézkedés: 330.
55. Két papság felállításának kérdése 330.
56. Kápláni hivatalnak felállítása: 42, 253, 261.
57. Kéregetőknek adakozásról határozat: 210.
58. Király Mihály egerbegyi pap válasza az ide való meghívásra: 84, 91.
59. Köpeczi István erkölcstelen élete ellen panasz: 37.
60. Kurrátor választás: 1, 13, 34, 64.
61. Malom ügye: 37, 64, 74, 76, 78, 108, 110, 113, 114, 121, 127, 217, 218, 223, 235, 249, 252, 306, 312, 343, 345.
62. Malombirtok: 8, 13, 23, 25, 33, 34, 46, 50, 173, 270, 307, 344.
63. Marosvásárhelyi kollégium körül kialakult részesedés viták: 12, 165, 201, 203, 313.
64. Kacsó Sándor özvegye, Gyujtó Krisztina megintése megbotránkoztató életmódjáért: 11, 17, 19, 20.
65. Markó Gyöngyvértől földvásár: 75, 78.
66. Margithai Jonathán inspektor kurátorrá választása: 231.
67. Orgona-húzónak megállapított fizetése: 74.
68. Orgonajavítás ügye, Jancsó János javítja: 221, 224, 260.
69. Orgonajavító illetménye: 256, 258

70. Orgona aranyozása Vitkai János vásárhelyi piktor által 1500 váltó forint: 237, 321, 339, 344.
71. Papibér lista készítése: 3, 73, 112, 234.
72. Papbérhátrálékok kérdése: 2, 3, 12, 24, 29, 33, 34, 44, 47.
73. Papi fizetés pótlása: 11.
74. Papválasztási határozat: 81, 82, 85, 86, 89, 91, 92.
75. Papnak járó must illetmény feletti határozat: 31, 32.
76. Papi fizetés: 34, 88, 92, 93, 93, 111.
77. Papibér leengedésének a kérése: 183.
78. Papi telken levő épületeknek és papi szőlőbenlévő fáknek leltározása: 186, 246.
79. Papi és egyházfiui szék ügye: 227-228.
80. Parohia javítása: 323.
81. Püspöki rendelkezések: 229-230.
82. Rektor elleni panasz a gyerekek verése miatt: 225-226.
83. Rendelkezés, hogy a kurrátor fizesse a papot: 210, 325.
84. Régi papi szék elajándékozása: 247.
85. Salamon István igazolása a az új haranggyűjtéssel kapcsolatosan: 29.
86. „Segedelmkútfeje az ekléziának”: 34, 40.
87. Segédpapi fizetés megállapítása: 71, 78. Segédlelkészek: Füzi György, Szász József.
88. Sipos Ferenc kántor halála: 324.
89. Sipos kántor özvegyének kérelme a Püspökhöz: 335.
90. Mostani János kántorral fizetés és lakás viták: 341, 342.
91. Szász Lajos enyedi pap válasza az ide való meghívásra: 84, 91.
92. Szász József segédpap kérése a marosvásárhelyi szinódussal kapcsolatosan: 309.
93. Szöllösi István 61 ft. adománya a harangozói fizetés pótlására.
94. Szénafü ügye: 166, 176, 252, 308.
95. D (...) - i ref. ekklesia segélyezéséről: 112.
96. Szöllösi János jegyző honorálása: 225.
97. Sz. Szinódus fogadására határozat: 225.
98. Tanítói fizetés kérdése: 16, 39, 34, 43, 235, 236.
99. Tarsi Mózes lelkész válasza a meghívásra: 115.
100. Tanítói fizetés pótlására a tanító a 3 ünnepen maga javára gyerekekkel kántáltasson: 293.

101. Templomi karzatok kömives munkálatai és torony vakolása: 13 (Gyöngyösi János idejében és aláírásával).
102. Templom körüli sánc rendbehozatala: 34, 40.
103. Templom melletti kőgabonások ügye: 5, 35, 48, 64, 74, 94, 89, 99, 101, 318.
104. Temető ügye: 109, 311.
105. Templomi székek feletti vita: 182.
106. Templom javítása: 284, 314 (árnyékkórát festett Fóris János).
107. Unitárius gimnáziumnak segély: 102.
108. Vizitáció jegyzőkönyvéből kivonat, 1826-ban: 213.
109. Zálogokról határozat.

I. 3. 3. A tordai unitárius egyházközség levéltára

1. Régi Püspöki Vizsg.széki jegyzőkönyvek. 1684–1760. / Másolat Lőrinczy Dénes{ XE "Lőrinczy Dénes" } által/.
2. Püspöki Vizsgálószeréki Jegyzőkönyv. 1788–1802. / Eredeti, újrakötött 1951-ben /.
3. Püspöki Vizsgálószeréki Jegyzőkönyv. 1802–1813. / Eredeti, újrakötött 1951-ben. /.
4. Rendkívül értékes iratok /1585–1800. / Másolat Lőrinczy Dénes{ XE "Lőrinczy Dénes" } lelkész által /.
5. Rendkívül értékes iratok / 1803–1897/. Másolat Lőrinczy D. által/.
6. A Tordai Egyházközség Régi Aranykönyve / Másolat Lőrinczy Dénes{ XE "Lőrinczy Dénes" } által/.
7. A Tordai Unitárius Egyházközség Lajstrom-könyve / Másolat/.
8. A Tordai Unitárius Egyházközség Keresztelési Anyakönyvei Indexe az 1872 évtől/L. D./.
9. A Tordai Unitárius Egyházközség Esketési Anyakönyvei Indexe az 1872 évtől
10. A Tordai Unitárius Egyházközség Hívei Kimutatása 1765–1814. (Az Unitárius Egyház első összeírása 1726-ból). /Másolat Lőrinczy Dénes{ XE "Lőrinczy Dénes" } lelkész által/.
11. 37. db. régi irat fasciculusba kötve.
12. Iktatókönyv 1898. I. 1.-1905. XI. 27 / Eredeti/.
13. Iktatókönyv 1947–1949. / Eredeti/.
14. Anyagkezelési Napló 1955.
15. A Tordai Unitárius Nők Szövetsége Jegyzőkönyve / I. kötet, 1928. X. 7.-től 1935. VII./.
16. A Tordai Unitárius Nők Szövetsége Jegyzőkönyve /1935. VIII.- 1948. I. 5./

17. A tordai Unitárius Leány-Egylet jegyzőkönyve /1933. február 9- 1934. január 17./.
18. A Tordai Unitárius Egyházközség Keresztelési-, Esketési-, és Halottas Anyakönyve / IV. Kötet/ 1910–1938.
19. A Tordai Unitárius Egyházközség Keresztelési-, Esketési-, és Halottas Anyakönyve / V. Kötet /1939–1944.
20. A Tordai Unitárius Egyházközség Aranykönyve 1944-2008.

I. 4. Arhiva parohiilor din protopopiat Turda-Aries

I. 4. 1. A Felvinci Plébánia Levéltára

1. Domus Historia, A felvinczi romai katolikus plébánia története
2. A Felvinczi rom. Kath. Plébániai hivatal iktató könyve 1914-től

I. 4. 2. A marosújvári római katolikus plébánia története 1925-től (összeállította Jován Antal plébános)

I. 4. 3. Torockószentgyörgy: Protocollum Orinationum Reg. et Episc. Parochiae R. Cath. Toroczkoszent Györgyensis in Districtu Thorda Aranyos 1856

I. 4. 4. Aranyosgyéresi Levéltár: Historia Domus 1933-tól (összeállította Salamon Imre plébános)

II. Şematisme

II. 1. Şematisme ale episcopiei din Transilvania/Alba Iulia

Schematismus venerabilis cleri dioecesis Transsilvaniensis MDCCCXXXVI. Kolozsvár, Claudiopoli, 1835.

Schematismus venerabili cleri dioecesis Transsilvaniensis ad Annum bissextilem a Christo nato MDCCCXLVIII. Kolozsvár, 1847.

Schematismus venerabilis cleri dioeceseos Transsilvaniensis MDCCCLV. Kolozsvár, Claudiopoli, 1854.

Schematismus Venerabilis Cleri Dioecesis Transsilvaniensis, Gyulafehérvár 1882.

Schematismus Venerabilis Cleri dioecesis Transsilvaniensis pro anno 1832. Kolozsvár. 11 b.; Gyulafehérvár, 1898.

Catalogus venerabilis cleri dioeceseos Transsilvaniensis MDCCCLX. Kolozsvár, Claudiopoli, 1859.

Catalogus venerabilis cleri dioecesis Transsilvaniensis MDCCCLXXIV. Gyulafehérvár, Albae-Carolinae, 1874.

Familiae clericorum regularium scholarum piarum provinciae Hungariae et Transilvaniae pro Anno MDCCCLXI. Pest, 1860.

A magyar és erdélyországi kegyes tanítórendnek névkönyve 1862-ik évre. Pest, 1861

A magyar és erdélyországi kegyes tanítórend névkönyve 1868/9-dik tanévre. Pest, 1868

II. 2. Şematisme greco-catolice

Sematismul Veneratului Cler al Archidiecezei Metropolitane Greco- Catolice Romane de Alba Iulia si Fagaras po anul 1880 Blas, Tipografia SEminarului Ashidiecesan, 713.

Sematismul Veneratului Cler al Archidiecezei Metropolitane Greco- Catolice Romane de Alba Iulia si Fagaras po anul 1896 Blas, Tipografia SEminarului Ashidiecesan, 247-248.

Sematismul Veneratului Cler al Archidiecezei Metropolitane Greco- Catolice Romane de Alba Iulia si Fagaras po anul Domnului 1900 de la Santa Unire 200, Blas, Tipografia SEminarului Ashidiecesan, 594-595.

Sematismul Veneratului Cler al Archidiecezei Metropolitane Greco- Catolice Romane de Alba Iulia si Fagaras po anul 1906 Blas, Tipografia Seminarului Ashidiecesan, 282-283.

Sematismul Veneratului Cler al Archidiecezei Metropolitane Greco- Catolice Romane de Alba Iulia si Fagaras po anul 1911 Blas, Tipografia Seminarului Ashidiecesan, 235.

Sematismul Veneratului Cler al Archidiecezei Metropolitane Greco- Catolice Romane de Alba Iulia si Fagaras po anul 1832 Blas, Tipografia SEminarului Ashidiecesan, 202.

Sematismul Veneratului Cler al Archidiecezei Metropolitane Greco- Catolice Romane de Alba Iulia si Fagaras po anul 1937, Blas, Tipografia SEminarului Ashidiecesan, 28-60.

Almanahul Provinciei Mitropolitane Romane Unite de Alba Iulia si Fagarasi, Edit. de gazeta „Unirea Poporului” de la Blaj, 1938. Tipografia „Lumian” 34 old.

III. Documente ecleziale

XIII. Leó pápa Rerum novarum kezdetű enciklikája a munkáskérdésről, 1891.
(<http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=125>; Letöltés ideje: 2016. márc. 12).

XXIII. János pápa Pacem in terris kezdetű enciklikája az igazságon, igazságosságon, szereteten és szabadságon felépítendő békéről a nemzetek között, 1963.
(<http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=122>; Letöltés ideje: 2016. márc. 12).

II. János Pál pápa Familiaris consortio kezdetű apostoli buzdítása az egész katolikus egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez a keresztény család feladatairól a mai világban. (Pápai megnyilatkozások), Szent István Társulat, Budapest 1982.

II. János Pál pápa Sollicitudo rei socialis enciklikája a Populorum progressio kezdetű enciklika huszadik évfordulójára. (Pápai megnyilatkozások), Szent István Társulat, Budapest 1988 (<http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=93>; Letöltés ideje: 2016. márc. 12).

- II. János Pál pápa *Christifideles laici kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítása a világi hívőknek az egyházban és a világban betöltött hivatásáról és küldetéséről.* (Pápai megnyilatkozások), Szent István Társulat, Budapest 1990.
- II. János Pál pápa *Centesimus annus (Századik év) kezdetű enciklikája tisztelendő püspöktestvéreihez, a klérus tagjaihoz és a szerzetesrendekhez, ...a Rerum novarum kezdetű enciklika kibocsátásának századik évfordulója alkalmából.* (Pápai megnyilatkozások), Szent István Társulat, Budapest 1991.
- II. János Pál pápa *Redemptoris missio kezdetű minden időre érvényes missziós megbízatásról szóló liturgikus enciklikája.* (Pápai megnyilatkozások), Szent István Társulat, Budapest 1992.
- Gaudium et spes. A II. Vatikáni Zsinat *lelkipásztori konstitúciója az Egyházzól a mai világban.* (<http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=16>; Letöltés ideje: 2016. márc. 12).

IV. Bibliografie de specialitate

- ÁGOSTON Ferenc: *Der Dinst der Versöhnung als Aufgabe der Pastoral in Rumanien.* Verlag Röhl, Dettelbach, 1992.
- ANDORKA Rudolf: *Bevezetés a szociológiába.* Osiris Kiadó, Budapest 2000.
- A tordai Erzsébet Jótékony Nőegylet könyvtárának 1927. április hóban összeállított jegyzéke.* Füssy Ny., Turda–Torda 1927.
- A tordai református nagyhét emlékkönyve. A tordai református nagyhét emlékére 1928. szept. 3-9.* Az Erdélyi Református Egyházkerület Iratterjesztésének kiadása (Füssy Ny.), Turda–Torda 1929.
- A Turdai (Tordai) Magyar Iparosok Ünképző Egyesülete könyvtárának szabályzata és jegyzéke.* Füssy Ny., Turda 1925.
- AVANESIAN Alex–SZÁM László{ XE "Szám László" }: *Az örmény egyház története.* Magyarországi Örmény Apostoli Egyház, Budapest 2010.
- Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.* Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. (Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Borsa Iván), Akadémiai Kiadó, Budapest 1923–1987.
- Az egyházak szerepvállalása a nemzeti kisebbségek közösségépítésében.* Nemzetközi konferencia, Budapest, 1997. április 21–22. Budapest 1998.
- Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene.* Dicsőszentmárton 1925; hasonmás kiadás (Gondozta és az előszót írta Emődi András; sajtó alá rendezte Voiticsek Árpád és

- Voiticsek Ilona), Nagyvárad, Római Katolikus Püspökség–Varadinum Script, Nagyvárad, 2011.
- BÁCSKAI Vera–NAGY Lajos{ XE "Nagy Lajos" }: *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest 1984.
- BAJKÓ Mátyás: *Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1976.
- BALOGH MARGIT–GERGELY Jenő: *Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon. 1790–2005*. I. kötet. MTA Történettudományi Intézet, Budapest 2005.
- BARABÁS Endre: *A magyar iskolaiügy helyzete Romániában 1918–1940*. Első Kecskeméti Hírlap Ny., Kecskemét 1944.
- BARABÁS Endre: *A székely kivándorlás és a Romániában élő magyarok helyzete*. Pesti Nyomda, Budapest 1901.
- BARABÁS Endre: *Az erdélyrészi népfajok birtokaránya*. Pesti Nyomda, Budapest 1905.
- BARABÁS Endre: *Románia mezőgazdasági és szociális helyzete*. Erdélyi Gazda, Kolozsvár 1909.
- BARABÁS Zoltán–MIKLÓS László{ XE "Miklós László" }–BODÓ Barna (szerk.): *Erdélyi egyházaink évszázadai*. Transil, Bukarest 1992.
- BARADLAI Jenő: *Régi erdélyi gyógyszertárak*. Magyar Gyógyszerész Kamara, Kolozsvár 1927.
- BĂRBULESCU, Mihai: *Das Legionslager von Potaissa (Turda). Castrul legionar de la Potaissa (Turda)*. (Führer zu den archäologischen Denkmälern aus Dacia Porolissensis, 7), Zalău 1997.
- BĂRBULESCU, Mihai: *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica și castrul de la Potaissa*. Editura Dacia, Cluj Napoca 1987.
- BĂRBULESCU, Mihai: *Mormântul princiar germanic de la Turda. Das germanische Fürstengrab von Turda*. Editura Tribuna, Cluj-Napoca 2008.
- BĂRBULESCU, Mihai: *Potaissa. Studiu monografic*. (Dissertationes Musei Potaissensis 1), Muzeul de istorie, Turda 1994.
- BEKE Antal: *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt*. I–III, Athenaeum, Budapest 1890–1896.
- BENEDEK Fidél: *A Szent István királyról nevezett erdélyi ferences rendtartomány I–II*. Válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette Sas Péter, Erdélyi Ferences Rendtartomány, Kolozsvár 2002.

- BENKŐ József: *Transsilvania specialis. Erdély földje és népe*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár 1999.
- BERNÁD Rita{ XE "Bernád Rita" }–KOVÁCS Bálint: *A Szamosújvári Örmény Katolikus Gyűjtőlevéltár: Repertórium*. ELTE Egyetemi Levéltár–Gyulafehérvári Római Katolikus Érekség–Leipzig-i Universitätsverlag, Budapest–Gyulafehérvár–Leipzig 2011.
- BICSOK Zoltán: *Torda város története és statútuma. Csipkés Elek{ XE "Csipkés Elek" } kézírata 1823-ból*. (Erdélyi Tudományos Füzetek 229), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2001 (<http://mek.oszk.hu/03900/03911/html>; letöltés ideje: 2016. március 2).
- BITAY Árpád: „...*hogy románok és magyarok jobban megismerjék egymást...*” Politikai Könyvkiadó, Bukarest 1977.
- BITAY Árpád: *Az erdélyi románok a protestáns fejedelmek alatt*. Erzsébet Nyomda, Dicsőszentmárton 1925.
- BOCHKOR Mihály: *Az erdélyi katolikus autonomia*. Kolozsvár 1911.
- BOGLÁR Lajos: *Vallás és antropológia: bevezetés*, ELTE BTK, Budapest 1995.
- BORBÉLY György: *Torda némely nevezetességeiről*. EKE, Kolozsvár 1894.
- BOROS Fortunát{ XE "Boros Fortunát" }: *Az erdélyi ferencrendiek*. Szt. Bonaventura Nyomda, Cluj-Kolozsvár 1927.
- BUNGARDEAN Călin: *Istoria Prigioniei împotriva Greco-Catolicilor în Turda cu referire și la zona înconjurătoare (1945 – 1995)*. Lucrare de licență în teologie, Blaj 1995.
- BUNYITAY Vince: *A mai Nagyvárad megalapítása*. [Budapest]1885.
- BÚS János (szerk.): „...*állták Tordánál a csatát fejtetőig vérben...*” Emlékkönyv a „*Tordai csata*” 60. évfordulója alkalmából. Tordai Honvéd Hagyományörző Bizottság, Torda 2005.
- BUZOGÁNY Dezső{ XE "Buzogány Dezső" }: *Harc a tiszta evangéliumért: Kétszáz esztendő az erdélyi református egyház életéből, 16-17. Század*. Egyetemi jegyzetek, Kolozsvár 1999.
- CÂMPEANU, Remus: *Intellectualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999.
- CARMILLY-WEINBERGER, Moshe: *A zsidóság története Erdélyben 1623-1944*. MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest 1995.
- Cercul Cultural Evreesc din Turda: statutele*. Tip. Füssy, Turda 1935.
- DARKÓ Ákos: *Az erdélyi református egyház műemlékei*. Erdélyi Református Egyházkerület iratterjesztése, Kolozsvár [1942].

- DARKÓ Jenő: *Népességi mozgalmak Erdélyben és környékén a középkorban*. Debrecen 1938; újabb kiadás: Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő 2010.
- DARVAS-KOZMA József: *Szóránypasztoráció*. Csíkszereda 2006.
- DARVAS-KOZMA József: *A pálos rend története Erdélyben, Partiumban, Bánságban és Kárpátalján*. Tipographic nyomda, Csíkszereda 2012.
- DÁNÉ Veronka (bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi): *Torda vármegye jegyzőkönyvei*. I. 1607–1658. (Erdélyi Történelmi Adatok. Az erdélyi vármegyék fejedelemségkori jegyzőkönyvei IX.1.), Erélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár 2009.
- DÁVID György: *Az egyházfegyelem története*. Minerva Nyomda, Turda 1935.
- DEBRECZENI László: *Erdélyi református templomok és tornyok*. Erdélyi Református Egyházkerület iratterjesztése Kolozsvárt 1929.
- DEBUYST, FRÉDÉRIC: *A hely szelleme a keresztény építkezésben*. Bencés Kiadó, Pannonhalma 2005.
- DERNSCHWAM, Hans: *Erdély, Besztercebánya, törökországi útinapló*. Fordította és a bevezetést írta Tardy Lajos. A jegyzeteket összeállította Dávid Géza és Tardy Lajos. (Bibliotheca historica), Európa, Budapest – Kner, Gyomaendrőd, 1988.
- ECKHART Ferenc: *A magyar közgazdaság száz éve, 1841–1941*. Posner Nyomda, Budapest 1941.
- EGYED Ákos: *1848 erdélyi magyar vezéralakjai*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2004.
- EGYED Ákos: *Az erdélyi magyarság történetéből. 1790–1914*. (Erdélyi Tudományos Füzetek 243), Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár 2004.
- EGYED Ákos: *Erdély 1848-1849*. 2., bőv. kiad. Pallas Akadémia, Csíkszereda 2010.
- EISLER Mátyás: *A zsidók legrégebb nyomai Erdélyben*. A kolozsvári Izraelita Felolvasó Egyesület Évkönyve, Kolozsvár 1906.
- EMÓDI András (szerk.): *Út a vértanúsághoz. Bogdánffy Szilárd emlékkötet*. I-II. Nagyváradi Római Katolikus Püspökség Varadinum Script, Nagyváradi 2011.
- ENDES Miklós, csikszentsimoni: *Erdély három nemzete és négy vallása autonomiájának története*. Sylvester, Budapest 1935.
- ENTZ Géza{ XE "Entz Géza" }: *Erdély építésze a 14-16. században*. Erdélyi honismereti könyvtár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 1996.
- ERCSEI József, téglási: *Nemes Tordamegye flórája*. Királyi Lyceum, Kolozsvár 1844.
- Erdély története*. (Főszerk. Köpeczi Béla). Első kötet: *a kezdetektől 1606-ig*. (Szerk. Makkai László{ XE "Makkai László" }–Mócsy András). Második kötet: *1606-tól 1830-ig*. (Szerk.

- Makkai László–Szász Zoltán). Harmadik kötet: *1830-tól napjainkig*. (Szerk. Szász Zoltán), Akadémiai Kiadó, Budapest 1986.
- ERŐSS Alfréd{ XE "Eröss Alfréd" }: *Az egység útja és az ökumenikus mozgalom*. Kolozsvár 1944 (különlenyomat).
- Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai*. I. kötet. (Fordította és jegyzetekkel ellátta Karácson Imre), Akadémia – Athenaeum Nyomda, Budapest 1904 (<http://digitalia.lib.pte.hu/?p=1886#toc>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- FARAGÓ József: *Nemzetiség és folklór*. Kolozsvár 1973.
- FARKAS János{ XE "Farkas János" }: *Bevezetés a környezetszociológiába*. Műegyetem Kiadó, Budapest, 1995.
- FARKAS Zoltán{ XE "Farkas Zoltán" }–JITIANU Liviu (szerk.): *Az értelem fényével és a szív melegével: Eröss Alfréd{ XE "Eröss Alfréd" }*. Szent István Társulat, Budapest – Verbum Keresztény Julturális Egyesület, Kolozsvár 2009.
- FAZEKAS István: *Tanügyi rendszerek Erdélyben a XVIII. század végéig*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda 2006.
- FAZEKAS István: *Vallás és neveléspolitikai Erdélyben*. Pallas-Akadémia Csíkszereda 2003.
- FERENCZI Sándor{ XE "Ferenczi Sándor" }: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*. Szent István Társulat–Verbum, Budapest–Kolozsvár 2009.
- FERENCZI Sándor{ XE "Ferenczi Sándor" }: *Sacerdotes transylvanici. Az erdélyi egyházmegye papjai – történeti áttekintés*. (Doktori dolgozatok, 1), Egyetemi Műhely Kiadó–Bolyai Társaság, Kolozsvár 2012.
- FERENCZI Sándor{ XE "Ferenczi Sándor" }: *Százéves a korondi római katolikus templom: plébániatörténet a dokumentumok tükrében*. Aeternitas, Gyulafehérvár 2010.
- FODOR József: *A jóság elitje a XX. században. Bogdánffy Szilárd élete*. Nagyvárad 2004.
- GÁBOR Csilla (válogatta, a szövegeket gondozta, az előszót és a jegyzeteket írta): *Keresztyéni felelet: hitviták a 16-17. századból*. Polis, Kolozsvár 2013.
- GABRIEL, Karl: *Religiöse Individualisierung oder Säkularisierung*. Gütersloher Verlagshaus, München 1996.
- GEREBEN Ferenc: *Identitás, kultúra, kisebbség*. Osiris Kiadó –MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest 1996.
- GEREBEN Ferenc–TOMKA Miklós: *Vallásosság és nemzettudat. Vizsgálódások Erdélyben*. Kerkai Jenő Egyházsociológiai Intézet, Budapest 2000.
- GERGELY, Eugen: *Potaişa – Turda: istorie*. Boema, Turda 2001.

- GERGELY, Eugen: *Turda. Istorie si contemporaneitate*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca 2005.
- GYÖRFFY György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1963; újabbkiadások: ²1966; ³1987.
- GYÖRGY Ferenc{ XE "György Ferenc" }: *Lelki örökségvédelem Aranyosszéken*. Diplomadolgozat BBTE, Kolozsvár 2006.
- GYÖRGY Francisc Elemér: *Az ótordai Római katolikus plébániatemplom felújításának problematikája. XIX- XXI. század*. Diplomadolgozat BBTE, Kolozsvár 2004.
- HANKÓ József{ XE "Hankó József" }: *Torda városának helyirata, a magyar orvosok és természetvizsgálók 5-dik nagygyűlésének emlékére*. Királyi Lyceum, Kolozsvár 1844.
- HARMATH Domokos (összeállította), *Emlékkönyv a tordai fejedelmi curia Magyar Közművelődési Ház felavatási ünnepélye alkalmából az Erdélyi Múzeum Egyesület"-nek Tordán, 1913. évi október 11-13. napján együttesen megtartott vándorgyűlése emlékezetére*. Magyar Közművelődési Ház Vezetősége (Csáka Ny.), Torda, 1913.
- HERMANN Egyed: *A katolikus egyház története Magyarországon*. Aurora Könyvek, München 1973.
- HÉZSER Gábor, *A pásztori pszichológia: Az erdélyi magyar történelmi egyházak társadalmi szerepe gyakorlati kézikönyve*, Református Zsinati Iroda, Budapest 2002.
- HITCHINS, Keith–MAIOR, Liviu: *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu (1861–1892)*. Editura Dacia, Cluj 1970.
- HOLLÓ László: *A világiak által „vezetett” egyházmegye. Az Erdélyi Római Katolikus Státus társadalmi jelentősége I*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2009.
- HORVÁTH Mihály: *Az ipar és kereskedelem története Magyarországon a három utolsó század alatt*, Magyar Kir. Egyetem, Budapest 1840.
- HUNYADI György: *Szociálpszichológia*. Második, átdolgozott kiadás, Gondolat, Budapest 1984.
- HUSZTI András: *Ó és újj Dácia, az az Erdélynek régi és mostani állapotjáról való história*. (mutató táblával meg-böv... kiad. Diénes Sámuel), Béts 1791.
- IACOB, Ioan: *Chestia agrară în Ardeal*. Oradea Mare 1924.
- JAKAB Attila: *Az erdélyi magyar történelmi egyházak társadalmi szerepe*. (Műhelytanulmány 4), Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest 2003.
- JAKABFFY Elemér: *Erdély statisztikája*. A Romániához csatolt egész volt magyar terület lakosságának nemzetiségi, felekezeti és kulturális községenkénti statisztikája az 1910. és 1920. évi hivatalos adatok alapján, Magyar Kisebbség, Lugos 1923.

- JAKÓ Zsigmond (bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi.): *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez I. (1023–1300)*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai. II: Forráskiadványok, 26), Akadémiai Kiadó, Budapest 1997.
- JAKÓ Zsigmond (regesztákban jegyzetekkel közléteszi.): *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez II. (1301–1339)*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai. II: Forráskiadványok, 40), Magyar Országos Levéltár, Budapest 2004.
- JAKÓ Zsigmond (regesztákban jegyzetekkel közléteszi)–HEGYI Géza–W. KOVÁCS András (közreműködésével): *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez III. (1340–1359)*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai. II: Forráskiadványok, 47), Magyar Országos Levéltár, Budapest 2008.
- JAKÓ Zsigmond (kézirátát szerkesztette és kiegészítette)–HEGYI Géza–W. KOVÁCS András: *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez IV. (1360–1372)*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai. II: Forráskiadványok, 53), Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára – MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest 2014.
- JAKUBINYI György: *A Romániai Katolikus Örmények Ordináriátusa – Szamosújvár*. Romániai Katolikus Örmények Ordináriátusa, Szamosújvár 2001.
- JAKUBINYI György: *Romániai katolikus, erdélyi protestáns és izraelita vallási archontológia*. 3. javított, bővített kiadás, Verbum, Kolozsvár 2010.
- JANCSÓ Benedek: *Erdély története*. Kolozsvár 1931; újabb kiadás: szerkesztette és jegyzetekkel ellátta Bárány Attila, Attraktor pallas Stúdió, Budapest 2001.
- JANKÓ János{ XE "Jankó János" }: *Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe. Néprajzi tanulmány*. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest 1893.
- JÁSZI Oszkár: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*. Grill, Budapest 1912.
- JENS, Esmark: *Kurze Beschreibung einer mineralogischen Reise durch Ungarn, Siebenbürgen und das Banat*. Crase, Freyberg 1798.
- JORDÁKY Lajos: *Az erdélyi társadalom szerkezete*. (Jog és Közgazdaság Tudományi Értesítő, 1), Kolozsvár 1946.
- JUHÁSZ-NAGY Pál, *Az eltűnő sokféleség*. Scientia Kiadó, Budapest 1993.
- KARL, Gabriel (hrsg.): *Religiöse Individualisierung oder Säkularisierung. Biographie und Gruppe als Bezugspunkte moderner Religiosität*. Gütersloher Verlagshaus, München, 1996.

- KAUTZ Gyula: *A nemzetgazdasági eszmék fejlődési története és befolyása a közviszonyokra Magyarországon*. Heckenast Gusztáv, Pest 1868; változatlan utánnymot: Pesti Könyvnyomda R.-T., Budapest 1911; újabb kiadás: Budapest 1987.
- KELEMEN Lajos: *Művelődéstörténeti tanulmányok. A tordai vándorgyűlés története*. Kriterion, Kolozsvár 2006.
- KELEMEN Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. I. kötet. Sajtó alá rendezte: B. Nagy Margit. Kriterion, Bukarest 1977
- KEMPELEN Béla: *Magyar nemes családok*. Grill, Budapest 1912.
- Kénosi Tózsér János{ XE "Kénosi Tózsér János" }–Uzoni Fosztó István: *Az Erdélyi Unitárius Egyház története*. Ford. Márkos Albert; a bev. tanulmányt írta Balázs Mihály; sajtó alá rendezte Hoffmann Gizella{ XE "Hoffmann Gizella" }, Kovács Sándor{ XE "Kovács Sándor" }, Molnár B. Lehel{ XE "Molnár B. Lehel" }, Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár 2005.
- KESZEG Vilmos{ XE "Keszeg Vilmos" }: *Aranyos-vidék. Honismereti könyv*, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár 2014.
- KESZEG Vilmos{ XE "Keszeg Vilmos" }–SZABÓ Zolt (szerk.): *Aranyos-vidék magyarsága. Aranyosszék, Torda és vidéke a változó időben*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár 2006.
- Kisbán Emil: *A magyar pálosrend története*. 1. kötet: 1225–1711; 2. kötet: 1711–1786. (Varia Paulina, II/1–2), Fráter György Alapítvány, Piliscsaba 2012.
- KLEIN, Christoph: *Bosszú helyett megbocsátás. A megbékélés kultúrájának teológiai alapvetése*. Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest 2003.
- KOLUMBÁN Vilmos József: *Törvényhozó egyház: Ez erdélyi református egyház élete a zsinati végzések tükrében 17-18. Század*. Református Theológiai Akadémia, Kolozsvár 2002.
- Konzisztórium-i jegyzőkönyv 1794–1818*. Ótordai unitárius egyházközség levéltára, Torda.
- KÓS Károly: *Erdély. Kulturtörténeti vázlat*. Minerva nyomda, Kolozsvár 1934.
- KÓS Károly: *Népélet és néphagyomány*. Kriterion, Bukarest 1972.
- KOVÁCS András–KOVÁCS Zsolt (szerk.): *Erdélyi római katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek és okmányok I. 1727—1737*. Entz Géza{ XE "Entz Géza" } Művelődéstörténeti Alapítvány, Kolozsvár 2002.
- KÖVÁRY László{ XE "Köváry László" }: *A magyar unitáriusok története a XVIII és XIX. században emlék- és életiratokban*, Ajtay Nyomda, Kolozsvár 1899.
- KÖVÁRY László{ XE "Köváry László" }: *Erdély építészeti emlékei*. Stein J. Muz. Egyll., Kolozsvár 1866.

- KÖVÁRY László{ XE "Köváry László" }: *Erdély régiségei és történelmi emlékei*. Stein, Kolozsvár 1892 (számos reprint kiadás).
- KÖVÁRY László{ XE "Köváry László" }: *Erdélyország statistikája*. 1. kötet, Tilsch – Ev. Ref. Koll. Ny., Kolozsvár 1847.
- L. BALOGH Béni: *A magyar-román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés*. Pro-Print, Csíkszereda 2002.
- LÁNYI András: *Együttéléstan. A humánökologia a politikai filozófiában*. (Liget Könyvek), Liget Műhely Alapítvány, Budapest 1999.
- LÉSTYÁN Ferenc{ XE "Léstyán Ferenc" }: *A hitvallásos iskolák küzdelme a két világháború között, 1920–1940. A gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség levéltárának vallomásai*, Gloria, Kolozsvár 2000.
- LÉSTYÁN Ferenc{ XE "Léstyán Ferenc" }: *Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai*. Római Katolikus Érsekség, Gyulafehérvár ²2000; digitális változat: Arcanum, Budapest 2003 (<http://mek.oszk.hu/04600/04684/html>; Letöltés ideje: 2016. március 5).
- LÉSTYÁN Ferenc{ XE "Léstyán Ferenc" } (szerk.): *Erdélyi Szibéria. Az erdélyi katolicizmus győzedelmes küzdelme a hithűségért, 1948–1989. A gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség levéltárának dokumentumai és az események még élő tanúinak vallomása alapján*. Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség, Gyulafehérvár 2003.
- LIGETI Ernő: *Súly alatt a pálma. Egy nemzedék szellemi élete. 22 esztendő kisebbségi sorban*. Fraternitas, Kolozsvár 1941; újabb kiadás: Pallas-Akadémia, Csíkszereda 2004.
- LISZTÓCZKY László (közléteszi, a szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta): *Eröss Alfréd{ XE "Eröss Alfréd" } háborús naplója: Kolozsvár, 1944. szeptember 15. – Zirc, 1945. április 23.* Konturs Kft., Gyöngyös–Dsida Jenő{ XE "Dsida Jenő" } Baráti Kör, Eger 2009.
- LÖRINCZI Dénes: *Emlék-füzet a Tordai Unitárius Egyházközség ujja-alakított templomának 1903. évi december 20-án történt felavatása alkalmából*. Füssy és Sztupjár Nyomda, Torda, 1904.
- LUKÁCSY Kristóf: *Adalékok az erdélyi örmények történetéhez*. Róm. Kath. Lyceum, Kolozsvár 1867.
- LUPAŞ Ioan{ XE "Lupaş Ioan" }: *A román nemzet története rövid előadásban: iskolai és magánhasználatra*. 2. bőv. kiad., Ardealul Ny., Cluj 1921.
- LUPÁS János: *Erdélyi görögkeleti egyház és a vallásunio a 18. században*. Budapest 1904.
- Lükő István, *Bevezetés a környezeti nevelés pedagógiai és társadalmi kérdéseibe*. Edutech Kiadó, Sopron 1996.

- MAKKAI László{ XE "Makkai László" }: *Az erdélyi románok a középkori magyar oklevelekben*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 1943.
- MAKKAI Sándor{ XE "Makkai Sándor" }: *Az erdélyi református egyházi irodalom 1850-től napjainkig*. „Az Út” kiadása, Kolozsvár 1925.
- MĂRCUȘ Gheorghe: *Călători străini despre Turda*. In: *Plaiuri turdene – comunicări științifice*, Turda 1985.
- MÁRKI Sándor: *Az aradiak tordai malma*. Tordai EMKE-emlékkönyv, Torda 1894.
- MARTON Ernő: *A magyar zsidóság családfája*. Fraternitas, Kolozsvár 1941.
- MARTON Ernő: *A zsidó nemzeti mozgalom Erdélyben*. kadima, Cluj 1922.
- MARTON József{ XE "Marton József" }: *A keresztény jelenkor*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2008.
- MARTON József{ XE "Marton József" }: *A keresztény középkor*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2005.
- MARTON József{ XE "Marton József" }: *A keresztény újkor. Egyháztörténeti tanulmány*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2006.
- MARTON József{ XE "Marton József" }: *Az Erdélyi Egyházmegye a középkorban*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 2013.
- MARTON József{ XE "Marton József" }: *Az erdélyi katolicizmus 90 éve (1900-1990)*. Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár 2008.
- MARTON József{ XE "Marton József" }: *Az erdélyi/gyulafehérvári/egyházmegye története*. Gloria, Cluj Napoca 1993.
- MARTON József{ XE "Marton József" } (szerk.): *Fogarasy Mihály{ XE "Fogarasy Mihály" } erdélyi püspök élete és munkássága*. Stúdium, Gyulafehérvár 2005.
- MARTON József{ XE "Marton József" }: *Papnevelés az erdélyi /gyulafehérvári/ egyházmegyében 1753-tól 1918-ig*. Studia Theologica Budapestiensis Series Facultatis Theologicae Universitatis Catholicae a Petro Pázmány, Budapest 1993.
- MARTON József{ XE "Marton József" }–BODÓ Márta (szerk.): *Ezeréves múltunk. Tanulmányok az erdélyi egyházmegye történelméről*. Verbum, Kolozsvár 2009.
- MARTON József{ XE "Marton József" }–JAKABFFY Tamás (szerk.): *Az erdélyi katolicizmus századai: képes egyházmegye-történet*. Gloria, Kolozsvár 1999; újabb kiadás: Verbum, Kolozsvár 2007.
- MARTON József{ XE "Marton József" }–OLÁH Zoltán (szerk.): *Minden kegyelem! A 65 éves Jakubinyi György érsek köszöntése*. Szent István Társulat, Budapest–Verbum Egyesület, Kolozsvár 2011.

- MÁRTON Áron{ XE "Márton Áron" }: *Oltáriszentség, Krisztus király*. Szerk. Marton József{ XE "Marton József" }. (Márton Áron hagyatéka, 4), Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2008.
- MIKÓ Imre: *Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*. A Studium kiadása, Budapest 1941.
- MOLDOVÁN Gergely: *Alsófehér vármegye román népe*. Nagy-Enyed 1897.
- MOREL Gyula: *Szociológia*. Glória, Kolozsvár 1994.
- MÖLLER István: *Erdély nevezetesebb műemlékei*. Historia, Budapest 1929.
- MUREȘAN, Camil, *Monumente istorice din Turda*, Editura Meridiane, București 1968.
- NAGY Alpár-Csaba: *A Dél-Erdélyi Református Egyházkerületi Rész rövid története (1940–1945)*. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2012.
- NÓDA Mózes: *Biserica Romano-Catolica din Transilvania în perioada interbelica*. Editura Studium, Cluj-Napoca, 2008.
- NYIREDY Szabolcs: *1993. A tordai országgyűlés 425 éves jubileuma*. Magyarországi Unitárius Egyház, Budapest 1994.
- ORBÁN Balázs: *Torda város és környéke*. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1889; hasonmás kiadás Csatári Dániel: *Orbán Balázs eszméi* kísérőtanulmányával: Helikon, Budapest 1984; újabb kiadás két kötetben: (Szerk. Katona Tamás; az utószót írta Lászlóffy Aladár{ XE "Lászlóffy Aladár" }), Európa, Budapest 1986.
- PÁL-ANTAL Sándor (bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közléteszi): *Székely székek a 18. században. V. Aranyosszék 1702–1722 között. Az 1702., 1707., 1711., 1713-as és 1721–1722-es összeírások*. A kötet tartalmazza Marosvásárhely 1722. évi összeírását és az Udvarhelyszéken 1702–1722 között végzett összeírások kiegészítését. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2011.
- PAP Domokos{ XE "Pap Domokos" }: *Torda és környéke: turista kalauz*, Fodor Domokos{ XE "Fodor Domokos" } Könyvnyomda, Torda 1909; 2. kiad: Csáky Nyomda, Torda 1913.
- PAP Ferenc (közléteszi): *Szalárdi János siralmas magyar krónikája*. (Téka), Kriterion, Kolozsvár 2011.
- PAP Leonárd: *Erdélyi ferences nyomdák és kiadványok*. Pallas Akadémia, Csíkszereda 2009.
- PASCU, Ștefan, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul XVI*. Editura Academiei R.S.R., București 1954.
- PINTÉR János: *Torda város tanácsi jegyzőkönyve 1603- 1678 között*. Erdélyi Múzeum, Kolozsvár 1993.

- POKOLY József{ XE "Pokoly József" }: *Az erdélyi református egyház története. I: 1556–1604; II: 1605–1690; III: 1691–1880; IV–V: Az egyházi intézmények története*, Franklin, Budapest 1904–1905.
- POMOGÁTS Béla: *Negyedik Európa. Erdélyi kérdések és válaszok*. Gondolat, Budapest 1992.
- RASS Károly{ XE "Rass Károly" }: *Erdélyi iskoláztatás és tudományosság a középkorban*. Bonaventura Nyomda, Cluj-Kolozsvár 1924.
- RASS Károly{ XE "Rass Károly" }: *Torda az irodalomban*. Kolozsvár, 1928.
- SAS Péter: *Az erdélyi római katolikus egyház 1900–1948*. Mundus, Budapest 2008.
- SAS Egy reneszánsz lelkületű főpap: Dr. Hirschler József{ XE "Hirschler József" } *főesperes plébános*. Verbum, Kolozsvár 2010.
- SIPOS Gábor: *Az Erdélyi Református Főkonzisztórium kialakulása: 1668–1713–(1736)*. (Erdélyi tudományos füzetek 230), Erdélyi Múzeum-Egyesület – Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2006.
- Societatea de Lectură a Femeilor Române din Turda. Catalogul*. Tip. Carmen, Cluj 1910.
- SOMAI József: *A közgazdasági rendszerek viselkedése*. Kolozsvár 1974.
- SOMAI József (fel. szerk.): *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából: XIX–XX. század*, Romániai Magyar Közgazdász Társaság, Kolozsvár 2001.
- SUCIU, Petru: *Poporațiunea Ardealului și simțul realității lor social-economice*. Cluj 1925.
- SUCIU, Petru: *Probleme ardelen. Reforma agrară în Ardeal. Problema orașelor ardelen. Clasele sociale în Ardeal*. Societatea de Măine, Cluj 1924
- SULYOK István–FRITZ László (szerk.): *Erdélyi magyar évkönyv 1918–1929*, Juventus, Kolozsvár 1930.
- SZABÓ Imre{ XE "Szabó Imre" }: *Erdély Zsidói I. Talmudisták–chászidok–cionisták*. Kadima Kiadás, Cluj 1938. (<http://mek.oszk.hu/07200/07244/07244.pdf>; letöltés ideje: 2016. március 5).
- SZABÓ Miklós – SZÖGI László: *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701-1849*. Mentor, Marosvásárhely 1998.
- SZAMOSKÖZY István: *Erdély története (1598–1599, 1603)*. (Bibliotheca historica; ford. Borzsák István; válogatta, a bevezetést és a jegyzeteket írta Sinkovics István), Helikon Kiadó, Budapest 1977; 3. kiadás: Európa, Budapest 1981.
- SZAMOTA István (összegyűjtötte és jegyzetekkel kísérte): *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten 1054–1717*. Franklin, Budapest 1891.
- SZANISZLÓ Zsigmond: *Naplói (1682–1711)*. Eredetiekről közli Torma Károly, Athenaeum, Budapest 1891.

- SZÁNTÓ JÁNOS: *Vallásosság egy szekularizált társadalomban. Felsőoktatási tankönyv.* (szerk. Nagy Péter Tibor), Új Mandátum, Budapest 1998.
- SZÁNTÓ Konrád: *A katolikus egyház története.* II. kötet, Ecclesia, Budapest 1985.
- SZÁSZ Zsombor: *Erdély Romániában. Népkisebbségi tanulmány.* Grill, Budapest 1927.
- SZEMNECZ Emil: *Katolikus autonómia. A katolikus autonómia múltja, jelene s jövője és a felekezetek autonóm szabályai.* 1-2. kötet. Hunyadi Mátyás Nyomda, Budapest 1897.
- SZILÁGYI Csaba: *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig.* PPKE BTK, Piliscsaba 2006
- SZILÁGYI Sándor{ XE "Szilágyi Sándor" } (szerk.): *Erdélyi országgyűlési emlékek: történeti bevezetésekkel.* I–XXI. Akadémia – Athenaeum Nyomda, Budapest 1875–1898.
- SZÖGI László: *A Gyulafehérvári Érseki Levéltár és az Erdélyi Katolikus Státus Levéltára I. 1429–2000.* Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség, Gyulafehérvár – ELTE Levéltára, Budapest 2006.
- SZÖGI László: *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemlein I. 1790-1850.* Budapest-gödöllői Egyetemi és Főiskolai Levéltári Szövetség–ELTE Levéltára, Budapest–Szeged 1994.
- TAMÁSI Zsolt-József: *Az erdélyi római katolikus egyházmegye az 1848-49-es forradalomban.* (Sapientia könyvek), Scientia, Kolozsvár 2007.
- TELEKI Béla, *Virágzó életért.* Prug Verlag, Eisenstadt 1988.
- THIRRING Gusztáv: *Magyarország népessége II. József{ XE "II. József" } korában,* M. T. Akadémia, Budapest 1938.
- TOLNAI Gábor: *Régi magyar főurak.* M. Tört. Társ., Budapest 1939.
- TOMKA Miklós: *A legvallásosabb ország? Vallásosság Szatmárban, Erdélyben, Romániában* (Pázmány Társadalomtudomány 1). PPKE, Budapest 2005.
- TÓTH Pál Péter: *Magyar és vegyes családok helyzete Észak-Erdélyben.* Kisebbség-kutatás, Osiris, Budapest 1999.
- TÓTH Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada 1692-1792.* Attraktor, Mariabesnyő-Gödöllő 2005.
- TÓTH Zoltán (bev. Arató Endre, jegy. és kieg. Csatári Dániel): *Az erdélyi és magyarországi román nemzeti mozgalom (1790–1848).* Akadémiai Kiadó, Budapest 1959.
- TÖNNIES, Ferdinand, *Közösség és társadalom.* Gondolat, Budapest 1983; 2. javított kiadás: 2004.
- TÖKÉS István: *A romániai magyar református egyház élete 1945–1989.* Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1990; 2. kiadás: Kolozsvár 2014.

- TUDOR, Dumitru: *Orașe, târguri și sate în Dacia romană*. Editura Științifică, București 1968.
- VARGA Dénes{ XE "Varga Dénes" }, *A tordai unitárius gimnázium története*, Fodor Nyomda, Torda 1907.
- VARGA E. Árpád: *Népszámlálások a jelenkori Erdély területén. (Jegyzetek Erdély és a kapcsolódó részek XX. századi nemzetiségi statisztikájának történetéhez)*. Regio–MTA Történettudományi Intézet, Budapest 1992.
- VÁLYI Nagy Ervin: *Nyugati teológiai irányzatok századunkban*. Református Zsinati Iroda, Budapest 1984.
- WEISZ Attila: *Református templom, Ótorda*.
(<http://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=349>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- WEISZ Attila: *Református templom, Újtorda*.
(<http://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=251>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- VELITS Ödön{ XE "Velits Ödön" }: *Jelentés, Tordaváros 1896. évi közigazgatási állapota*, Nyomtatott Harmath Józsefnél, Tordán 1896.
- VENCSEER László: *Atyánk és társaink*. Glória, Kolozsvár 2000.
- VENCSEER László: *Felelős szabadság*. Status, Csíkszereda 1998.
- VENCZEL József{ XE "Venczel József" }: *Az önismeret útján. Tanulmányok az erdélyi társadalomkutatás köréből*. Kriterion, Bukarest 1980.
- WERESS Sándor, Kövendi: *Torda őscsaládai*. Közművelődési Nyomda, Kolozsvár ²1891.
(<http://centrulslavici.uvvg.ro/wp-content/uploads/2014/05/CALATORI%20STRAINII%20DESPRE%20TARILE%20ROMANE%20Vol.II.pdf>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- VESZELY Károly{ XE "Veszely Károly" }: *Az unitáriusok Erdélyben*. Püspöki Lyc. Ny., Gyulafehérvár 1887.
- VESZELY Károly{ XE "Veszely Károly" } (szerk.): *Erdélyi egyháztörténelmi adatok*. Római kath. lyceum ny., Kolozsvár 1860.
- VIRT László: *Katolikus kisebbség Erdélyben*. Egyházforum, Budapest–Luzern, 1991.
- VIȘINESCU, Valentin: *Turda: statornicie și continuitate, 1601–2001*. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca 2001.
- VOFKORI László: *Erdély közigazgatási és etnikai földrajza*. Balaton Akadémia, Vörösberény 1996.
- VOFKORI László: *Erdély társadalom- és gazdaságföldrajza. (1920-1992)*. BDTF, Nyíregyháza 1994.

WOLFF Rudolf (bev. tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi): *Torda város tanácsai jegyzőkönyve 1603–1678*. (Erdélyi Történelmi Adatok, VI. 1), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 1993.

ZAMFIR Korinna: *A katolikus-protestáns viszony Erdélyben a 20. században. Az egyháztani párbeszéd recepciójának korlátai*. Kolozsvári Egyetemi Kaidó, Kolozsvár 2008.

Zsinati könyv. (közread. Gyulafehérvári Főegyházmegye), Gloria, Kolozsvár 2001.

V. Studii de specialitate

ADRIÁNYI Gábor: *Az egyháztörténetírás mai igényei és módszertana. A plébániatörténetírás követelményei*. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 1 (1989), 325–335.

Aranyosszék magyarjai között. In: Ellenzék 43. évf., 172. szám, 1922. augusztus 3, 3–4.

A Téglás – gyűjtemény. In: Független Újság 5. évf., 1. sz., 1938. január 2, 3.

A tordaaranyosi unitáriusok az iskolabezárások ellen. In: Ellenzék 45. évf., 173. szám, 1924. augusztus 2, 1.

A tordai földgáztársaság beszámolója. In: Ellenzék 40. évf., 269. szám, 1919. december 11, 5.

A tordai unitárius gimnázium sorsa. In: Ellenzék 43. évf., 151. szám, 1922. július 9, 2.

ÁVEDIK Félix: *A magyar-örményiség múltja és történeti jelentősége*. In: ÁVEDIK Félix–HERMANN Antal–HOVHANNESIAN Eghia: *Az örmények*. Budapest 1921, 9–10.

B. NAGY Margit: *Hoffmayer Simon{ XE "Hoffmayer Simon" } szobrász élete és munkássága*. In: *Stílusok, művek, mesterek. Művészettörténeti tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 94–112.

BAGOSSY Bertalan: *A jozefinizmus hatásai s az erdélyi egyházmegyék küzdelme ezek ellenében (1790–1847)*. In: *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene. Erzsébet Nyomda, Dicsőszentmárton 1925, 174–191*.

BALÁZS András{ XE "Balázs András" } : *A román uralom évei: 1919–1925*. In: *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene. Erzsébet Nyomda, Dicsőszentmárton 1925, 330–375*.

BÁLINT Emese: *Iskola és kétnyelvűség viszonya Tordán*. In: BENŐ Attila–FAZAKAS Emese–SZILÁGYI N. Sándor (szerk.): *Nyelvek és nyelvváltozatok: köszöntő kötet Péntek János tiszteletére*. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár 2007, 11–55.

BALOGH Ernő: *A Tordahasadék*. In: *Pásztortűz* (1935), 23–24. szám, 534–536.

BÁNYAI János: *A geográfus Orbán Balázs*. In: *Földrajzi Közlemények* (1940), 8–17.

BARABÁSY István: *Aranyosszék összeírása 1711-ből*. In: *Genealógiai Füzetek* 5 (1907), 104–106.

- BĂRBULESCU, Mihai: *Cercetările arheologice în castrul de la Potaissa (1977–1982)*. In: Potaissa–Studii și Comunicări 3 (1982), 13–20.
- BĂRBULESCU, Mihai: *La colonisation à Potaissa et ses effets sur le développement de la ville*. In: *La politique édilitaire dans les provinces de l'Empire romain. Actes du IIe colloque roumano-suisse*, Berne, 12–19 septembre 1993. (Éd. Frei-Stolba, Regula–Herzig, Heinz), Peter Lang, Bern–Berlin–etc. 1995, 119–130.
- BĂRBULESCU, Mihai: *Potaissa după mijlocul secolului al III.-lea*. In: Potaissa – Studii și Comunicări 2 (1980), 161–187.
- BARTHA-BALOG EMESE: *Tordatúr hiedelemvilága*. In: Korunk 3. folyam. 10. évf., 5. szám. (1999/május), 125–127.
- BARTHA Katalin Ágnes: *Tapsos Torda. Torda 19. századi színházi életéről*. In: Művelődés. Közművelődési folyóirat LVIII (2005 nov.-dec.)
(<http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=149>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- BARTHA Katalin Ágnes: *Vidéki színpadok egy XIX. századi verses naplóban*. In: Symbolon. Színháztudományi Szemle 5 (2004/8), 173–182.
- BENDA Kálmán: *Az 1568. évi tordai országgyűlés és az erdélyi vallásszabadság*. In: Erdélyi Múzeum 56 (1994/3–4), (<http://www.epa.oszk.hu/00900/00979/00008/01benda.htm>).
- BENEDEK József–MÁTHÉ András: *Az erdélyi római katolikus egyház gazdasági átalakulása és fejlődése a két világháború között*. In: MARTON József{ XE "Marton József" }–OLÁH Zoltán (szerk.): *Minden kegyelem! A 65 éves Jakubinyi György érsek köszöntése*. Szent István Társulat, Budapest–Verbum Egyesület, Kolozsvár 2011, 461–472.
- BERECZKI Silvia: *Az erdélyi római katolikus egyház helyzetének alakulása a kommunizmus idején*. In: Marton József{ XE "Marton József" }–BODÓ Márta (szerk.): *Ezeréves múltunk. Tanulmányok az erdélyi egyházmegye történelméről*. Verbum, Kolozsvár 2009, 251–276.
- BICSOK Zoltán: *A nemes városok kialakulása Erdélyben*. In: Korunk 19 (2008) 11, 63–75
(<http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2008&honap=11&cikk=9362>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- BÍRÓ Vencel: *A katolikus restauráció kora*. In: Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene. *Erzsébet Nyomda, Dicsőszentmárton 1925, 147–171*.
- BÍRÓ Vencel: *A tordai malom*. In: Pásztortűz (1932), 3. szám, 25–27.
- BORBÉLY György: *Torda-aranyosszéki népmondák*. In: Erdély II (1893), 10. szám, 358–360.
- BÖCKH János: *A geológia fejlődésének rövid története Magyarországon 1774-től 1896-ig*. In: Földtani Közlöny 27 (1897), 4–15.

- BOROS Fortunát{ XE "Boros Fortunát" } : A protestáns fejedelmek kora. In: Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene. *Erzsébet Nyomda, Dicsőszentmárton 1925*, 61–82.
- CĂRĂBINEANU, Mirela: *Aspecte privind politica demografică în perioada comunistă: consecințe ale decretului 770/1966 în zona Turda - Câmpia Turzii*. In: *Presa Univ. Clujeană* (2007), 455–462.
- CÂMPEANU, Remus: *Un efect spectaculos al Unirii religioase: integrarea elitelor românești din Transilvania, Partium și Banat în sistemul catolic de învățământ în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*. In: *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 6/II (2002), 127-140.
- CÂMPEANU, Remus: *Tineri români la școlile confesionale din Transilvania în secolul al XVIII-lea*. *Sargeția* 25 (1992-1994), 309–331.
- CHIRILĂ, Eugen–HOPÎRTEAN, Ana: *Der Münzhort von Turda. Numismatische Beiträge zum Problem des Eindringens der Ungarn nach Transilvanien*. In: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj Napoca* 20 (1977), 287–302.
- CHIRILĂ, Eugen–HOPÎRTEAN, Ana: *Tezaurul monetar de la Turda (Contribuții numismatice la problema penetrației ungarilor în Transilvania în secolul XI)*. In: *Potaissa – Studii și Comunicări* 1 (1978), 59–73.
- CSÁKY Moritz: *Die römisch-katholische Kirche in Ungarn*. In: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band IV. Die Konfessionen*. (Hrsg. Wandruszka, Adam–Urbanitsch, Peter), VÖAW Verlag, Wien 1985, 248–331.
- CSEKE Péter: *A tényfeltárás műhelyei a két világháború közötti Erdélyben*. In: *Tiszatáj* 56. évf. (2002/1), 61–73.
- CSEPELI György: *Szimbólumok a nemzeti ideológia tudáskészletében*. In: *Regio. Kisebbségi Szemle* 3 (1992/2), 3–18.
- CSETRI Elek{ XE "Csetri Elek" } : *Aranyosszék kialakulásáról*. In: KESZEG Vilmos{ XE "Keszeg Vilmos" }–SZABÓ Zsolt (szerk.): *Aranyos-vidék magyarsága: Aranyosszék, Torda és vidéke a változó időben*. *Kriterion, Kolozsvár 2006*, 35–65.
- CSETRI Elek{ XE "Csetri Elek" } : *A románok magyarságképe*. In: *Korunk* 14. (2003/10), 96–103.
- CSIPÉK János: *Adatok a hazai gyógyszerészet történetéhez*. In: *Gyógyszerészi Értesítő* 13 (1905), 45.
- CSONKA András: *Tordai üveg, avagy a petróleumlámpától a kvarcüvegig*. In: *Korunk* 42 (1984/6), 409–412.

- CSUDAY Balázs: *A státus- avagy kedvezménytörvény: a törvény koncepciójának létrejötte*. In: Pro Minoritate (2000/Ősz-tél), 5–18.
- CSUTAK Vilmos: *Torda az egyháztörténelemben*. In: A tordai református nagyhét emlékkönyve. Fűsy Könyvnyomda, Torda 1929, 166–170.
- DEMETER Béla: *Az Erdélyi Fiatalok tordai estélye*. In: Erdélyi Fiatalok II. évf., 8-10. szám (1931/november-december), 164.
- DEMETER Béla: *Az Erdélyi Fiatalok harmadik tordai estélye*. In: Erdélyi Fiatalok IV. évf. (1933/tavaszi), 37.
- DEMETER Dénes: *Torda vallási és művelődési viszonyai*. In: Tordai EMKE – Emlékkönyv, Nyomtatott Harmath József könyvnyomdájába, Tordán 1894, 156.
- EGYED Ákos: Kőváry László{ XE "Kőváry László" } közgazdasági nézetei. In: Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából (XIX.–XX. század). Romániai Magyar Közgazdász Társaság, Kolozsvár 2001, 117–127.
- EGYED Ákos: *Magyar gazdasági gondolkodás erdélyben a XIX. században*. In: Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából (XIX.–XX. század). Romániai Magyar Közgazdász Társaság, Kolozsvár 2001, 33–47.
- Egy napos általános sztrájk Tordán*. In: Ellenzék 41. évf., 194. szám, 1920. szeptember 17, 6.
- ÉLTES Károly: Fogarasy Mihály{ XE "Fogarasy Mihály" } élete. In: MARTON József{ XE "Marton József" } (szerk.): *Fogarasy Mihály erdélyi püspök élete és munkássága*. Stúdium, Gyulafehérvár 2005, 35–76.
- ENTZ Géza{ XE "Entz Géza" }: *Zwei mittelalterliche Städte in Siebenbürgen: Torda /Torenburg/Turda/ und Dés/Dej*. In: Acta archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 49 (1997/1-3), 35–38.
- ENYEDI István: *II. Rákóczi György{ XE "II. Rákóczi György" } veszedelméről 1657–1660*. In: Erdélyi Történelmi Adatok. IV. kötet. (Szerkesztette Szabó Károly), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 1862, 219–316 (<http://mek.oszk.hu/06800/06860/pdf/erdely4.pdf>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- ERDÉLYI Pál: *Báró Jósika Miklós*. In: Erdélyi Múzeum (1916), 178–184.
- ERŐSS Alfréd{ XE "Eröss Alfréd" }: *A vallási türelemről*. In: **Katholikus Szemle (1944/3), 74–78.**
- FARKAS Zoltán{ XE "Farkas Zoltán" } : *Dr. Eröss Alfréd{ XE "Eröss Alfréd" } élete és munkássága*. In: Marton József{ XE "Marton József" } –BODÓ Márta (szerk.): *Ezeréves múltunk. Tanulmányok az erdélyi egyházmegye történelméről*. Verbum, Kolozsvár 2009, 177–183.

- FAZEKAS János: *A Habsburg-elnyomás Erdélyben 2. A néptömegek harca a társadalmi és nemzeti felszabadulásért (1690-1847)*. In: *Korunk* (1978/4-5), 303–310, 380–88.
- FERENCZI István{ XE "Ferenczi István" }: *Torda váráról*. In: *Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*. (Szerk. Kovács András–Sipos Gábor–Tonk Sándor, Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár 1996, 158–173.
- FERENCZI Sándor{ XE "Ferenczi Sándor" }: *Az erdélyi egyházmegye római katolikus papsága által tett alapítványok a dualizmus korában*. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 13 (2010/1), 163–173.
- FERENCZI Sándor{ XE "Ferenczi Sándor" }: *Egy évezred a hívek szolgálatában*. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 11 (2008), 18–26.
- FERENCZI Sándor{ XE "Ferenczi Sándor" }: *Világi papok Erdélyben a számadatok tükrében (1556–1716)*. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 12 (2009/2), 237–258.
- FODOR Dóra: *Nyelvhasználat és nyelvi attitűd tordai magyar-román vegyes családok körében*. In: *Művelődés. Közművelődési folyóirat* LVIII (2005 nov.-dec.) (<http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=157>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- FRENKEL Magda: *A tordai zsidó iskola, 1941–44*. In: *Korunk* 3. folyam., 2. évf., 8. szám (1991/aug.), 1016–1019.
- FÜGEDI Erik: *Középkori magyar városprivilegiumok*. In: *Tanulmányok Budapest múltjából* XIV. (Budapest várostörténeti monográfiái 22), Akadémiai Kiadó, Budapest 1961, 17–107.
- GAAL György: *Az erdélyi zsidóság az első világháborút követő időszakban. Beilleszkedés a két világháború közötti romániai viszonyokba*. In: *Korunk* (1991/8), 1029–1034.
- GAÁL György{ XE "Gaál György" }, Dr.: *A tordai unitárius iskola az erdélyi művelődés szolgálatában*. In: *Keresztény Magvető* 102 (1996/3-4), 197–217; Uő.: *Múzsák és erények jegyében. Dolgozatok Erdély unitárius múltjáról*. Unitárius Egyház, Kolozsvár 2001, 64–93.
- GÁL Kelemen{ XE "Gál Kelemen" }: *A tordai Unitárius Gimnázium történetéből*. In: *Keresztény Magvető* 100 (1994/2), 80–88.
- GÁRDONYI Máté: *Túlélés – együttműködés – ellenállás. A katolikus egyház stratégiái a „népi demokráciákban”*. In: BALOGH Margit (szerk.): *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után / Konfesie, cirkevna politika, identita na Slovensku a v Madarsku pro roku 1945* (Historia Hungaro-Slovaca – Slovaca-Hungarica). Kossuth, Budapest 2008, 149–156.

- GYÖNGYÖSI János: *Tordai Gúnyversek Hóráról és Kloskáról*. In: Erdélyi Iskola (1904), 476–478.
- GYÖRGY Ferenc{ XE "György Ferenc" }: *A lokális emlékezet vallásantropológiai vizsgálata a tordai örmény családokban*. In: *Keresztény Szó* XXVIII (2017. március) 3, 2.
- HÁMORI Péter: *Magyar társadalomszervezési kísérletek Észak-Erdélyben (1938–1944)*. In: Korall. Társadalomtörténeti folyóirat 18 (2004 dec.), 65–97.
- HARMATH Domokos: *A tordai Közművelődési Házról*. In: Erdélyi Iskola (1916), 173–177.
- HINTS Miklós: *Épült itt helyben, Tordán. adalékok a nevezetes tordai fahíd történetéhez*. In: Művelődés. Közművelődési folyóirat LVIII (2005. nov.-dec.) (<http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=150>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- HINTS Miklós: *Festett famennyezetek, faragott kapuk Aranyosszéken*. In: *Korunk* (1983/3), 243–246.
- HINTS Miklós: *Torda mai helynevei*. In: KESZEG Vilmos{ XE "Keszeg Vilmos" }–SZABÓ Zolt (szerk.): *Aranyos-vidék magyarsága. Aranyosszék, Torda és vidéke a változó időben*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár 2006, 161–182.
- HOLLÓ László: *A katolikus egyház társadalmi tanítása a nemzetiségi feszültségek feloldásának szolgálatában*. In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Catholica Latina* 47 (2002/1), 27–36.
- HOLLÓ László: *A laikusok által vezetett egyházmegye*, in: *Örökérvényű igazságaink. Emlékkönyv Jakab Gábor 70. születésnapjára* (Szerk. Bodó Márta), Verbum Keresztény Kulturális Egyesület, Cluj-Napoca 2008, 34–45.
- HOLLÓ László: *A multikulturalitás és nemzetiség érték(telenség)ének bibliai alapjaihoz*. In: *Studia Theologica Transsilvaniensia* 4 (2003), 135–148.
- HOLLÓ László: *A vallásszabadság és a vallási diszkrimináció diszkrét formái Romániában*. In: *Ideje az emlékezésnek. Liber amicorum: A 60 éves Marton József{ XE "Marton József" } köszöntése*, Szent István Társulat, Budapest –Verbum, Kolozsvár 2010, 298–312.
- HOLLÓ László: *Az egyházközségek papválasztói joga az erdélyi egyházmegyében*. In: Marton József{ XE "Marton József" }–BODÓ Márta (szerk.): *Ezeréves múltunk. Tanulmányok az erdélyi egyházmegye történelméről*. Verbum, Kolozsvár 2009, 93–113.
- HOLLÓ László: *Az egyház társadalmi tanítása a kisebbségek szolgálatában*. In: *Studia Theologica Transilvaniensia* 1 (2000), 123–136.
- HOLLÓ László: *Az erdélyi katolikus autonómia, ill. az Erdélyi Római Katolikus Státus tegnap és ma*. In: *Katolikus autonómia. Fejezetek az Erdélyi Római Katolikus Státus történetéből, Státus* (Szerk. uő.), Státus, Csíkszereda 2007, 15–34.

- HOLLÓ László: *Biserica și minoritățile. Etica socială a Bisericii Romano-Catolice în slujba reconcilierii etnice*. In: *Unitatea Bisericii. Accente eclesiologice pentru milleniul trei* (Red. Leb, Ioan-Vasile–Preda, Radu), Ed. Limes, Cluj-Napoca 2005, 434–446.
- HOLLÓ László: *Hierarchikus püspöki vezetés és katolikus autonómia. Összeegyeztetési törekvések az Erdélyi Egyházmegyében a 19. század második felében*. In: MARTON József{ XE "Marton József" }–OLÁH Zoltán (szerk.): *Minden kegyelem! A 65 éves Jakubinyi György érsek köszöntése*. Szent István Társulat, Budapest–Verbum Egyesület, Kolozsvár 2011, 432–449.
- HOPÍRTEAN, Ana–LUCA, Claudia: *Un monument funerar roman descoperit la Turda*. In: *Potaissa – Studii și Comunicări* 3 (1982), 111–113.
- HORVÁTH István: *Az Eucharisztia tisztelete a 19. századi Erdélyben*. In: NÓDA Mózes–ZAMFIR Korinn –DIÓSI Dávid (szerk.): *Ideje az emlékezésnek. Liber amicorum. A 60 éves Marton József{ XE "Marton József" } köszöntése*. Szent István Társulat, Budapest–Verbum Keresztény Kulturális Egyesület, Kolozsvár 2010, 440–448.
- HORVÁTH Sz. Ferenc: *Határon innen és határon túl. Népeségcsere és áttelepítés, mint az erdélyi kérdés megoldási lehetősége (1937–1942)*. In: *Limes* (2006/2), 7–16.
- HUSZKA József: *A szent László legenda székelyföldi falképekben*. In: *Archeológiai Értesítő* (1885), 211–220.
- IAMBOR Petru: *În legătură cu localizarea cetății Sânmiclăuș (Turda)*. In: *Acta Musei Napocensis* 14 (1977), 309–314.
- IMREH István: *Földközösség Aranyosszéken*. In: *Korunk* (1976/1-2), 120–123.
- JANCSÓ Sándor: *Torda szerepe a reformációban*. In: *Erdélyi egyházkerületi értekezlet 1902-3. évkönyve*.
- JANKÓ János{ XE "Jankó János" }: *Die ungarische (Székler-) Bevölkerung von Torda, Aranyosszék und Toroczko*. In: *Földrajzi közlemények*. 21 (1893), 121–188.
- JANKÓ János{ XE "Jankó János" }: *Torda, Aranyosszék, Toroczko magyar népe. Megjegyzések Kanyaró Ferenc úr bírálatára*. In: *Erdélyi Iskola* (1894), 39–46.
- JITIANU Liviu: *A gondolkodás dialógus jellege. Az egymásra utaltság előfeltételei*. In: TEMPFLI Imre–VENCSEK László (szerk.): *Új ég és új föld. Emlékkönyv Jäger Péter 65. születésnapjára*. Szent Maximilian Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2004, 37–55.
- JITIANU Liviu: *A papi szolgálat és az egyetemes papság*. In: *Keresztény Szó* 15 (2004/6).
- JITIANU Liviu: *A szolgáló egyház és a laikus-szolgalat*. In: *Keresztény Szó* 15 (2004/3), 1–3.
- JITIANU Liviu: *Prófétai hivatásunk: keresztény küldetésünk alapja*. In: *Keresztény Szó* 15 (2004/4), 21–23.

- JITIANU Liviu: „*Választott nép, királyi papság, szent nemzet vagytok*” In: *Keresztény Szó* 15 (2004/10), 1–3.
- KÁDÁR József: *Népi csodás történetek és hiedelmek Dés környékén és az Aranyos vidékén*. In: *Művelődés* 12 (1992/9), 18–23.
- KÁNTOR Lajos{ XE "Kántor Lajos" }: *Tordától – a vasrácsig. Adalékaim az „Erdélyi Természethez”, Erdélyi Társadalomhoz*. In: *Korunk* 3. folyam, 4. évf., 5. sz. (1993/máj.), 51–52.
- KANYARÓ Ferencz: *Jankó János{ XE "Jankó János" }, Torda, Aranyos-szék és Toroczkó magyar népe; bírálat*. In: *Erdélyi Múzeum* 11 (1894/1), 39–46.
- KAPRONCZAY Katalin: *Torda város tanácsi jegyzőkönyv*. In: *Valóság* 38 (1995/10), 111–115.
- KÁRPÁTI Lajos: *Az „Aranyosszéki tervek” és az AVE*. In: *Magyar kisebbség* 5 (1934/őszi szám), 90–92.
- KELEMEN Lajos: *A tordai vándorgyűlés története*. In: *Erdélyi Múzeum* 11–12 (1916) 195–201; újraközölve In: *Művelődéstörténeti tanulmányok*. (Sajtó alá rendezte, szerkesztette, a bevezető tanulmányokat és a jegyzeteket írta Sas Péter), Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár 2006. 115-118.
- KESZEG Vilmos{ XE "Keszeg Vilmos" }: *A romániai magyar néprajzkutatás egy évtizede*. In: TÁNCZOS Vilmos–TÖKÉS Gyöngyvér (szerk.): *Tizenkét év: összefoglaló tanulmányok az erdélyi magyar tudományos kutatások 1990-2001 közötti eredményeiről*. Scientia, Kolozsvár 2002, 119–170.
- KESZEG Vilmos{ XE "Keszeg Vilmos" }: *A történetmondás egy közösség életében*. In: BENŐ Attila–FAZAKAS Emese– SZILÁGYI N. Sándor (szerk.): *Nyelvek és nyelvváltozatok: köszöntő kötet Péntek János tiszteletére*. Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Kolozsvár 2007, 436–454.
- KESZEG Vilmos{ XE "Keszeg Vilmos" }: *Az élő hagyomány, Aranyosszék népköltésze*. In: *Magyar napló* 17 (2005/5), 42.
- KESZEG Vilmos{ XE "Keszeg Vilmos" }: *Az ünneplő Torda. Az ünneplés alkalmi és terei egy kisvárosban*. In: *Rítus és ünnep az ezredfordulón. Tudományos konferencia Marcaliban, 2002. május 13–15.* (Szerk. Pócs Éva) (Studia Ethnologica Hungarica VI), L’Harmattan, Budapest– Marcali Városi Helytörténeti Múzeum 2004, 21–42.
- KESZI-HARMATH Sándor{ XE "Harmath Sándor" }: *Aranyosvidék demográfiai jelenségei*. In: *Korunk* 33 (1974/7), 847–850.
- KESZI-HARMATH Sándor{ XE "Harmath Sándor" }: *A tordai bányafürdő nyaralója*. In: *Keresztény Szó* (1990/1), 7.

- KISS András: *Ó- és Újtorda viszonya a XVI. század második felében és a XVII. század első évtizedében.* In: Uó: Források és értelmezések, Kriterion, Bukarest 1994, 143–161, 366–368.
- KISS András: Az erdélyi vallásszabadság Aranyosság mindennapjaiban a XVI. század második felében. In: Emlékkönyv Benkő Samu születésének nyolcvanadik évfordulójára. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár 2008, 123–131.
- KÓSA László: *A magyar protestantizmus útjai.* In: Protestáns Szemle (1993/1), 40–45.
- KOVÁCS László: *Torda.* In: Pásztortűz (1938/10), 545–547.
- KÖTŐ József{ XE "Kötő József" }: *Színi mozgalom Tordán a két világháború közötti időszakban.* In: Művelődés (1980/12), 43–44.
- KÖTŐ József{ XE "Kötő József" }: *Színi mozgalom Tordán a két világháború közötti időszakban.* In: Enciklopédia 34 (1981/2), 43–45.
- KÖVÁRY László{ XE "Kövárý László" }: *Észrevételek a magyar történetírás jelenkori feladatához. Különös tekintettel történelmünk szellemére.* In: Erdélyi Múzeum (1886/2) 130–158 (http://epa.oszk.hu/01900/01921/00010/pdf/ebm_1886_02_130-158.pdf; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- KRÁNITZ Péter Pál: *Demográfiai változások az erdélyi örmények körében a két világháború között.* In: Regio 24 (2016/1), 282–302.
- LÁSZLÓ Dezső: *A két nemzedék harca.* In: A tordai református nagyhét emlékkönyve. Fűsý Könyvnyomda, Torda 1929, 176–183.
- Látogatás Hamburg Szerén turdai nyaraltató telepén.* In: Független Újság 2. évf., 29. szám, 1935. augusztus 4.
- LÉSTYÁN Ferenc{ XE "Léstyán Ferenc" }: *Az erdélyi római katolikus püspökség a kommunista rendszer első éveit alatt.* In: Regio: kisebbség, politika, társadalom 2 (1991/3), 118–130.
- Linczigh János történeti feljegyzései (1621–1675).* In: Kolozsvári emlékirók 1603–1720. Erdélyi honismereti könyvtár. (A bevezető tanulmányt írta és az időrendi áttekintést összeállította Bálint József; a forrásokat válogatta és jegyzetekkel ellátta Pataki József), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1990, 173–214.
- Magyar főiskolai hallgatók zaklatása Tordán.* In: Ellenzék 43. évf., 188. szám, 1922. augusztus 23, 2.
- MAGYARI András: *Az erdélyi katolikus püspökség helyreállításának körülményei a XVIII. század elején.* In: PÁL Judit{ XE "Pál Judit" }–SIPOS Gábor(szerk.): *Emlékkönyv Csetri*

- Elek*{ XE "Csetri Elek" } születésének nyolcvanadik évfordulójára. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2004, 301–308.
- MAJTÉNYI György: *Emlékezés és személyiség. Az életút rekonstrukciójáról.* In: *Aetas* 17 (2002/2-3), 162–178.
- MAKKAI László{ XE "Makkai László" } : *Egy fiatal román szépirodalmi lapról.* In: *Erdélyi Fiatalok* 4 (1933/3), 91–92.
- MAKKAI Sándor{ XE "Makkai Sándor" } : *Magyarság és kálvinizmus Erdélyben.* In: *Egyházi Újság* (1913/8), 1.
- MAKSAY Albert{ XE "Maksay Albert" } : *Dalosverseny Tordán.* In: *Pásztortűz* (1922/37), 351–352.
- MARTON József{ XE "Marton József" } : *A gyulafehérvári katolikus egyház a kommunizmus idején.* In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 15 (2012/1), 57–85.
- MARTON József{ XE "Marton József" } : *A gyulafehérvári papnevelde története 1948-ban.* In: Tempfli Imre–Vencser László (szerk.): *Új ég és új föld. Emlékkönyv Jäger Péter 65. születésnapjára,* Szent Maximilian Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2004, 125–142.
- MARTON József{ XE "Marton József" } : *A gyulafehérvári vallási unió (1697–1701). Apor István és Baranyi Pál László szerepe az unió létrejöttében.* In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Catholica Latina* 1 (2003), 111–120.
- MARTON József{ XE "Marton József" } : *A kereszténység 1000 éve.* In: JAKAB Gábor (szerk.): *Vasárnap évkönyv.* Gloria, Kolozsvár 2000, 51–105.
- MARTON József{ XE "Marton József" } : *A római katolikus és görög katolikus egyház viszonya Erdélyben 1940–1950 között.* In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 11 (2008), 85–99.
- MARTON József{ XE "Marton József" } : *A római katolikus teológiai képzés múltja és jelene Erdélyben.* In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 9 (2007), 25–41.
- MARTON József{ XE "Marton József" } : *A trianoni békeszerződés hatása az erdélyi egyházmegye igazgatására.* In: *Iustum aequum salutare.* Jogtudományi folyóirat 6 (2010/1), 79–89.
- MARTON József{ XE "Marton József" } : *Egyháztörténelem-szemlélet, különös tekintettel a középkori Erdély egyháztörténelmére.* In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 5 (2003), 7–26.
- MARTON József{ XE "Marton József" } : *Gajdátsy Árpád Béla*{ XE "Gajdátsy Árpád Béla" } *élete.* In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 5 (2003), 116–128.
- MARTON József{ XE "Marton József" } : *Márton Áron*{ XE "Márton Áron" } *előadásai a keresztény házasságról.* In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 4 (2003), 21–114.

- MARTON József{ XE "Marton József" }: *Ökumené Dél-Erdélyben 1940 és 1944 között*. In: LÉSZAI Lehel (szerk.): *Emlékkönyv Gálfy Zoltán 80. születésnapján*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2004, 144–151.
- MARTON József{ XE "Marton József" }: *Szepesy Ignác püspök eucharisztikus beállítottsága*. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 13 (2010/1), 147–161.
- MARTON József{ XE "Marton József" }: *Toleranța și intoleranța religioasă în Transilvania după Reforma religioasă*. In: *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica* 13 (2009), 195–210.
- Megkezdődött a tanítás a tordai gimnáziumban*. In: *Ellenzék* 40. évf., 101. szám, 1919. május 14, 3.
- MERZA Gyula{ XE "Merza Gyula" }: *Az erdélyi örmények statisztikája*. In: *Armenia: Magyar-örmény havi szemle*, (1904), 4 (18). szám, 101-107.
- MOLNÁR B. Lehel{ XE "Molnár B. Lehel" }: *Aranyosmenti unitárius egyházközségek a püspöki vizitációs jegyzőkönyvek tükrében*. In: *Keresztény Magvető* 112. évf. (2006/1), 64–70; *Művelődés* (<http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=110>; Letöltés ideje: 2016. aug. 24).
- MÓRICZ Miklós: *A gazdasági élet lelki tényezői*. In: *A tordai református nagyhét emlékkönyve*. Fűsy Könyvnyomda, Torda 1929, 215–224.
- MÓRICZ Miklósné{ XE "Móricz Miklósné" }: *A református nők részvétele az egyház társadalmi munkájában*. In: *A tordai református nagyhét emlékkönyve*. Fűsy Könyvnyomda, Torda 1929, 123–128.
- MURÁDIN László: *Román nyelvi hatás az aranyosszéki magyar nyelvjárás szókészletében*. In: *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*. IV. évf. (1960/1–2), 129–134.
- NAGY Endre: *Nagy református íróink*. In: *A tordai református nagyhét emlékkönyve*. Fűsy Könyvnyomda, Torda 1929, 160–164.
- NAGY Pál: *Armenizmus. Örmény identitás és kulturális ideológia a XIX. század végén Erdélyben*. In: *Baranya: történelmi és honismereti folyóirat* 1 (1994/7-8), 221–230.
- NEMES István: *A kései jozefinizmus és az erdélyi katolikus egyház*. In: B. VARGA Judit (szerk.): *Intelligens háló: Fiatal kutatók a Kárpát-medencében*. Edutus Főiskola, Tatabánya 2014, 21–30.
- NEMES István: *A vegyes házasságok jogi szabályzásának története az Erdélyi Nagyfejedelemségben 1841 előtt*. In: *Egyháztörténeti Szemle* 12 (2011/3), 22–34.

- NEMES István: *Az esperesi kerületek a püspöki rendeletek tükrében.* In: TAMÁSI Zsolt–BARABÁS Kisanna (szerk.): *A maros-küküllői főesperesi kerület plébániainak története 1900-tól 1989-ig.* Verbum, Kolozsvár 2009, 11–106.
- NEMES István: *Instrumentum egy vitához. Fogarasy Mihály{ XE "Fogarasy Mihály" } könyve az erdélyi püspökök kormányzékeni tanácsosságáról.* In: *Studia Theologica Transylvaniensia* 16 (2012/2), 207–233.
- NEMES István: „...libertinismi in populo principia nulla...” *Vallásosság Csík-, Gyergyó-, és Kászonszékek esperességeiben 1829-ben.* In: *Orpheus Noster* 7 (2014/2), 55–69.
- NEMES István: *Nemzeti liberális elit és katolikus egyház a reformkori vallásügyi vitákban.* In: MARTON József{ XE "Marton József" }–DIÓSI Dávid (szerk.): *Megmenekültem az oroszok torkából. Az erdélyi katolikus egyház a megpróbáltatások idején: 1848, 1948.* Szent István Társulat, Budapest–Verbum Keresztény Kulturális Egyesület, Kolozsvár 2015, 9–34.
- NEMES István: *Reverzális instrukció és vita a vegyes házasságokról az 1841–42. évi erdélyi diétán.* In: *Studia Theologica Transylvaniensia*, 14 (2011/2), 239–260.
- NEMES István: *Örvendetes fordulat a vegyes házassági ügyben.* In: *Erdélyi Híradó* 45. sz., 1841. június 4, 177.
- NIEDERMAIER Paul: *Turda. Dezvoltarea urbanistică a unui centru minier pînă în sec. XVII.* In: *Acta Musei Napocensis* 14 (1977), 315–336.
- NYÁRÁDY R. Károly: *Erdély népesedéstörténete.* In: *Erdélyi Múzeum* LIX (1997/1-2), 1–39.
- PAÁL Árpád: *Az erdélyi magyar autonómia 1919/1920.* In: *Korunk* (1991/10), 1265–1269.
- PÁL Judit{ XE "Pál Judit" }: *Az erdélyi örmények a betelepedéstől a beilleszkedésig.* In: KOVÁCS Bálint–PÁL Emese (szerk.): *Távol az Araráttól. Örmény kultúra a Kárpát-medencében.* Lipcse, Budapesti Történeti Múzeum–Országos Széchényi Könyvtár, Budapest–Leipzig University Press, Leipzig 2013, 9–16.
- PÁL Judit{ XE "Pál Judit" }: *Az erdélyi örmények és beilleszkedésük a magyar társadalomba.* In: BALOGH Béla (szerk.): *Kötődések Erdélyhez.* Alfadat-press–Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat – Kernstok Alapítvány, Tatabánya 1999, 64–73.
- PÁL Judit{ XE "Pál Judit" }: *Az erdélyi örmény népesség számának alakulása és szerkezete a 18. században.* In: *Erdélyi Múzeum* 59 szám (1997/1–2), 104–120.
- POMOGÁTS Béla: *Erdélyi magyar városok. Városi fejlődés a magyar Erdélyben.* In: *Tiszatáj* 47 (1993/1), 68–84.
- RASS Károly{ XE "Rass Károly" }: *Elpusztult értékek.* In: *Erdélyi Múzeum (1933/1–3), 101–104.*

- RASS *Károly*{ XE "Rass Károly" }: *Erdélyi iskoláztatás és tudományosság a középkorban. In: SAS Péter (válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette, az előszót írta és a jegyzeteket készítette): Ódon Erdély. Művelődéstörténeti tanulmányok. Az utószót írta Niederhauser Emil. Magvető, Budapest 1986, 204–220; újabb kiadás: Neumann Kht., Budapest 2004.*
- RASS *Károly*{ XE "Rass Károly" }: *Gyöngyössi János önéletrajza. In: Erdélyi Múzeum (1938/4), 281–290.*
- RASS *Károly*{ XE "Rass Károly" }: *Irodalmi előadások a népművelésben. In: Erdélyi Iskola (1933/3-4), 159–160.*
- RASS *Károly*{ XE "Rass Károly" }: *Kazinczy Ferenc. In: Erdélyi Múzeum (1931/7–9), 217–223.*
- RAVASZ István: *A erdélyi hadműveletek 1944 késő nyarán - kora őszén. VI. (befejező) rész. A védelem kiépítése Torda térségében. In: Hadtörténelmi közlemények. 113 (2000/1), 79–120.*
- REBULA, Alojz: *Kisebbségi lét: átok vagy kiváltság. In: Katolikus Szemle (1995/3-4), 96-101.*
- ROBU Magda: *Párbeszéd és igazság viszonya az egyházban. In: KORPICS Márta–P. SZILCZL Dóra (szerk.): Szakrális kommunikáció: A transzcendens mutatkozása. Typotex, Budapest 2007, 143–156.*
- ROBU Magda: *Természettudás és Istenbeszéd. In: Keresztény Szó (2010), 31–33.*
- ROMHÁNYI Beatrix: *Ágostonrendi remeték a középkori Magyarországon. In: Aetas 20 (2005/4), 91–101.*
- RÓTH András Lajos: *Adalékok egy gazdasági iskola történetéhez. („Szabó József féle, tordai kisebb magyar gazdasági iskola”). In: Areopolisz. Történelmi és társadalmi tanulmányok II. Litera Könyvkiadó, Székelyudvarhely 2002, 144–168.*
- RÓTH András Lajos – RÓTH Edith: *Aranyosszék társadalmi fejlődése (1642–1821). In: Areopolisz. Történelmi és társadalmi tanulmányok V. Areopolisz Történelmi és Társadalmi Kutatócsoport – Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda 2006, 6–42.*
- RUS FODOR Dóra: *Névválasztás és névadás tordai magyar - román vegyes házasságokban. In: BÖLCSKEI Andrea–N. CSÁSZI Ildikó (szerk.): Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai: Balatonszárszó, 2007. június 22-24. KRE BTK Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Budapest 2008, 461–467.*
- SEBESTYÉN Jenő: *„Kálvinista” vagy „református”?* In: Magyar Kálvinizmus (1934/3-4), 100.
- SEBESTYÉN Kálmán: *Tájproblémák az Aranyosvidéken. In: Korunk 21 (1979/3), 211–213.*

- SEBESTYÉN Kálmán: *Torda magyar színjátszása a két világháború között*. In: Honismeret 32 (2004/4), 84–86.
- SEBŐK László: Aranyosvidék. In: *Magyarságkutatás* (1989), 75–88.
- SIGMIREAN, Cornel: *Studenții Academiei de Teologie din Blaj între anii 1806–1911*. In: AIIC(N), XLII, Series Historica (2003), 325-334.
- SEBESTYÉN Kálmán: *Tájproblémák az Aranyosvidéken*. In: *Korunk* 38 (1979/3), 211–213 (http://epa.oszk.hu/00400/00458/00497/pdf/EPA00458_Korunk_1979_03__209-213.pdf; Letöltés ideje: 2016. dec. 4).
- Segesvári Bálint történeti feljegyzései (1606–1654)*. In: *Kolozsvári emlékirók 1603–1720*. Erdélyi honismereti könyvtár. (bevezető tanulmányt írta és az időrendi áttekintést összeállította Bálint József; a forrásokat válogatta és jegyzetekkel ellátta Pataki József), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1990, 136–172.
- SZANISZLÓ Miklós{ XE "Szaniszló Miklós" }: *A tordai magyar oktatás évszázadai*. In: *Művelődés. Közművelődési folyóirat* LVIII (2005 nov.-dec.) (<http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=158>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- SZÁNTÓ Konrád: *Az erdélyi püspökség helyreállításának kísérlete Rákóczi, megvalósítása a Habsburgok által*. In: HÖLVÉNYI György (szerk.): *Katolikus egyháztörténeti konferencia, Keszthely, 1987*, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, Budapest 1989, 51–59.
- SZÉPRÉTI Lilla: *Tömegművelés formái*. In: *Új élet* (1976), 6–7.
- TAMÁSI Zsolt: *A fogarasi-gyulafehérvári görög katolikus érsekség felállításának kérdése 1848-ban*. In: *Studia Theologica Transsylvaniensia* 13 (2008/10), 101–120.
- TAMÁSI Zsolt: *Istenkép és vallásos nacionalizmus a román politikai diskurzusokban (19–20. század)*. In: *Korunk* 14 (2003/7), 35–46 (<http://korunk.org/?q=node/7265>; Letöltés ideje: 2016. március 5).
- TAMÁSI Zsolt: *Papi és szerzetesi fegyelem az 1848-as egyházmegyei zsinat tükrében*. In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Catholica Latina* 49 (2004/1), 139–159.
- TAVASZY Sándor{ XE "Tavaszy Sándor" }: *A kálvinista világnézet alapkérdései*. In: *Magyar református önismereti olvasókönyv. Válogatás a XX. század első felének református teológiai irodalmából*, Kálvin János Kiadó, Budapest 1997, 60–67.
- TAVASZY Sándor{ XE "Tavaszy Sándor" }: *A spiritizmus és theozófia református megítélése*. In: *A tordai református nagyhét emlékkönyve*. Fűsy Könyvnyomda, Torda 1936, 149–156.
- TÉGLÁS Gábor: *Potaisa (Torda) bányapolgárságának háztartási emlékeiből*. In: *Bányászati és kohászati lapok* 46 (1913), 22–28.

- TÉGLÁS István: *A mezőtóháti vicusról és a potaissai Apollóról*. In: Archeológiai Értesítő 30 (1910), 353–356.
- TÉGLÁS István: *Romok és leletek a tordai Tündérhegyen*. In: Archeológiai Értesítő 30 (1910), 123–130.
- TÉGLÁS István: *Torda-aranyosmegyei régiségekről*. In: Archaeologiai értesítő 16 (1896/5), 427–428.
- TERÉNYI Ede: *Vidám hétvége Tordán*. In: Igazság 1961. május 29, 2–3.
- THIRRING Lajos: *Magyarország népessége 1869-1949 között*. In: KOVACSICS József (szerk.): *Magyarország történeti demográfiaja: Magyarország népessége a honfoglalástól 1949-ig*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1963, 211–412.
- TOMKA Miklós: *Vallás és vallásosság*. In: ANDORKA Rudolf–KOLOSI Tamás–VUKOVICH György (szerk.): *Társadalmi riport 1996*. TÁRKI–Századvég, Budapest 1996, 592–616.
- TÓTH K. József: *Örmény identitás a dualizmuskorban*. In: KOVÁCS Bálint–ŐZE Sándor (szerk.): *Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében II*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba 2007, 127–137.
- TÓTH Pál Péter: *Magyar és vegyes családok helyzete Észak-Erdélyben 1942 és 1945 között*. In: Kisebbségkutatás 8 (1999), 1. (<http://epa.oszk.hu/00400/00462/00001/7.htm>; Letöltés ideje: 2016. március 5).
- VAJAY Szabolcs: *Erdélyi történelmi adatok*. In: Turul 67 (1994/1-2), 57.
- VARGA Júlia: *Az erdélyi románok egyetemi törekvései és a román fejedelemségek felsőoktatása a 19. században*. In: Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei X. Budapest 2001.
- VÁSÁRHELYI Géza{ XE "Vásárhelyi Géza" }: *Jósika Miklós Irodalmi Kör, Torda*. In: Művelődés 18 (1979/6), 32.
- VÁSÁRHELYI János{ XE "Vásárhelyi János" }: *Az új Egyházi törvény református követelményei*. In: *A tordai református nagyhét emlékkönyve*. Füsy Könyvnyomda, Torda 1929, 18–12.
- VASS ILONA Sára: *Torda város helyneveinek változása*. In: KESZEG Vilmos{ XE "Keszeg Vilmos" }–SZABÓ Zsolt (szerk.): *Aranyos-vidék magyarsága: Aranyosszék, Torda és vidéke a változó időben*. Kriterion, Kolozsvár 2006, 155–160.
- VASS Sára: *A tordai sókamaraház*. In: Művelődés. Közművelődési folyóirat LVIII (2005 nov.-dec.) (<http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=153>; Letöltés ideje: 2016. március 2).
- VELENSZKY Gyula: *Torda iskolái és néhány vonás a megye tanügyéből*. In: *Tordai EMKE – Emlékkönyv*, Nyomtatott Harmath József könyvnyomdájába Tordán 1894, 156–159.

- Vénus-szobor Tordáról az Erdélyi Nemzeti Múzeum régiségtárában. In: Erdélyi Iskola (1909), 146.
- VERESS Ilka: *A romániai örmény kisebbség kulturális reprodukciós stratégiái*. In: *Pro minoritate* (2009/ Tavasz), 123–139.
- VETÉSI László: *„Lélektől lélekig” misszió az erdélyi és a regáti szórványokban*. In: *Keresztény Magvető* 107 (2001/3-4), 150–160.
- VINCZE Gábor: *Álmodozások kora. Tervek, javaslatok az „erdélyi kérdés” megoldására 1945–46-ban*. In: *Limes* (1997/2), 59–81.
- VITA Zsigmond: *A tordai országgyűlés képe*. In: *Korunk* (1969/2), 321–322.
- VÖÖ Gabriella: *Szent László legendák a Tordai-hasadék környékének magyar népi kultúrájában*. In: *Erdélyi Múzeum* 54 (1992/1-4), 66–72.
- VÖÖ Gabriella: *Természet-mitológia-kulturális szimbólum. A Tordai-hasadék mitológiája*. In: *Ethnographia* 103 (1992/3-4), 177–205.
- WEISZ Attila: *A tordai reformátusok templomai a 17. században: Egyházfalva és Ótorda*. In: *Certamen I. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában: Nyelv-, Irodalom-, Néprajztudomány, Régészet, Történelem, Művészettörténet* (Szerk. Egyed Emese–Pakó László–Weisz Attila), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2013, 390–400, 539–541; *...Bisericile reformate de la Turda Veche și Bisericiani în secolul al XVII-lea*. In: *Studii de istoria artei. Volum omagial dedicat profesorului Nicolae Sabău* (Coord. Vlad Țoca et alii.), Argonaut, Cluj-Napoca 2013, 140–155.
- WEISZ Attila: *Az ótordai református templom (volt ágostonos kolostor) lehetséges művészeti kapcsolatai*. In: *Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára* (Szerk. Kovács Zsolt–Sarkadi Nagy Emese–Weisz Attila), Entz Géza { XE "Entz Géza" } Művelődéstörténeti Alapítvány–Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2011, 19–38.
- WEISZ Attila: *Az új-tordai református templom XVIII–XIX. századi emlékei – néhány adat Kövecsi János { XE "Kövecsi János" } és mások pályájához*. In: *Stílusok, művek, mesterek. Erdély művészete 1690–1848 között* (Szerk. Orbán János), Maros Megyei Múzeum, Marosvásárhely – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár 2011.
- WEISZ Attila: *Hoffmayer Simon { XE "Hoffmayer Simon" } tordai oltára*. In: *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából új sorozat II*, 12 (2007), 217–257.
- WEISZ Attila: *Megjegyzések az új-tordai református templom periodizációjához*. In: *Tüskés Anna* (szerk.): *Művészettörténészek II. Konferenciája*, Budapest, 2009, CentrArt Egyesület, Budapest, 2010, 25–31.

WEISZ Attila: *Református templom, Ótorda*.

(<http://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=349>; Letöltés ideje: 2016. március 2).

WEISZ Attila: *Református templom, Újtorda*.

(<http://lexikon.adatbank.ro/muemlek.php?id=251>; letöltés ideje: 2016. március 2).

WERESS Sándor, K.: *Aranyosszék lustrája 1642-ből*. In: Genealógiai Füzetek 4 (1906) 38–40, 53–55, 62–63, 80–83, 91–92, 103–104, 115–116, 123.

WERNER, Georg: *Raport din lunile martie-aprilie 1552 despre veniturile regești din Transilvania*. In: Holban, Maria (redactor responsabil): *Călători străini despre țările române*. Vol. II, Editura Științifică, București 1970, 17–91 (<http://centrulslavici.uvvg.ro/wp-content/uploads/2014/05/CALATORI%20STRAINII%20DESPRE%20TARILE%20ROMANE%20Vol.II.pdf>; Letöltés ideje: 2016. március 2).

WOLFF Rudolf: *Torda összeírása 1713-ból*. In: *Studii de istorie modernă a Transilvaniei*. Omagiu profesorului Magyari András. (Coord. Pál Judit{ XE "Pál Judit" }–Rüsz Fogarasi Enikő), Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2002, 201–213.

ZARÁNDY K. Károlyné: *A húsvét szokásai*. In: *Tordai EMKE – Emlékkönyv*, Nyomtatott Harmath József könyvnyomdájába Tordán 1894, 161–165.

VI. Disertații de doctorat

CHINDRIȘ (KANTOR), Camelia-Maria: *Industria în bazinul inferior al Arieșului. Impactul social și teritorial*. UBB, Facultatea de Geografie, Clu-Napoca 2010 (http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumate/2010/geografie/CAMELIA_MARIA_KANTOR_Ro.pdf; Letöltés ideje: 2016. ápr. 22).

GÁL László: *Az erdélyi katolikus felekezeti oktatás II. József{ XE "II. József" } uralkodása idején*. Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár 2010 (http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumate/2010/teologie/gal_laszlo_hu.pdf).

HORVÁTH István: *Az Eucharisztia tisztelete a 19. században Erdélyben*. Babeș-Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Kar, Kolozsvár 2012.

KISS Erika Márta: *Erdélyi zsidó közösségei a kezdetektől napjainkig a temetők tükrében*. Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem, Zsidó Vallástudományi Doktori Iskola, Budapest 2014 (http://www.or-zse.hu/phd/drKissErika_dissertacio.pdf; Letöltés ideje: 2016. jan 28).

LUKÁCS Imre Róbert: *A római katolikus és görög katolikus egyház kapcsolata 1867–1948 között Erdélyben*. Babeș-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár 2010

(http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumate/2010/teologie/Lukacs_Imre_Robert_Hu.pdf).

VARGA Júlia: *Katolikus közép- és felsőoktatás Erdélyben a 17. századtól a 19. század közepéig.* ELTE BTK, Budapest 2007

(<http://doktori.btk.elte.hu/hist/vargajulia/disszert.pdf>).

VEÖREÖS András: *XVIII. századi ferences kolostorok Erdélyben.* PhD dolgozat. BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Budapest 2006

(http://www.omikk.bme.hu/collections/phd/Epiteszmernoki_Kar/2007/Veoreos_Andras/ertekzes.pdf; Letöltés ideje: 2016. dec. 6).